

Har finska språket en framtid i Sverige?

**- och andra
minoritetspolitiska
texter**

Stellan Beckman

FÖRLAG DIKKO

**Har finska språket en framtid i
Sverige?
– och andra minoritetspolitiska
texter**

Stellan Beckman

Förlag DIKKO forlagdikko.nu
© Britt-Inger Hedström
Lundqvist, Johanna Olsson &
Linda Lundqvist
Förlag DIKKO 2024
FÖRFATTARE Stellan Beckman
OMSLAGSBILD Förlag DIKKO
LAYOUT Förlag DIKKO
ISBN PDF: 978-91-531-3878-5

Har finska språket en framtid i Sverige? – och andra minoritetspolitiska texter

Stellan Beckman

Boken ges ut av förlag DIKKO
och är ett samarbete mellan
författaren, föreningen RUNG, magasin DIKKO
och förlag DIKKO.

Innehåll

Inledning	7
Regeringen publicerar ”Högre växel i minoritetspolitiken”	8
När minoriteterna fick klara coronapandemin själva	10
En sverigefinsk minoritet blir till	15
Majoritetssvenskarnas dåliga kunskaper om nationella minoriteter	20
Den infekterade debatten om modersmålsundervisning	23
Positivt att språk som diskrimineringsgrund ska utredas	25
Sverigefinska aktivister byter strategi	29
Kan en hel minoritet göra en klassresa?	33
När tvångsassimilering blir lyckad integration	36
Nationella minoriteter osynliggjorda i svenska skolans undervisning	38
Ännu ett svek?	42
Kan satsningen på 90 miljoner göra skillnad för de nationella minoriteterna?	45
Från skam till stolthet och vidare	49
Från Kvartsfinne till Sverigefinne en fråga om identitet	51
Handlar det bara om okunskap?	54
En sverigefinnes perspektiv på den svenska valårsyran	56
Varför kan språk inte vara en diskrimineringsgrund i svensk lagstiftning?	59
Förvaltningsrätten gav sverigefinnar i Södertälje rätt	62
Vad kan politiker om modersmålsundervisning?	64
Kommer regeringen lyssna på lärarna om modersmålsundervisning?	67
Vad kan Markoolios mamma Irma säga om sverigefinnar?	70
Nej, språkstatistik är inte ett register	72
Har finska språket en framtid i Sverige?	75
Varför vill sverigefinska familjer flytta från Södertälje kommun?	78
Nordiska museet bör återlämna hårproverna från Finland	81
Vad hände med namnbytet av Retzius-salen?	84

En utökad rätt till minoritetsspråk, men sen då?	87
På promenad i en flerspråkig stad	90
Göteborgs stads agerande mot sverigefinska rådet lyfter några frågor	92
Det behövs en sanningskommission för sverigefinnar också	95
Ska vi leka svensk tiger?	97
Botkyrka kommun förargar sverigefinnar igen	100
Sverigefinnar väljer bort hemkommunens modersmålsundervisning	102
Skolinspektionen granskar Oxelösund kommuns finskspråkiga verksamhet igen	105
Det behövs mer sverigefinsk kulturhistoria	108
Hur blir det med våra språkcentrum?	110
Ska finlandsinstitutets bibliotek behöva stänga?	113
Blandade känslor inför Sverigefinnarnas dag	115
Åter jag memma för att känna mig sverigefinsk?	117
EU-valet kommer att påverka nationella minoriteter	119
Ska vi återta språket?	122
Vad blir kvar av det finska utbudet hos public service?	125
Lasse Åbergs äventyr i finnskogen	128
Vad kan riksrevisionen hitta?	131
En lättnadens suck för våra språkcentrum	134
Därför fick sverigefinska skolan i Örebro stänga	139
Förståelig kritik mot en svensk kulturkanon	142
Kulturministerns bristande svar om framtiden för minoriteternas språkcentrum	145
Regeringens ändringar i statsbidraget till nationella minoriteter säger en hel del	151
En oroväckande retorik riktad mot nationella minoriteter	153

Inledning

Följande samling texter behandlar minoritetspolitiska frågor utifrån ett sverigefinskt perspektiv. Det rör både den minoritetspolitik som riktas till nationella minoriteter i Sverige och frågor som rör identitet och tillhörighet.

Jag har valt att inte ta med allt jag skrivit under perioden 2019 till 2024. Istället har jag fokuserat på det som känns mest aktuellt och som inte kan platsa in i något annat framtida bokprojekt. Texterna är en del av vad jag ser som min egen skyldighet att agera vittnesbörd om vår samtid. Kanske kan läsaren se hur saker och ting förändrats för nationella minoriteter under 2020-talet.

Majoriteten av texterna i den här antologin kommer från magasin Dikko som jag skrivit för regelbundet sedan år 2020. Några undantag är texterna "Regeringen publicerar 'högre växel i minoritetspolitiken'", "När minoriteterna fick klara coronapandemin själva" och "En sverigefinsk minoritet blir till". Dessa texter har tidigare publicerats i tidskriften Fjärde Världen vid olika tillfällen.

I det mesta har jag valt att behålla texterna som de var när de blev publicerade. Ett undantag är "Den infekterade debatten om modersmålsundervisning". När jag publicerade den skrev jag att modersmålsundervisning påstods kosta 1 miljard. Senare har jag fått till mig att det kostar 2,4 miljarder. Jag har alltså ändrat till den senare siffran. Då jag inte ser att argumentets kärna ändras av detta har jag låtit texten kvarstå. Jag har även fått till mig att det är mer korrekt att beskriva summan som mindre än en promille av svenska statskassan. Av den anledningen har jag ändrat den delen av texten.

Stellan Beckman
Södertälje
18 februari 2025

Regeringen publicerar ”Högre växel i minoritetspolitiken”

Mitt under rådande pandemi publicerar den nuvarande regeringen SOU 2020:27 Högre Växel i minoritetspolitiken - stärkt samordning och uppföljning. Det är ett dokument som redovisar synpunkter på hur arbetet har gått med minoritetspolitiken och föreslår flera punkter i syfte att förbättra densamma.

En viktig insikt handlar om uppdraget, som på sidan 130 beskrivs som ”otydligt.” Detta, menar man, gör det ”svårare för regeringen, uppföljningsmyndigheterna och de nationella minoriteterna att föra en diskussion om prioriteringar och behov av resurser.”

Dessutom går det att läsa längre ner på samma sida att man bedömer att uppföljningsmyndigheternas tolkning av uppdraget varit relativt snäv och saknar en fördjupad analys av uppdraget och myndigheternas roll utifrån skrivelser i förarbeten och regleringsbrev. Skrivningarna i regleringsbreven har i stort sett varit desamma sedan myndigheterna fick uppdraget 2010. Myndigheterna förefaller i första hand ha fokuserat på dessa skrivelser.”

Ett problem är också resursbristen för de myndigheter som har i uppdrag att följa upp arbetet om de nationella minoriteterna. Men det framgår också att ”myndigheterna under ett flertal år påtalat resursbristen”, utan att någonting gjorts åt själva problemet.

Förutom resursbristerna är det värt att nämna relationen mellan myndigheter och de nationella minoriteterna som SOU:n tar upp. Bland annat går det att läsa på sidan 127 att representanter från minoriteterna ”upplever man att minoritetsorganisationernas faktiska kunskaper och erfarenheter av lokala förhållanden och utmaningar inte utnyttjas i tillräckligt hög grad och att de endast har marginella möjligheter att påverka uppföljningsarbetet och vilka

prioriteringar som görs.”

På sidan 131 lyfter man också fram att ”nuvarande uppföljning inte i tillräcklig omfattning speglar de nationella minoriteternas situation.” Vidare anser man att ”Minoriteternas möjligheter att lyfta problematiska frågor bör underlättas ” och att deras ”roll i uppföljningsarbetet bör förtydligas.”

Det är välkommet att en SOU av den här kalibern tillåts ägna mer än 300 sidor åt att i princip kritisera den form av minoritetspolitik som svenska staten fört de senaste 10 åren. Däremot är det svårare att förstå vad som faktiskt är nytt i själva rapporten. Många punkter som återfinns i SOU:n har lyfts av representanter från de nationella minoriteterna under lång tid.

Då jag själv följt arbetet med minoritetspolitiken, och även läst aktivisters vittnesmål då de dykt upp i mitt flöde på sociala medier, är jag inte förvånad över de punkter som SOU:n lyfter fram. Det är fantastiskt att allting samlas i ett och samma dokument. Det är även fantastiskt att man lyfter fram förslag på en förbättring för ökat inflytande.

Självfallet finns det mer i den här SOU:n att lyfta fram. Men det får inte plats här. Den stora frågan är inte heller vilka ambitioner som finns hos svenska staten och dess myndigheter när det gäller minoritetspolitiken. På papper har den alltid varit storslagen, men verkligheten har varit en annan. Nu när en ”högre växel” föreslagits med denna SOU är frågan om den kommer i rättan tid, eller för sent. Endast framtiden kan svara på den frågan.

När minoriteterna fick klara coronapandemin själva

Coronapandemin tog hela världen på sängen. Den for fram i länder som - i de egna regeringarnas naiva övertro på att vara unika - trodde sig bli förskonade.

Till Sverige kom Coronapandemin med turister som vistats i alperna och fått viruset under en after ski. Dessa turister, på väg hem från Arlanda, kom att smitta flera svensksomalier, som arbetar inom yrken där exponeringen kan vara hög, såsom taxichaufför eller busschaufför, utan någon möjlighet att jobba hemifrån.

När nyheten om att svensksomalier, och även andra minoriteter, drabbats hårt av pandemin började ett sedvanligt förenklande av orsaken. Exempelvis gick politiker och statstjänstemän ut med att det skulle ha att göra med annorlunda familjestrukturer, trots att Folkhälsomyndigheten besvarat frågor pressträff efter pressträff om dessa siffror med att det finns flera faktorer som kan vara orsaken. Den främsta orsaken som rapporterats är socioekonomiska faktorer, inte familjestruktur.

När Folkhälsomyndigheten började publicera siffror utifrån utländsk bakgrund, ett sätt att föra statistik som inte kartlägger minoriteter utan nationaliteter, framgick att svenskar med bakgrund i Irak, Somalia, Finland och Syrien var bland de som drabbats värst. Även Chile och Etiopien återfanns som statistiska kategorier som stack ut. Låt oss ställa en enkel fråga: Hur kan någon ens dra en sådan enkel slutsats att familjestrukturer skulle ha någon med smittspridningen att göra? Är det så att svenskar med utländsk bakgrund från Finland och Somalia har likartade familjestrukturer? Nej, det är det ingen som skulle påstå, men frånvaron av en sådan motfråga är oroväckande.

Samma statistik har inte heller kunnat lyfta hur exempelvis samer, judar och romer drabbats, eftersom den utgår från födelseland och inte självidentifiering.

Ett land som Irak och Syrien, exempelvis, innefattar många olika etniska minoriteter, som exempelvis assyrier/syrianer och kurder. Det stod också klart att judar och assyrier/syrianer drabbats hårt av pandemin. Förmodligen beror detta på olika variabler, exempelvis att ett äldreboende med judisk profil fick flera fall av covid-19. För assyrier/syrianer är det däremot mindre klart exakt varför minoriteten drabbats, men utifrån den rapportering som finns framgår att de riktlinjer som funnits inte har nått ut. Bland annat fanns inte information om covid-19 på flera språk, och om det fanns var det sällan välskrivet.

Sociala faktorer och den koloniala blicken

När svensksomalierna drabbades av pandemin yttrades olika förklaringar till detta. Att det berodde på segregationen i samhället fördes fram av en del skribenter. Elsa Kugelberg (DN 29/7-2020) skrev exempelvis att "Som framgår i Expressens granskning (28/6) är det framför allt boende i huvudstadens fattigare delar som drabbats. Gapet som redan före coronapandemin var stort, om än inte i närheten av det brittiska, har nu breddats. På Östermalm, Lidingö och Djursholm har knappt någon behövt sjukhusvård. I Rinkeby kanske man redan närmar sig flockimmunitet."

Enligt Eva Brita Järnefors i Dagens Arena (31/5-2020) framgår också den egentliga orsaken till att svensksomalierna smittades i så stor skala: "Järvabor tjänar alpturister och andra stockholmare på fler sätt. Många arbetar i serviceyrken där de möter andra människor. De är undersköterskor och barnskötare. Yrken som inte går att utföra hemifrån vid datorn. Och som också handlar om att ge service till andra människor, när de är sjuka, äldre eller att ta hand om barn när föräldrarna är på jobbet. Smittorisken i dessa yrken är naturligtvis stor."

Stiftelsen Expo kunde rapportera att medlemmar i diverse högerextremt orienterade facebook-grupper uttryckte skadeglädje över att svensksomalier avled i högre grad än vita svenskar. Även rasistiska kommentarer om somalier rent

generellt spreds i samma veva. Rapporten "En tsunami av hat" som kartlägger rasism och konspirationsteorier i pandemins spår visar även att enstaka politiker och nyhetsmedier på den yttersta högerkanten uttalade sig negativt om svensksomalier.

Men även mer etablerade politiker, i detta fall Kristdemokraternas Ebba Busch Thor, använde i en debattartikel vid namn "Våga tala klarspråk om corona och förorten" (Aftonbladet 2/4-2020) ett nedsättande språkbruk. Enligt Busch Thor berodde det på att "Analfabetismen är utbredd" och att "somalierna har inte samma tradition av skriftlig information eller av medicin." Hon menar även att i "utsatta områden" så är "en femtedel av invånarna" födda i ett annat land varav "de flesta" är "kulturellt avlägsna samhällen." Med ett sådant språkbruk är det som att majoritetssamhället anser att minoriteterna får klara sig själva.

Bristande information på minoriteters språk

Under tiden började även tidningar skriva om att sverigefinnar på äldreboenden kommit att smittas i högre grad än majoritetsbefolkningen. Att äldreboendena har varit värst drabbade runt om i landet var påtagligt redan under de inledande veckorna av pandemin. Enligt en artikel i Aftonbladet vid namn "Hög dödlighet bland Sverigefinländare" (27/7-2020) berodde de höga siffrorna också på att "sverigefinländare har högre medelålder än majoritetsbefolkningen."

Av samma artikel framgår även problemet med information om pandemin på finska: "Vi blev mycket förvånade att det inte kom information på finska.", säger Eivor Olofsson, ordförande för Sverigefinländarnas delegation till Aftonbladet. Och fortsätter: "Man tar för givet att folk som har bott i Sverige i 50 år kan svenska, men när det handlar om mer abstrakta termer och inte vardagssvenska kan det vara väldigt svårt."

Men det har framgått att även andra minoriteter drabbats av brister inom svenska myndigheters informationsarbete på minoritetsspråk.

I en artikel på Kvartal.se, författad av Nuri Kino (12/5-2020) framgick exempelvis att assyrier/syrianer i Södertälje inte fått information på sina språk om pandemin.

”Det råder någon sorts konstig förvirring hos MSB,” skriver Nuri Kino, och fortsätter: ”I Södertälje har man valt bort assyriska/syrianska – språket som talas av flest utrikesfödda och deras barn – från de broschyrer där 22 andra språk är representerade. I material på somaliska har man felöversatt meningar så innebörden fått en helt annan betydelse. I stället för ordet hals använder man ett somaliskt ord för halsen på boskap, till exempel.”

Föreningen Fjärde Världen märkte också av bristande information om pandemin på språken jiddisch och romani. Vi valde att skriva ett brev till kulturministern och riksdagspartierna, som även publicerades i nr 2/2020 av Fjärde Världen. Det anmärkningsvärda när det gäller bristande information på något av de fem nationella minoritetsspråken är just att svenska staten har haft mer än 20 år på sig att bygga upp en infrastruktur som skulle göra det möjligt att informera på samtliga fem nationella minoritetsspråk.

Vad säger forskningen?

Tidigare under sommaren publicerade Folkhälsomyndigheten en rapport vid namn ”Demografisk beskrivning av bekräftade covid-19 fall i Sverige 13 mars-7 maj 2020”. Det är en knapphändig rapport på bara 15 sidor som ändå ger en del intressanta tankeställare om covid-19s spridning bland olika minoriteter - inte minst om du räknar utifrån incidens, dvs antalet bekräftade fall under den givna tidsperioden, eller högst dödlighet.

Enligt rapporten var det personer födda i Turkiet, Etiopien, Somalia, Chile och Irak, som hade högst incidens. Personer födda i Finland hade högst andel personer med bekräftad covid-19 över 70 år. Dödligheten bland bekräftade fall med covid-19 för de födda i Finland var också bland de högsta.

Förra året publicerade Folkhälsomyndigheten rapporten "Hälsa hos personer som är utrikesfödda - skillnader i hälsa utifrån födelseland", som är relevant i det här sammanhanget. Bland annat framgår att utlandsfödda generellt har god hälsa när de kommer till Sverige, men efter 5 år försämras den. Dålig ekonomi och arbetslöshet, faktorer som handlar om strukturell diskriminering, där arbetsgivare diskriminerar personer med utländska namn eller annan hudfärg, menar rapportens författare är en viktig orsak till detta.

Rapporten menar även att det är vanligare att utrikes födda med lång vistelsetid i Sverige har "diabetes, högt blodtryck, övervikt eller fetma jämfört med personer med kortare vistelsetid." Samtliga av dessa fyra sjukdomar har pekats ut som till att bidra med ökad risk för att avlida i sviterna av Covid-19. Med detta i åtanke blir det enligt min mening svårt att lägga skulden på enskilda faktorer, som trångboddhet, eller luddiga förklaringar, som kultur, för att minoriteter i Sverige har drabbats av pandemin i högre grad än majoritetsbefolkningen.

Vad är då orsakerna till att minoriteter drabbats i högre grad än majoritetsbefolkningen? Det enkla svaret är diskriminering, men det är en diskriminering som fungerar på fler än ett sätt. Den ena kan ses som segregeringen på bostads- och arbetsmarknaden, som gör att minoriteter som svensksomalier tar yrken där risken att smittas är högre än andra. På detta följer att dessa arbeten är slitsamma och lågavlönade vilket skapar svårigheter att hitta boendeformer som är bättre lämpade för FHM:s rekommendationer.

Lägg då även till svenska myndigheters minimala beredskap för att ge ut information på andra språk än svenska, eller att allting bortförklaras med att det handlar om familjestrukturer eller kultur. Att majoritetssamhället vill skjuta ifrån sig ansvaret för att minoriteter drabbats så hårt av pandemin är kanske inte förvånande, men desto mer oroande.

En sverigefinsk minoritet blir till

Fredagen den 19e Mars 1982 samlades cirka 1 200 demonstranter vid Sergels torg. Arrangörer för demonstrationen var de finska, jugoslaviska, grekiska och turkiska riksförbunden som protesterade gentemot ett budgetförslag som lagts fram i riksdagen att skära ner på hemspråksundervisningen. Förslaget fick avslag men riksförbunden valde ändå att genomföra demonstrationen eftersom de ville markera gentemot eventuella framtida förslag med samma linje.

Den sverigefinska aktivismen har varit en betydelsefull del i minoritetens kamp för att få ett erkännande som just en nationell minoritet. Under 90-talet skulle detta bli en verklighet och det innefattade även att begreppet sverigefinne kom att bli den samlade termen för den finskspråkiga minoriteten i Sverige.

Även om 60- och 70-talet såg den största vågen av finsk migration fanns en hel del finska migranter i Sverige redan under 50-talet. Inte minst vittnar förekomsten av föreningar under årtiondets första hälft om detta, däribland föreningen Finlandia som fanns redan 1952. Det fanns föreningar och religiösa församlingar som samlade finskspråkiga i Sverige innan dess men jag har valt att här fokusera på 50-talet fram till 90-talet. Enligt den litteratur jag gått igenom verkar det som om 50-talet var en period då frågan om minoriteters rättigheter inte stod högt på agendan. Detta framgår framförallt av att det beskrivs som en period då de flesta var inriktade på att arbeta i Sverige under en kort period och sedan återvända hem till Finland. Denna inställning var även dominerande hos de finska migranter som kom till Sverige under större delen av 60-talet och en bit in på 70-talet.

1957 grundades Centralförbundet för Finska föreningar i Sverige. Förbundet hade bland annat som målsättning att främja finskspråkig undervisning för barn och förmedling av finska filmer. Man ville vara en politiskt obunden förening vilket i slutändan innebar att man samlade sverigefinnar från olika politiska strömningar. Detta kom dock att förändras

långt senare och under 80-talet bildades i Stockholmsområdet Blåvita förbundet som ansåg att riksförbundet blivit alldeles för politiskt lagd.

Idag ser nog de flesta frågor som rör språk och identitet som vänsterorienterade, men under 60-talet fanns en intern diskussion inom centralförbundet för finska föreningar i Sverige om vilket riktlinje man skulle ha. Tanja Ristolainen observerar att det fanns två olika strömningar inom förbundet varav den ena representerades av Osmo Hormia och den andra av Artturi Similä. Där Similä argumenterade för språkliga och kulturella rättigheter för den finstalande minoriteten i Sverige var Hormia mer inne på att finnarna skulle solidarisera sig med svenska arbetare. Det fanns även de som menade att Similäs linje var en slags borgerlig nationalism där den finskspråkiga minoriteten gjorde skillnad på sig själv och den svenska majoriteten.

Utifrån det material jag gått igenom är det svårt att säga om 60-talets vänstervåg påverkade riksförbundets interna diskussion eller om det var en tillfällighet att det skedde parallellt. Vänsterstudenter ansåg att invandrare skulle solidarisera sig med arbetarklassen vilket i mångt och mycket går samman med den linje som Osmo Hormia förespråkade.

60-talets interna stridigheter kom att leda till att Osmo Hormia till slut blev vald som ordförande för riksförbundet 1970. Trots att förbundet kom att få en ny inriktning som enligt vissa stod närmare socialdemokratien går det inte att helt avvisa det som en tid helt utan intresse för identitet och språk. År 1968 tillsätts också den utredningskommitté som kom att leda Invandrarutredningen 1968-1974 vilket skall få stor betydelse för sverigefinnarna.

Under 70-talets mitt avslutades den så kallade invandrarutredningen SOU 1974:69 och vars förslag kom att innefatta ökat stöd till de språkliga och etniska minoriteterna från och med 1975. I kölvattnet av invandrarutredningens slutsatser och den nya mångfaldspolitiken växte ett missnöje kring Osmo Hormias ordförandeskap i riksförbundet.

Kritiker ansåg att han gjort förbundet mer nyttigt för socialdemokraterna snarare än den egna gruppen.

En annan sak som var talande för 70-talet är att fler föreningar bildades och går med i riksförbundet, däribland föreningar kopplade till fackförbund och politiska partier men även föreningar för sverigefinska författare. Överlag innebar 70-talet ett ökat intresse bland sverigefinnar att gå med i egna föreningar och engagera sig för minoritetspolitiska frågor. Den ökade andelen föreningar kopplade till politiska partier från den här tiden kan förklaras med att utländska medborgare får rösträtt från och med 1975 vilket i sin tur ökade politiska partiers intresse för att locka dem till sina led.

Även om den nya mångfaldspolitiken innebar utökade rättigheter för minoriteter att få undervisning i sitt eget modersmål framstår det som om detta inte varade länge. På riksnivå kom ett förslag från skolminister Ulla Tillander (C) om att spara in på hemspråksundervisningen från och med år 1983. Detta ledde till bland annat den demonstration vid Sergels Torg, som jag inledde artikeln med, samt att en namninsamling med 10 000 underskrifter lämnades över till regeringen. Förslaget om nedskärningar kom att dras in, men även om en stor del var vunnet i och med detta så var 80-talet inte en ljus tid för minoriteters språkliga rättigheter. Enligt Erling Wande sker 1985 inskränkningar kring rättigheter för hemspråksundervisning i och med prop 1985:100 som menar att hemspråket i fråga måste vara "barnets umgängesspråk i hemmet". År 1987 får dock romer, samer och tornedalingar vad Wande kallar för "partiell minoritetsstatus" och detta gav enligt honom dessa tre grupper rättigheter som ligger i linje med de gamla bestämmelserna för minoritetsspråk.

Under 80-talet sågs sverigefinska aktivister utföra skolstrejker och ockupationer på olika orter runtom i landet. Orsaken bakom dessa strejker verkar ha legat i hur kommuner och skolor lokalt påbörjat processer med att dra in undervisningen på minoriteters modersmål, varav den sverigefinska minoriteten valde att protestera kraftigt.

Några större arbeten kring skolstrejkerna finns inte, förutom de rapporter som Magdalena Jakkola skrev ungefär samtidigt som den mest kända skolstrejken i Rinkeby ägde rum. Vid den här tiden var finnarna den största etniska gruppen i Rinkeby. Hela 16% av alla som bodde i Rinkeby hade finsk bakgrund. Skolstrejken pågick under hela två månader och barn från årskurs 1 till 6 deltog. Skolstrejken fick flera konsekvenser, däribland att majoritetssamhället blev i högre grad införstådda med språkets betydelse för minoritetsbarn.

Början av 90-talet såg en helt annan attityd gentemot den sverigefinska minoritetens strävanden för sina språkliga rättigheter. Bland annat publicerades år 1994 skrivelse 1994/95:1 Finska språkets ställning i Sverige där det finska språket kom att erkännas som ett minoritetspråk med en lång historia i Sverige. Detta erkännande fick enligt Raija Kangassalo stor betydelse för de sverigefinska aktivister som var verksamma vid den här tiden och hon menar att svenska politiker på riksnivå blev plötsligt mer positiva till att träffa representanter för den sverigefinska minoriteten.

Det är även under början av 90-talet som begreppet sverigefinne blir mer officiell benämning på minoriteten, däribland genom att centralförbundet byter namn från Förbundet för finska föreningar i Sverige till Sverigefinska riksförbundet. Enligt Raija Kangassalo godkände Sverigefinska Riksförbundet under början av 1990-talet ett nytt principprogram där den egna gruppen definierades som en etnisk minoritet och kulturautonomi blev en del av målsättningen. År 1993 grundades Sverigefinsk Ungdom, som år 1999 byter namn till Sverigefinska Ungdsomsförbundet. De sverigefinska föreningarna kom även att ta en allt hårdare ställning kring språkfrågor under den här tiden.

Sedan 90-talets början har riksförbundet tampats med utmaningen kring en åldrande grupp medlemmar och behovet att få den yngre generationen intresserad av att engagera sig. Enligt De Geer och Wande är den yngre generationen förmodligen mer heterogen än den första generationen. Likaså har det inte alltid varit lätt att förmedla för alla vem som är Sverigefinne.

Detta förändrades först efter de nationella minoritetslagarna slås fast år 2000. Med andra ord har det kanske inte alltid varit självklart för unga sverigefinnar att engagera sig i sverigefinskt föreningsliv. För egen del visste jag inget om Sverigefinnar, än mindre att jag räknades som en, förrän sena 2010-talet. Kampen för minoritetens rättigheter och fortlevnad är långt ifrån över, men kanske är vi inte nära slutet på en berättelse utan början på ännu ett kapitel i Sverigefinnarnas historia. Vår historia har trots allt bestått av att ständigt behöva hävda vår rätt att finnas till och så lär det nog fortsätta framöver.

Majoritetssvenskarnas dåliga kunskaper om nationella minoriteter

Rätt nyligen publicerade Institutet för språk och folkminnen (ISOF) en rapport som mäter majoritetsbefolkningens kännedom om och attityder till de fem nationella minoriteterna (samer, sverigefinnar, romer, judar, tornedalingar) i Sverige. Rapporten är den tredje som publicerats sedan 2010 och görs med 5 års mellanrum i syfte att mäta den svenska majoritetsbefolkningens kännedom och attityder till de fem nationella minoriteterna och deras språk.

Enligt denna rapport har de tillfrågade i studien en positiv syn på de nationella minoriteterna och deras rätt att bevara sina språk. Samtidigt menar rapportens författare att inte mycket har hänt rent generellt sedan studien som gjordes 2010. Efter 20 år av en minoritetspolitik riktad till samer, romer, sverigefinnar, judar och tornedalingar verkar inte majoritetsbefolkningens kännedom om de olika minoriteterna öka likvärdigt.

Exempelvis verkar de tillfrågade främst känna till samer och det samiska språket. Tätt följt av sverigefinnar och finska språket. Därefter kommer romska, mäenkieli och jiddisch långt efter. Rapporten ser ett visst samband med att någon som besvarat enkäten bor i ett förvaltningsområde huruvida väl de känner till de fem nationella minoriteterna.

Den här typen av attitydundersökningar ger en inte särskilt smickrande bild av svenska statens arbete med den nationella minoritetspolitiken. Efter 20 år av en minoritetspolitik, stärkta lagar och dessutom flera offentliga utredningar som pekat på problemen kvarstår frågan kring majoritetsbefolkningens kännedom och attityder gentemot minoriteterna som varande oroväckande låg.

Samtidigt som rapporten visar på en del utmaningar vore det naivt att tro att det endast är majoritetsbefolkningens attityder och kännedom som är det enda problemet med en nationell minoritetspolitik.

Under 2020 publicerade Skolinspektionen en rapport vid namn *Rätten till modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk i årskurserna 7-9*.

Skolinspektionens rapport visar på en utveckling som inte är mer smickrande än ISOFs attitydmätning. Kortfattat visar rapporten att:

”huvudmännen brister i att informera om modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk och därmed i att ge ett reellt erbjudande.”

Rapportens författare påpekar att brister är:

”särskilt framträdande när det kommer till hur dessa huvudmän säkerställer att elever och vårdnadshavare får tydlig information om rätten till modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk och information om vilka möjligheter till undervisning som finns.”

Man menar även att den senaste rapporten från Skolinspektionen drar liknande slutsatser från Skolinspektionens tidigare utredningar och europarådets tillsyn av svenska statens minoritetspolitik. Kort och gott handlar det om att få elever som är berättigade till att läsa något av de fem nationella minoritetsspråken faktiskt läser detta i skolan.

Detta är då inte en fråga om attityder eller kännedom om de nationella minoriteterna, utan att det inte verkar finnas väl utvecklade medel för att faktiskt förverkliga de ambitioner som trots allt finns i den svenska minoritetspolitiken. Bland annat observerar Skolinspektionens rapport att modersmålsundervisning för något av de fem nationella minoritetsspråken inte är en del av den ”*garanterade undervisningstiden*” vilket ju förpassar språken och dess elever i undervisningens periferi.

Till detta bör vi även lägga resultaten från ISOFs rapport från 2019 *Svenskan är den fasta inredningen* som undersöker

i vilken grad de nationella minoritetsspråken är synliga i offentliga miljöer. Slutsatsen av den studien är att de nationella minoritetsspråken visserligen har ett officiellt erkännande, men ändå befinner sig i marginalen i relation till exempelvis svenska och engelska. Något förvånande är dock att rapporten synliggör diverse brister hos förvaltningsområdena i sin representation av minoritetsspråken i offentligheten. Visserligen fanns det undantag men överlag fann man en hel del brister i att lyfta fram de fem minoritetsspråken.

Rapportens författare menar att det är:

”svenska, svenska och åter svenska som utgör den fasta inredningen i såväl vårdcentraler som bibliotek, ibland kompletterad med engelska.”

I förvaltningsområdena syns ibland *”de nationella minoritetsspråken samiska, meänkieli och finska, och i invandrartäta områden förekommer en del arabiska”*.

Den offentliga verksamhet som bäst synliggör de fem minoritetsspråken är enligt rapportens författare biblioteken då de skyltar med sina bokbestånd eller regionalt alternativt nationellt kampanjmaterial.

När nu den svenska statens nationella minoritetspolitik går in i ett nytt årtionde är frågan hur väl den förda politiken har fungerat. Utifrån de rapporter jag hänvisat till här är det mycket som ännu behöver göras. Det handlar då inte bara informationsarbete riktat till majoritetsbefolkningens attityder, utan att verkligen se till att de förvaltningsområden som finns där ute följer minoritetslagen. Uppenbarligen ligger inte bara bristerna i hur majoritetsbefolkningen har informerats eller lärt känna de fem nationella minoriteterna i någon grad. Det handlar även om hur den svenska statens byråkrati inte riktigt har anpassat sig efter ambitionerna.

Den infekterade debatten om modersmålsundervisning

Titt som tätt blossar debatter om modersmålsundervisning upp. Oftast i kölvattnet av något politiskt parti eller debattörs utspel om saken. Att försöka navigera genom skogen av argument kring modersmålsundervisningens vara eller inte vara lämnar dock inte särskilt mycket till överraskning.

För den som inte orkar titta igenom alla de påståenden som hävts ut om modersmålsundervisningen den senaste tiden kan jag bespara er med att sammanfatta det hela: Flerspråkighet dåligt, enspråkighet bra.

De som är emot att modersmålsundervisning ska fortsätta att existera tenderar ofta att ignorera den forskning som finns på området. Kanske utgår man ifrån att gemene medborgare i Sverige inte har läst forskning om flerspråkighet. Det är svårt att veta. Turligt nog är språkforskare som är kunniga i ämnet snabba på att besvara utspelen.

Sen till frågan om modersmålsundervisningens kostnad. Detta argument för att lägga ner hela verksamheten är förmodligen den mest underhållande delen av alla motargument. Vad kostar modersmålsundervisningen idag? 2,4 Miljarder är svaret.

Tro nu inte att jag överskattar majoriteten av svenska medborgares ekonomi. Det är i princip omöjligt för en vanlig svensson att tjäna ihop en miljard, även om du börjar jobba vid 16 års ålder, lever asketiskt och jobbar tills du är 75.

Men är en miljard egentligen mycket i förhållande till statskassan? 2019 låg svenska statens budget på 1055,5 miljarder och under 2020 låg den på 969,1 miljarder. Med andra ord är 2 miljarder knappt 1 promille av statsbudgeten, vilket gör att hela kostnadsargumentet är märkligt.

Kanske är det så att det är enklare att häva ur sig att "2,4 miljarder är mycket pengar" än att säga "modersmålsundervisningen står för mindre än 1 promille av statsbudgetens utgifter". Det förra är ju effektivare för att locka läsare och skapa förargelse bland de personer som knappt tjänar en halv miljon om året.

Vad kan man då säga om argumenten mot modersmålsundervisningens fortsatta existens? Att de är ren nonsens byggda på luftslott. Men även ett luftslott är ett slott om tillräckligt många tror på att det finns. Därav lär nog debatten om modersmålsundervisningen fortsätta att vara en het fråga även när den inte hade behövt vara det.

Men även ett luftslott är ett slott om tillräckligt många tror på att det finns.

Positivt att språk som diskrimineringsgrund ska utredas

Häromåret kom europarådet senaste granskning av svenska statens arbete med de fem nationella minoriteterna. En av de rekommendationer som återfinns i rapporten är att Sverige måste se över sin diskrimineringslagstiftning, och särskilt införa språk som diskrimineringsgrund. I nuläget är inte så fallet. Förslaget har mötts med positiva röster och den nuvarande regeringen har uttalat att man ska utreda frågan.

Det är inte första gången som rekommendationen lyfts i förhållande till arbetet med de fem nationella minoriteterna. I rapporten Minoritetspolitikens utveckling från 2015 skrev Länsstyrelsen Stockholm och Sametinget i sina rekommendationer följande:

”I diskrimineringslagen (2008:567) upptas inte språk som diskrimineringsgrund. Detta är något som diskuteras i prop. 2007/08:95, och som bör fortsätta utredas. Det skulle även öka samstämmigheten med konventionsåtaganden såsom artikel 14 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Språk nämns även som en grund för diskriminering i artikel 2 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter.”

Denna rekommendation kom även att följas upp i utredningen Nationella minoritetsspråk i skolan (SOU 2017:91) där det går att läsa följande:

”Att ta upp språk som diskrimineringsgrund skulle öka samstämmigheten med konventionsåtaganden såsom artikel 14 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Europarådet har i sina återkommande granskningar av Sveriges efterlevnad av ramkonventionen tagit upp att diskrimineringslagen inte uttryckligen innefattar diskriminering baserad på språk. Detta bedöms som oroande med tanke på de svårigheter som personer tillhörande nationella minoriteter upplever att de har med att utöva sin rätt att använda och lära sig sitt språk.

Det finns således flera skäl för att regeringen åter bör ta upp frågan och utreda om en öppen lista bör införas, eller att ange språk som diskrimineringsgrund.”

Frågan har alltså tagits upp tidigare som väsentlig för arbetet med de fem nationella minoriteterna, men av någon anledning har makthavarna inte tagit tag i saken.

Diskrimineringsombudsmannens (DO) uttalande i frågan i kölvattnet av SOU 2017:91 är i sammanhanget relevant. I en artikel från Sveriges Radio från 2017 uttalade sig DOs pressansvarige Clas Lundstedt att ”Det vi har sett är att frågan om språk är väldigt kopplad till etnisk tillhörighet och att det därför i regel är så att man kan komma åt den diskriminering som sker genom diskrimineringsgrunden ”etnisk tillhörighet” samtidigt som han lägger till att ”Vi är dock positiva till att frågan om språk som egen diskrimineringsgrund utreds.”

På DOs hemsida återfinns ett yttrande kring förslaget i SOU 2017:91 från där man kan läsa att myndigheten ”har i förhållande till liknande förslag gjort bedömningen att språk som diskrimineringsgrund skulle kunna innebära ett starkt skydd mot diskriminering som har samband med språk och att fråga bör utredas vidare.”

Att det tagit så lång tid för Sverige att verkligen börja fundera på frågan, trots att den redan har varit på tapeten sedan 2009 och återkommit sedan dess är anmärkningsvärt. Kanske finns det ingen möjlighet för Sverige att nu vänta på att utreda frågan eftersom svagheten i den nuvarande lagstiftning blivit fullt synlig.

Jag tänker främst på det uppmärksammade fallet från hösten 2018 där en gymnastiklärare vid en skola i Västerås kommun ska ha förbjudit sverigefinska barn att tala finska vid en utflykt. Först vände sig föräldrarna till Diskrimineringsombudsmannen, som inte bedömde det som att skolan brutit mot diskrimineringslagen. ”Etnisk tillhörighet” som diskrimineringsgrund kunde alltså inte åberopas i det här fallet.

Föräldrarna valde då att ta fallet till Europadomstolen, som dessvärre inte gick vidare med frågan.

I sin senaste granskning av Sveriges minoritetspolitik skriver europarådet att

“The core issue for fully understanding the problems of discrimination vis-a-vis language rights is the fact that language as a ground for discrimination is not included in the Discrimination Act, even though court cases are possible on the basis of other pieces of legislation.”

Vidare skriver europarådets utredare att

“During the present monitoring round, the Committee of Experts was also informed of several cases where the use of national minority languages was prohibited, e.g. in schools. Such cases were reported to the Equality Ombudsman who did not take action since the Discrimination Act does not explicitly contain language as a ground for discrimination. The Committee of Experts would like to again remind the Swedish authorities that this is not in conformity with Article 7 and the principles of the Charter. The Committee of Experts urges the Swedish authorities to revise the Discrimination Act so as to include an explicit reference to language as a ground for discrimination, in order to harmonise it with Sweden’s international obligations.”

Hade saker och ting varit annorlunda om Sverige från början inkluderat språk som enskild diskrimineringsgrund? Förmodligen. Att det händer någonting i frågan överhuvudtaget är bättre än att det inte händer någonting. Man kan dock fråga sig varför inget hände redan för mer än 10 år sedan då frågan togs upp, eller varför ingenting hände 2015 då Länsstyrelsen Stockholm och Sametingen skrev i sin rapport att frågan bör utredas.

Att Sverige inte haft språk som en särskild diskrimineringsgrund har möjliggjort att många orättvisor gentemot de fem nationella minoriteterna kommit undan.

Kanske handlar denna långsamma process om att makthavare är medvetna om att det ännu sker diskriminering gentemot de fem nationella minoriteternas möjligheter att revitalisera språket. En lagstiftning som förbjuder detta skulle plötsligt öppna upp en Pandoras ask där sprickan mellan ord och handling i minoritetspolitiken blir än mer synlig. Det behöver inte vara så, men man kan ju undra.

Sverigefinska aktivister byter strategi

För en tid sedan gav förvaltningsrätten de sverigefinska aktivisterna i Malmö rätt gentemot Malmö stads grundskolenämnd. Ärendet gäller beslutet i grundskolenämnsens budget från januari 2020 att ta bort modersmålsundervisning från och med hösten 2020. Då Malmö stad är ett förvaltningsområde för det finska språket var det inte förvånande att sverigefinska föräldrar valde att gå vidare med ärendet.

I domen framgår det att "[k]ommunen lever inte upp till kravet i 5 § minoritetslagen avseende att det ska finnas faktisk möjlighet för nationella minoriteter till inflytande i frågor som berör minoriteterna, inklusive kravet på att förvaltningsmyndigheter ska föra en strukturerad dialog." Innebörden i bestämmelsen ska "tolkas konventionskonformt med avseende på Europarådets ramkonvention om skydd av nationella minoriteter (ramkonventionen) eftersom minoritetslagen utgör Sveriges implementering av den konventionen."

I § 5 i minoritetslagen (2009:724) framgår det att

"Förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med minoriteterna i sådana frågor.

Samråd enligt första stycket ska ske genom att förvaltningsmyndigheten för en strukturerad dialog med de nationella minoriteterna i syfte att kunna beakta deras synpunkter och behov i myndighetens beslutsfattande."

Förvaltningsrätten beskriver detaljerat hur Malmö stad inte lever upp till kravet:

"När samråd som minoritetslagen föreskriver hålls i Malmö ställs den finska gruppen enbart inför fullbordade faktum som kommunen informerar om, slarvigt och muntligt. Inget diarieförs.

Kommunen lever inte alls upp till lagens krav på strukturell dialog vilket enligt gängse allmän uppfattning skulle innebära att man anmäler och annonserar att samråd är på gång, bjuder in via olika kanaler, lägger fram kommunens förslag till allmän diskussion, genomför samrådsmötet som ett verkligt dialogiskt möte, skriver protokoll som diarieförs och görs tillgängligt samt i god tid lämnar förslaget på beslut för yttrande i målgruppen.”

Förvaltningsrättens dom ger i det mesta de sverigefinska föräldrarna rätt i förhållande till rätten om samråd, men samtidigt menar man inte att det är emot lagen att som kommun dra in på själva modersmålsundervisningen.

Beroende på hur man tolkar beslutet kan det framstå som både ett framsteg och ett bakslag. Det intressanta i min mening är ändå att frågan fått så stor medial spridning. Fallet är en av många exempel på där sverigefinska aktivister valt att använda sig av nya strategier för att påverka kommunerna.

Det är trots allt inte bara Malmö stad som tyvärr tagit beslut som drabbat sverigefinnar. Även Botkyrka, Västerås och Göteborg har tagit beslut som fått sverigefinska föräldrar att försöka lyfta frågan utanför kommunernas stängda dörrar.

Under 2017 utspelade sig ett minoritetspolitiskt drama i Botkyrka kommun, som i övrigt gärna lyfter fram sig själva som en kommun med förståelse för mångkulturella frågor. Kommunen hade planer på att spara pengar genom att dra in på modersmålsundervisning i förskolan. Men det har även kommit fram att de pengar som kommuner som ingår i förvaltningsområden kan söka inte använts till barn eller äldreomsorgen, utan främst till administrativa utgifter. Så också i Botkyrka.

Sverigefinnar i Botkyrka valde att organisera sig och visa sitt motstånd mot besluten, vilket i slutändan ledde till att kommunen drog in beslutet.

Finskan kommer att finnas kvar i förskolan, åtminstone om vi får tro kommunens talespersoner.

I Västerås kommun anmälde sverigefinska föräldrar en skola till DO eftersom man ansåg att skolan diskriminerat sverigefinska barn från att prata finska. DO ansåg dock inte att någon diskriminering skett, och föräldrarna valde att ta frågan till Europadomstolen. Tyvärr fick föräldrarna som svar från Europadomstolen att man inte skulle ta upp ärendet.

Likt händelserna i Malmö och Botkyrka fick händelsen i Västerås stor täckning i nyhetsmedierna. I Europarådets senaste granskning har ärendet också uppmärksamats, vilket också lett till att frågan om att införa språk som enskild diskrimineringsgrund blivit aktuell igen.

I Göteborg har sverigefinska föräldrar sedan åtminstone 2016 försökt få kommunen att upphäva beslutet om att stänga den sverigefinska skolan. De aktivister som talat med politiker har dock fått sagt till sig att man "inte kan tillåta" att sverigefinnarna ska bli en "enspråkig enklav" i Göteborg. Sedan beslutet att stänga den sverigefinska skolan i Göteborg har möjligheten att placera sina barn i en miljö där de kan tala och utveckla sin finska blivit i princip obefintlig.

De olika fallen kan framstå som enskilda, eftersom de ändå rör olika kommuner och tidsperioder. Det som för dem samman är att de sverigefinnar som engagerat sig valt att ta frågorna till andra myndigheter istället för att fastna i kommunal byråkrati.

Även om det framgår i min redogörelse här att de olika fallen inte alltid slutat lika lyckosamt är det onekligen så att fler sverigefinska föräldrar och aktivister mist sin tillit för kommunernas representanter. Det finns fler exempel att ta till, men de jag redogjort för här är de fall som jag själv har någorlunda inblick i.

Vanligtvis brukar inte sverigefinska frågor få särskilt stor spridning i svenska nyhetsmedier. Att händelserna får stor

medial spridning är i det långa loppet positivt eftersom det ger vid handen att de löften som finns minoritetslagen och den nationella minoritetspolitiken skiljer sig från verkligheten. Bara det är en viktig seger.

Kan en hel minoritet göra en klassresa?

Det är nog få idag som skulle säga att sverigefinnar inte har en annan status i samhället än tidigare. Borta är stämplingen att finnar skulle vara en främmande ras. Borta är också stämpeln att man är en invandrare, en främling. Frågan är bara hur man egentligen ska förstå detta skifte i majoritetssamhällets syn på sverigefinnar.

En förklaring jag ibland stöter på är att sverigefinnar har gjort en klassresa. Vi kom hit, jobbade hårt, jobbade upp oss och blev en del av det svenska samhället. Personligen kan jag dock tycka att någonting glöms bort i den här förklaringen.

Låt oss börja med klassresenären. Det är en svensk version av den amerikanska drömmen. Att du kan jobba dig från ofärd till välfärd. Genom utbildning och hårt arbete är allting möjligt.

Kanske är det möjligt än idag att göra en klassresa, men det som jag finner väsentligt att sätta fingret på är huruvida en hel minoritet som består av många individer med olika bakgrunder har exakt samma möjligheter. En klassresenär är trots allt en ensam person. Bara för att denna enskilda individ gör en klassresa behöver det inte betyda att dennes familj eller släkt per automatik är en del av denna resa.

Klass kan skära igenom en släkt, en familj. Jag tänker framförallt på min egen uppväxt där diverse statussymboler som datorer, tv-spel, de senaste filmerna eller bara kabel-tv hade stor betydelse för oss barn. Jag tänker på hur jularna behövde firas separat för att inte svartsjuka mellan jämnåriga släktingar skulle uppstå.

Klass kan även dela en hel minoritet. Den statistik som finns som sverigefinnar visar att inte alla har lyckats göra en klassresa. När jag tittar på statistik från Södertälje, Botkyrka och Göteborg är det tydligt att det finns sverigefinnar som ännu bor kvar i socioekonomiskt utsatta områden. Det gäller inte bara den första generationen utan det stämmer väl för den andra generationen också. Visst, större delen av den andra generationen verkar utifrån statistiken jag har tillgång till

att ta sig ur socioekonomiskt utsatta områden. Men inte alla.

Det finns även faktorer som gör det svårt att läsa ut vad som hänt den generation som kom hit under 50- 60- och 70-talet och deras barn. Statistiken som mer generellt lyfter fram arbetslöshet, boendeformer och inkomstnivåer utifrån ursprungsland klumpar ihop de som kom innan 80-talet då större delen av återvandringen skedde rum. Idag finns det också mycket som tyder på att fler höginkomsttagare flyttar från Finland till Sverige.

Inom den sverigefinska minoriteten finns det en klassgräns. Jag tror med andra ord att det inte går att förklara sverigefinnarnas förändrade status utifrån någon klassresa. Den förklaringen är alldeles för enkel och bygger på en föreställning om att det hela handlar om någonting som vi sverigefinnar har gjort.

Vad är det då som har hänt? Utifrån vad jag själv vet om rasifieringen av sverigefinnar så handlar det om att vi, i majoritetssamhällets ögon, blivit vita. Vi är inte längre en rasfrämling, utan en "nordisk broder" som det ibland låter. Från att svenskarna såg oss som en lägre stående folkstam med främmande kulturella drag och värderingar anses vi idag ha något gemensamt med svenskarna.

Det historiska skiftet från det ena till det andra är komplicerat att förklara på bara några rader, och än så länge har ingen riktigt skrivit den historien. Vad jag vill sätta fokus på är att en minoritets status hänger på majoritetssamhället och inte på några individuella representanter i en minoritets "framsteg". Trots allt är det så att majoritetssamhället skiljer på "bra" och "dåliga" minoriteter, inte bara som grupper utan även dess individuella representanter.

En typisk myt om oss sverigefinnar är att vi jobbar hårt, att vi har sisu. Trots det finns säkert flera exempel på sverigefinnar som jobbat ihjäl sig för att de inte ville vara samhället till last. Är det priset man betalar för att bli accepterad?

En annan myt är att vi inte ställt krav på majoritetssamhället. Det stämmer inte alls. Under 60, 70- och särskilt 80-talet var sverigefinnar en väldigt stridbar grupp som kämpade för att sverigefinska barn skulle få modersmålsundervisning.

Att säga att sverigefinnar har gjort en klassresa är en sorts historisk glömska. En del sverigefinnar har verkligen gjort en klassresa, med all säkerhet. Samtidigt verkar vi vilja glömma de som aldrig ens påbörjade klassresan, eller som hoppade av. De historierna finns också. Skäms vi över att de finns? Kanske. Majoritetssamhället har nog påverkat vår självbild mer än vi själva anar.

När tvångsassimilering blir lyckad integration

Det finns en bild av sverigefinnar som välintegrerade. Främst handlar detta om att de som kom hit efter andra världskriget, särskilt den stora vågen av arbetskraftsinvandring valde aktivt att lära sig svenska och inte lära sina barn finska. Exakt hur väl det stämmer att denna historieskrivning bygger på sanning är en fråga som eggat en språklös sverigefinne som mig själv.

Den forskning som finns om sverigefinnar som kom hit som arbetskraftsinvandring samt de som vuxit upp med sverigefinska föräldrar vittnar om en annan bild. Inte minst handlar det om den yttre press som det svenska samhället lade på minoriteter då som nu. Att många valde att inte lära sina barn finska berodde på en skam över det finska språket. Att vara finne var fult. Att tala finska var fult.

Min mormor kom till Sverige 1950. Hon lärde aldrig min mamma eller min morbror någon finska. Vad jag fått höra handlade det mycket om skammen att vara finne. Hon kände inte att det var någon idé att lära ut finska till sina barn och därmed har jag själv inte vuxit upp med språket.

När jag frågade runt på sociala medier om andra sverigefinnars erfarenheter råder det delade meningar kring vad som drev föräldrars val kring språket. En del föräldrar var rädda att barnen skulle bli mobbade i skolan för att de pratade finska. Det finns trots allt mycket som tyder på att sverigefinska föräldrar kände till att deras barn kunde utsättas för mobbning i skolan ifall de hade någon brytning. Ibland kunde den mobbningen även vara sanktionerad av lärare.

I Sverige fanns det länge en tanke om att barn kunde bli förvirrade om de lärde sig mer än ett språk samtidigt. Det kom att kallas för "halvspråkighet" av språkforskare. Det har tagit lång tid för andra språkforskare att göra upp med den föreställningen. Idag är det vanligare att tala om tvåspråkighet och flerspråkighet bland språkforskare

Sverigefinska föräldrar under 50-, 60- och 70-talet möttes däremot av BVC-personal och förskolepersonal som föreslog att de inte pratade finska med barnen. Enligt de vittnesmål som jag tagit del av fortsatte detta även efter 70-talet.

Men har då den förändrade synen hos forskningen på flerspråkighet gett en annan attityd generellt? Unga sverigefinnar som skaffat familj efter 2000 då finskan officiellt erkändes som ett nationellt minoritetsspråk med särskilda rättigheter och skydd vittnar om att de fått höra från vårdpersonal att flerspråkighet skulle vara negativt.

De olika berättelser jag tagit del av har gett mig en bättre förståelse till varför jag själv inte kan språket. Det får mig också att tänka hur otroligt det är att finskan ändå har överlevt i Sverige till idag trots det tryck som funnits från majoritetssamhället. För en del har det handlat om föräldrar som stretade emot, som inte gav efter för trycket. Dock har inte alla haft samma erfarenhet av starka föräldrar som tagit ett sådant beslut.

Iljuset av dessa berättelser är det märkvärdigt att sverigefinnar ska benämnas av majoritetssamhället som välintegrerade på basis att man själv skulle ha valt att assimileras in i samhället. Det var oftast inget val utan skedde med påtryckningar från omgivningen. Skolan och vården verkar ha varit centrala aktörer för detta med stöd från den tidens språkforskning och psykologi. Många hade med andra ord inget val för det fanns bara ett: I Sverige talar vi svenska.

Nationella minoriteter osynliggjorda i svenska skolans undervisning

Sedan 2011 är undervisning i skolan om de fem nationella minoriteternas historia och kultur obligatorisk. Enligt Skolverket ska den som undervisar elever i grundskolan ge "alla elever kunskap" om de fem nationella minoriteterna, deras historia och deras kultur.

Sedan dess har uppföljningar av undervisningen om nationella minoriteter i grundskolan inte fått den uppmärksamhet den förtjänat. Andelen studier som på ett eller annat sätt försöker kartlägga i vilken utsträckning som undervisning sker är få till antalet.

Under år 2006 och 2008 publicerades två rapporter som är relevanta för den här diskussionen. Skolverket publicerade 2006 rapporten I enlighet med skolans värdegrund och Diskrimineringsombudsmannen publicerade 2008 rapporten Diskrimineringen av nationella minoriteter inom utbildningsväsendet. Båda rapporterna granskar olika aspekter av diskriminering gentemot de nationella minoriteterna i svenska skolan, däribland betydelsen av hur läroböckerna representerar samtliga fem nationella minoriteter.

Representationen i läroböckerna skiljer sig enligt rapporterna starkt mellan de fem nationella minoriteterna, men generellt är det sällan som deras respektive betydelse för den svenska historien eller svenska kulturarvet lyfts fram. Utifrån Skolverkets och DO:s rapporter framgår att de fem nationella minoriteterna är osynliggjorda i svensk undervisning.

Enligt Forum för levande historias rapport Den mångtydiga toleransen – en studie i attityder läsåret 2009/2010 fick deltagare svara på frågan "Har du någon gång under din skoltid fått undervisning om Sveriges nationella minoriteter?" Deltagarna svarade (i procent): Nej, ingen alls 28%; Ja, lite 45%, Ja, en hel del 11%; Ja, mycket 3% och Kommer inte ihåg 13%. Om vi ska dra några slutsatser av detta så var perioden innan 2011 minst sagt katastrofal när det kom till att

i svensk skolundervisning lära ut om de fem nationella minoriteterna. Men hur har det sett ut efter 2011?

I en undersökning av Sveriges radio från 2017 där 200 högstadielärare från hela landet deltog visade det sig att de ofta hoppar över undervisningen om nationella minoriteter på grund av tidsbrist. Enligt samma studie undervisar inte 1 av 4 högstadielärare i historia alls om nationella minoriteter.

När det kommer till undervisningstimmar om de nationella minoriteterna som faktiskt ges varierar det mellan 1 till 8 timmar per läsår i årskurs 7-9. Vanligast är det att lärare undervisar 3 till 4 timmar om de nationella minoriteterna. Orsaken enligt lärare har då varit att det råder brist på läromedel om de nationella minoriteterna. 6 år efter att undervisning om de fem nationella minoriteterna blev obligatorisk verkar det som om väldigt lite har hänt.

2019 gick Skolverket ut med förslaget att undervisningen om de nationella minoriteterna ska tas bort från årskurs 7-9. Förslaget fick kritik från forskarna Thomas Nygren och Olle Norgård vid Uppsala Universitet som skrev ett debattinlägg för Skolvärlden. De menar att förslaget skulle leda till att de nationella minoriteterna skulle bli "än mer marginaliserade".

I den reviderade upplagorna av kursplanerna, daterad till 2019, går det att läsa att undervisning i historia årskurs 7-9 ska behandla "Historiska perspektiv på urfolket samernas och de övriga nationella minoriteternas situation i Sverige." Undervisning i samhällskunskap årskurs 4-6 ska behandla "[u]rfolket samerna och övriga nationella minoriteter i Sverige. De nationella minoriteternas rättigheter". Samhällskunskap årskurs 7-9 ska behandla "[d]e nationella minoriteterna och samernas ställning som urfolk i Sverige samt vad deras särställning och rättigheter innebär".

Denna version skiljer sig inte mycket från 2018 års upplaga. Det står i läroplanen från samma år att "skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola" ska ha "fått kunskaper om de nationella minoriteternas

(judar, romer, urfolket samerna, sverigefinnar och tornedalingar) kultur, språk, religion och historia”.

I lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (2009:724) finns dessvärre inget som reglerar hur *majoritetssamhället* ska undervisas om de nationella minoriteternas rättigheter eller deras historia i Sverige. Det handlar främst om *den enskilde individen som tillhör respektive nationell minoritet och dennes rättigheter att få undervisas och stärkas i sin språkliga kompetens*. Det som kommer närmast en slags reglering är 4§:

”I språklagen (2009:600) anges att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. Det allmänna ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt.”

I sin helhet verkar däremot inga krav ställas om hur svenska skolan ska lära ut till majoritetssvenskar om de fem nationella minoriteternas historiska närvaro i Sverige eller deras rättigheter i samhället. Inte heller i språklagen (2009:600) står något som skulle kunna förhindra att skolverket drar in på dessa punkter.

Den 14 augusti 2020 stod det klart att de förslag på ändringar som kom från Skolverket inte blir av. I en artikel publicerad av Sveriges Television går det att läsa utbildningsminister Anna Ekströms kommentar från en pressträff: ”I det förslag som nu beslutats om finns till exempel antiken, bibeln, nationalsången och våra nationella minoriteter tydligt med i kursplaner och ämnesplaner”

Det vore såklart bra om en större satsning gjordes för framtiden, snarare än att man skär ner på undervisningen. Kan det vara så att en del tror att undervisning på minoritetsspråk i svenska skolan är det enda som borde rymmas i undervisningen?

Hur ska de nationella minoriteternas rättigheter kunna upprätthållas om frågan inte ges en rättmätig plats i svenska skolan redan från början?

Ännu ett svek?

När Europarådet publicerade sin senaste granskning av svensk minoritetspolitik riktad mot de fem nationella minoriteterna var en av rekommendationerna att man bör införa språk som en särskild diskrimineringsgrund. Till en början såg det ut som om svenska politiker var villiga att se över möjligheten, vilket skulle förverkliga ett krav som länge ställts från representanter till nationella minoriteter.

I en tidigare artikel för Dikko redogjorde jag för betydelsen av detta krav och visade även på att det har tagits upp till diskussion tidigare. Inte bara representanter från nationella minoriteter utan även SOU:er har lyft fram behovet att se över diskrimineringsgrunderna i syfte att inkludera språk.

Under sommaren kom dessvärre ett svar från regeringen: Man har inte för avsikt att utreda fler diskrimineringsgrunder. Med andra ord fick många med mig en känsla av besvikelse. I sin åttonde rapport till Europarådet skriver man som svar på Europarådets rekommendation såhär:

”I diskrimineringslagen (2008:567) finns skydd mot diskriminering på sju olika grunder. Dessa grunder motsvarar i huvudsak de som följer av olika EU-direktiv om likabehandling. Det finns i nuläget inga planer på att utreda frågan om att utöka antalet diskrimineringsgrunder.

Språk är inte explicit en diskrimineringsgrund. Däremot finns skydd mot diskriminering på grund av etnisk tillhörighet i diskrimineringslagen. Enligt förarbetena till lagen (prop. 2007/08:95) ingår i grunden etnisk tillhörighet en persons nationella eller etniska ursprung, hudfärg och annat liknande förhållande. Vidare framgår att grunden innefattar bland annat nationella minoriteter såsom samer eller romer. Diskriminering som har samband med till exempel språkkrav kan omfattas av skyddet mot diskriminering på grund av etnisk tillhörighet.”

I juni kommenterade Markus Marttila, vice ordförande Sverigefinländarnas delegation, det hela till SVT:

”Det finns situationer, under lektionerna, då man svarar på svenska. Men att prata finska på rasterna, kan nog aldrig vara förbjudet. Det skulle helt klart vara diskriminering.”

Ett känt fall är Västerås kommun där sverigefinska barn blev tillsagda att tala svenska under skoldagen. Även om ett fall av detta är välkänt, har det framkommit från sverigefinska barnfamiljer vars barn går i skolan i fråga att det finns flera fall där deras barn blivit tillsagda att inte prata finska.

Enligt Marttila är det;

”en besvikelse och förvånande att frågan inte ens ska utredas. Det har inte ansetts som viktigt. Troligen anser man att det är svårt och lagtekniskt lite krångligt.”

Enligt SVTs reporter ska det rent juridiskt vara svårt att definiera språkdiskriminering, vilket är märkligt eftersom språk enligt Diskrimineringsombudsmannen och regeringen då ingår i ”etnisk bakgrund” i nuvarande lagstiftning.

”Det finns inte många tillfällen då det är ok att diskriminera någon på grund av hudfärg, säger Marttila till SVT, men när det gäller språket måste man ju på en arbetsplats tala ett visst språk. Det kan vara en säkerhetsaspekt att hela tiden kommunicera på det språket. Så att alla hör och förstår vad som är på gång.”

Samtidigt menar Marttila att folk *”måste få veta att något sådant här sker idag.”* Han fortsätter: *”Att diskriminering fortfarande är tillåtet i Sverige. Vår grupp diskrimineras dagligen.”* Han är också hoppfull om att ifall frågan kommer upp på agendan så *”kan vi nog få politiker att utreda frågan.”*

Men om Sveriges regering nu har sagt nej till Europarådets rekommendation att utreda frågan kan jag undra vad mer som krävs för att något ska hända? Trots att det finns goda exempel på diskriminering och oegentligheter i kommunerna när det kommer till nationella minoriteters rättigheter väljer man att stanna vid sakernas nuvarande tillstånd.

Det är uppenbart i mina ögon, och säkert flera andras, att de diskrimineringsgrunder som finns inte är tillräckliga för att skydda exempelvis sverigefinska barns rättigheter. Inte bara Västerås kommun, utan även Göteborg, Malmö, Botkyrka och Södertälje har visat prov på trångsynthet när det kommer till språkliga rättigheter. Om inte DO kan stå upp och försvara dessa rättigheter utifrån de lagar och diskrimineringsgrunder som redan finns är frågan vem eller vad som ska skydda nationella minoriteters rättigheter i praktiken.

Kan satsningen på 90 miljoner göra skillnad för de nationella minoriteterna?

Tidigare i september månad utlyste Sveriges nuvarande regering en satsning på 90 miljoner kronor till de nationella minoriteterna. Enligt Sveriges Radio skulle det öka den minoritetspolitiska budgetposten till cirka 208 miljoner kronor.

Den beskrivs av kultur- och demokratiminister Amanda Lind som "den största satsningen på de nationella minoritetsspråken på över 10 år" och ska förstärka samordningen, utvecklingen och uppföljningen av minoritetspolitiken. Detta inkluderar även medel för att stödja de nationella minoriteternas organisering och att grunda ett nytt nationellt språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska.

Att medlen till den nationella minoritetspolitiken höjs är välkommet. Det finns dock en del frågetecken som återstår att se hur de kommer att leda till någon större förändring i arbetet framöver. I de granskningar som Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget publicerat under 2010-talet framgår det att den största utgiften inom förvaltningsområdena har varit personalkostnader. I rapporten från 2011 skriver man bland annat att i "en del kommuner som förutom samordningsfunktionen redovisar stora kostnader för personal, är det svårt att utläsa vad dessa kostnader kan ha bidragit till i utvecklande av arbetet med nationella minoriteter."

I rapporten från 2012 framgår det att personalkostnader "utgör fortfarande en av de största utgiftsposterna följt av kulturaktiviteter" och att väldigt lite "av totalt redovisade statsbidrag för 2012, cirka fjorton procent, har satsats på förskola och cirka tretton procent på äldreomsorgen". År 2013 hade kommunerna använt "statsbidraget framför allt till personalkostnader för samordning och till språk- och kulturinsatser" och cirka "tolv procent har använts till kostnader inom förskoleverksamheten och tio procent till äldreomsorg" medan knappt "två procent av statsbidraget har använts till kostnader för samråd".

År 2014 rapporterade man att den ”samlade bilden visar inga större förändringar mot tidigare år när det gäller fördelningen av statsbidrag på olika utgiftsposter”. Det framgår även att ”det råder osäkerhet hos kommuner och landsting om vilka insatser som kan räknas som merkostnader och vilken typ av stödåtgärder för språken som kan bekostas av statsbidraget enligt förordning (2009:1299) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. En del kommuner har utvecklat rutiner för statsbidragets användande som möjligen inte stämmer överens med förordningen.”

Liknande observationer återfinns i rapporterna från 2015 och 2016. I den senare rapporten framgår det att det ”fortfarande råder osäkerhet hos kommuner om vilka insatser som kan räknas som merkostnader, och vilken typ av stödåtgärder för språken som kan bekostas av statsbidraget enligt förordningen (2009:1299) om nationella minoriteter och minoritetsspråk”. Bedömningen från Länsstyrelsen och Sametinget är ”att syftet med statsbidraget måste förtydligas och att föreslagna riktlinjer beslutas och snarast börjar gälla”.

I samma rapport från 2016 framgår det även att minoritetsföreträdare som svarat på en enkät som ställts i lokala samråd att ”40 procent av minoritetsföreträdarna svarar att de inte vet om äldreomsorgen på nationella minoritetsspråk tar del av statsbidraget”. Några kommenterar även att ”användningen av statsbidraget måste bli mer transparent och att stora delar av statsbidraget går till samordnarnas löner”.

I rapporten från 2017 skriver man att ”att närmare hälften av statsbidraget går till samordning. Detta resulterar i att det blir lite pengar över till annan verksamhet” och att ”företrädare för minoriteterna har genom åren påtalat att kommunerna själva borde ta denna kostnad ur ordinarie budget” medan myndigheterna ”menar att kostnaden för personal inte ska utgöra en så stor del av statsbidraget att övriga merkostnader inte rymms inom budget”.

Minoritetsföreträdare menar även att "det är problematiskt att samordnarens lön helt tas från statsbidraget eftersom det då inte finns pengar över för annan verksamhet". Många minoritetsrepresentanter uttrycker till Länsstyrelsen och Sametinget att "förordningen som reglerar statsbidraget är otydlig och därför behövs tydligare riktlinjer för hur bidraget får användas". Samordning var enligt 2017 års rapport "den enskilt största kostnaden [som] belastar utgiftsområdet". Enligt rapporten är det "vanligt att samordnarnas löner till stor del bekostas av statsbidraget och det förekommer att overheadkostnader bokförs inom ramen för bidraget".

Det framgår även att en "del kommuner redogör också för att statsbidraget används till inköp av litteratur och böcker till bibliotek" trots att Länsstyrelsen och Sametinget menar att "biblioteken enligt bibliotekslagen (2013:801) är skyldiga att själva köpa in litteratur på nationella

minoritetsspråk och kostnaderna bör därför inte belasta statsbidraget". Dessutom framgår det att många av de minoritetspolitiska insatser som genomförs och bekostas av statsbidraget är "olika typer av kulturevenemang". Även om man ser positivt på sådana satsningar är det ett problem att dessa aktiviteter ofta är "tillfällig karaktär och utan långsiktiga mål". Man konstaterar att strukturella "omställningar som kräver mer långtgående förändringar på flera nivåer verkar vara svårare att genomföra".

Så ser också rapporteringen ut i rapporterna från 2018, 2019 och 2020. I rapporten från 2021 framgår det att

"Användningen av statsbidraget är i stort likadan som tidigare år det vill säga knappt 45 procent går till samordning, 20 procent till språk- och kulturaktiviteter, drygt 10 procent till respektive förskoleverksamhet och service och omvårdnad inom äldreomsorgen samt 2 procent till nationella minoriteters inflytande, delaktighet och samråd.

Uppföljningsmyndigheterna noterar återigen en osäkerhet hos kommunerna om vilka insatser som kan räknas som merkostnader och vilken typ av stödåtgärder för språken som kan bekostas av bidraget. I årets redovisningar finns till exempel kostnader för reguljära föreningsbidrag redovisade åter igen. Det finns ett fortsatt stort behov av att bestämmelsen för statsbidragets användning förtydligas.”

Med andra ord har Länsstyrelsen och Sametingets återkommande anmärkningar om statsbidraget till de nationella minoriteterna och hur det används inte åtgärdats. Något som är en rätt anmärkningsvärd observation enligt min mening.

Jag vill nu inte ta ifrån någon glädjen i att den nuvarande regeringen valt att satsa 90 miljoner kronor på de nationella minoriteterna. Det inger ett uns av hoppfullhet. Däremot finns det mycket att göra som inte handlar främst om mängden ekonomiska medel som går till arbetet med nationella minoriteter, utan även kring hur dessa medel används. För att arbetet ska fungera måste det finnas tydliga riktlinjer. Detta har Länsstyrelsen och Sametinget lyft fram flera år i rad. Om man inte gör något åt själva bruket av alla medel som läggs på nationella minoriteter kan det lätt bli ett slag i luften.

Från skam till stolthet och vidare

Ibland har jag fått frågan om jag är stolt över min sverigefinska bakgrund. Frågan brukar göra mig lite ställd. Går jag runt och är stolt över min bakgrund? Nej, det är inte riktigt den känslan jag känner inför min bakgrund.

Jag förstår att det här med att vara stolt över den egna bakgrunden är en viktig del för minoriteter i Sverige. Med tanke på hur repressalier från majoritetssamhället kan få minoriteter att känna skam är det en stor process att gå från skam till stolthet. Att vara stark i sig själv blir en utmaning eftersom omgivningen inte gett dig den förutsättningen.

Visserligen har acceptansen för en sverigefinsk bakgrund kommit att bli större i Sverige. Men det är nog bara om vi håller tyst om våra rättigheter som nationell minoritet som det är så. Majoritetssamhället accepterar minoriteter på villkoret att de inte kräver lika rätt med majoriteten. Det är också tydligt under de bakslag som sverigefinnar i olika svenska kommuner har mött. Här känns det olustigt att bara utgå ifrån mig själv då jag inte har några barn som behöver gå i skola. Jag slåss inte med myndigheter dagligen för att de ska få den modersmålsundervisningen de faktiskt har rätt till.

Men varför känner jag då inte att känslan till min sverigefinska bakgrund är direkt stolthet? Skäms jag fortfarande? Nej, jag tror att det handlar om en viss misstänksamhet gentemot att vara stolt över vad jag är. Som person har jag gått igenom många förändringar genom livet. Byten av intressen, byten av engagemang. Det känns inte som att jag är någonting oföränderligt utan snarare stadd i förändring.

Det jag är stolt över är vad jag gör. Mitt engagemang i frågor som rör nationella minoriteter och andra är vad som ger mig en känsla av stolthet. Särskilt om det leder till någonting bra. Därför blir jag alltid lite misstänksam gentemot att vara nöjd med det man är. Jag tänker mig hur det skulle vara om jag bara var stolt och nöjd med mig själv som jag är.

Då skulle jag bara sitta hemma utan att engagera mig för någon eller någonting.

Jag tror det är viktigt att engagera sig i omvärlden. Världen förändras inte av att jag är stolt eller nöjd över mig själv. När världen fortfarande är en orättvis plats där inte alla har samma möjligheter som mig, ska jag då vara stolt och nöjd?

Engagemanget jag lägger ner skulle vara slöseri med tid om det inte har någonting med andra att göra. Det är svårt att tala för andra. I slutändan kan jag bara tala för mig själv. Att engagera sig innebär dock inte att jag ska tala för andra. Engagemanget för någon annan kan se ut på många olika sätt.

Det är väl också där någonstans jag befinner mig. Nöjd i mig själv utan skam i kroppen och en stark känsla av att saker och ting kan vara bättre än det är nu.

Från Kvartsfinne till Sverigefinne en fråga om identitet

Idag är det självklart för mig att benämna mig själv som sverigefinne. Så har det inte alltid varit. Under större delen av mitt liv har jag använt uttrycket ”kvartsfinne” om mig själv. Att kalla mig själv för kvartsfinne var något naturligt och självklart i mina tonår. Under min uppväxt kunde andra barn i skolan som hörde om min finska mormor utbrista ”är du finne!”

Att jag själv skulle kalla mig för finne var dock inget jag hade tänkt på. Det var mormor som stod för flinkheten i familjelivet. Hon lagade finska maträtter som kårotslåda och karelska piroger. Hon hade finska damer och herrar på besök som hon pratade finska med. Själv stod jag där och kunde ingen finska. För de andra barnen spelade det ingen roll. Jag var finne helt enkelt.

Så jag kom att använda begreppet kvartsfinne om mig själv. Det är ett lustigt begrepp om man tänker efter. Vad innebär denna kvart? I mina egna tankar var det inte helt ologiskt. Mormor kom från Finland och var helfinne. Hon gifte sig med morfar som var helsvensk. Min mamma blev då halvfinne som sen gifte sig med min pappa som är helsvensk. Då handlar om ren matematik. Jag blev en kvartsfinne.

Att använda sig av begrepp som hel-, halv-, och kvartsfinne om sig själv kan framstå som lite absurt. Det bygger på en specifik förståelse av släktskap, baserat på vad som kan kallas för blodsbandsrelationer som också är relaterade till en viss förståelse av biologi och geografi.

Om antropologin var väldigt intresserad av släktskap förr, är det idag inte lika vanligt. Men det är ändå relevant att ta upp vad socialantropologen Thomas Hyland Andersen sagt om släktskap. Han menar att relationerna ”mellan mor, far och barn, släkttavlor och ättlinje, favorisering av släktingar och allianser genom äktenskap” finns ”överallt i en eller annan form, och de har på intressanta sätt olika betydelse i olika samhällen.”

Han menar bland annat att kritiker av släktskapsteorin fört fram att föreställningar om släktskap ”alltid påverkas av lokala synpunkter på biologi och affinitet”.

Det är just denna kulturella tolkning av blodsband och tillhörighet som är intressant för mig. Jag har länge misstänkt att det här med kvartsfinne var relaterat till rasbiologins idéhistoriska arv, som på något sätt ännu hänger kvar. Enligt Forum för levande historia var prefix som hel-, halv-, kvarts- och åttondels- i bruk långt in på 50-talet om romer, samer och judar.

Trots denna historiska koppling till den svenska rasbiologin ser jag hur slentrianmässigt det används på diverse forum och Facebook-grupper. Det är så normaliserat att ingen kan se varifrån det faktiskt kommer. Exakt varför det är så normaliserat är svårt att svara på, men det finns många exempel på hur släktforskare kan bli exalterade över en släkting från 1600-talet som kanske är finsk. När jag berättat om min sverigefinska bakgrund har de antingen ivrigt berättat att de har en släkting från långt bak i tiden som var finsk, som om det skulle innebära att vi hade något gemensamt.

Men kan detta förklara något om vem jag är? Nej, det funkar inte så. Är jag finsk bara var fjärde timme om dagen? Eller är det sex timmar om dagen? Och om det är så att jag bara är finsk under 6 timmar, är jag det då jag är vaken eller när jag sover? Ibland har min arbetsmoral kopplats till den här ”kvarten”. Eller min tendens att bada bastu länge. Kultur och etnicitet knyts helt plötsligt till biologi och natur.

Minoriteter tenderar att anamma majoritetens perspektiv på sig själva. Som tankesmedjan V-akka skrivit i sin bok *Ur Språkmurens Skugga* (Verbal 2021) finns det sverigefinnar som trots att de bott i Sverige mer än 60 år eller är födda här väljer att helt enkelt kalla sig för finnar. Eller så anammar de någon regional benämning som österbottning. Man väljer en majoritetsidentitet (finsk) eller landskapsidentitet (österbottning) i stället för en minoritetsidentitet (sverigefinne).

V-akkas författare tolkar detta som en förnekelse av den verklighet man ingår och lever i. Man fastnar i ett mellanläge som man inte kommer ur.

Det säger också någonting om varför det kanske är enklare och mer självklart att benämna sig själv som hel-, halv- eller kvartsfinne. Man kanske inte tycker att man uppfyller ett eller annat krav på att vara Sverigefinne, vilket de nu må vara. För mig själv är det lite så. Jag har inte vuxit upp i en sverigefinsk gemenskap. Jag har inte lärt mig språket och är därmed en språklös sverigefinne. Men så ser verkligheten ut för många och det har historiska och politiska orsaker.

Att kalla mig själv för Sverigefinne blev mer självklart efter att ha läst avhandlingar om unga Sverigefinnar födda i Sverige. Från en splittrad självbild, som är långt från hur det var under min uppväxt, blev jag plötsligt en helhet. Men det blev även uppenbart för mig att det inte går att förstå betydelsen av att vara en språklös sverigefinne om jag inte slutar att tänka utifrån majoritetsbefolkningens föreställningar om blodsband, släktskap och tillhörighet.

Handlar det bara om okunskap?

Förentid sedan rapporterade SVT Nyheter om att Länsstyrelsen i Stockholm håller på att ta fram en webbutbildning riktad till kommunanställda i syfte att bättre informera om kraven som finns i minoritetslagen. Att det finns problem i kommuner att följa minoritetslagen och värna om de nationella minoriteternas rättigheter härleds enligt Länsstyrelsens representanter till okunskap.

Det är glädjande att man försöker sig på andra metoder i syfte att informera kommunanställda om minoritetslagen och nationella minoriteter. Men jag frågar mig samtidigt om bristerna som finns i många kommuner enbart beror på okunskap?

Att problem med diskriminering skulle handla om okunskap är en rätt vanlig förklaringsmodell. Många gånger stämmer den säkert. Då är lösningen enkel: se till att ordna bättre informationsmaterial som når ut till så många som möjligt.

När det kommer till arbetet med de nationella minoriteterna har kunskapsspridningen pågått en längre tid. Erkännandet kom år 2000 och lagarna har skärpts flera gånger sedan dess. Informationsblad riktade till kommunernas anställda och medborgare finns lite överallt. Mycket finns digitalt i form av dokument, webbsidor och filmer på sociala medier som informerar om skyldigheter och rättigheter i kort och koncist format. Minoritetslagen finns också att läsa i sin helhet på riksdagens hemsida.

Kan man då, efter 22 år av minoritetspolitik, verkligen prata om okunskap? Vi kan ta ett färskt exempel från Hallstahammar kommun, där det nyligen uppdagade sig att sverigefinska barn i kommunen inte fick någon undervisning i finska. Problemet, så som det verkar, har varit att få tag på en modersmålslärare i finska.

Det är inte första gången som Hallstahammar haft problem att ordna fram en modersmåslärare i finska. Sedan kommunen blev ett finskt förvaltningsområde 2010 har undervisningen i finska upphört på grund av lärarbrist år 2013. Saker och ting ordnade sig får man anta, eftersom kommunen blev årets sverigefinska kommun 2014.

Men så är vi tillbaka till nutid. En sverigefinsk förälder från Hallstahammar kunde berätta för SVT Uutiset (25/2-2022) att hennes barn började skolan 2019, men hade sedan dess bara fått modersmålsundervisning mindre än 50% av den avsedda undervisningstiden. Under hösten 2021 var barnen helt utan modersmålsundervisning.

Nå, det skulle kunna handla om okunskap, men jag tror inte att det gör det. Europarådet har kommit med återkommande kritik angående hur Sverige sköter minoritetspolitiken. Även svenska myndigheter har påpekat brister. När det kommer till svenska skolan kom Skolinspektion med en rapport 2020 där det framgick att 22 av 25 granskade huvudmän i svenska skolan bryter mot skollagen när det gäller modersmålsundervisningen.

I senaste avsnittet av ”15 minuter från Uutiset” (27/2-2022) medverkar Hannele Holmberg som är lärare i finska. Hon beskriver sin vardag som modersmåslärare som splittrad. Hon åker runt till sex olika skolor och två förskolor för att undervisa i finska. Hannele berättar även om att hon har kollegor som jobbar på 30 olika skolor. Med sådana arbetsförhållanden är det inte svårt att förstå varför det finns en brist på modersmåslärare.

Missförhållanden har varit välkända oerhört länge och det har funnits information tillgänglig under lång tid. Det är för mig svårt att tro att det då enbart skulle handla om okunskap. Jag tror inte att det handlar om okunskap i Hallstahammars fall. Eller i andra fall där nationella minoriteters rättigheter ignoreras. Men det är som när all form av diskriminering förklaras med okunskap. Det blir så enkelt att hitta en lösning samtidigt som man sopar de egentliga problemen under mattan.

En sverigefinnes perspektiv på den svenska valårsyran

Det är valår i Sverige. Vilken betydelse har detta för de nationella minoriteterna? Vid en första anblick på de frågor som främst diskuteras ser man inte mycket av nationella minoriteter eller minoritetspolitiken.

Visst råder en diskussion om exempelvis modersmålsundervisning och det har ju med nationella minoriteter att göra. Samtidigt är det sällan som frågan lyfts från nationella minoriteters perspektiv. Sen är debatten om modersmålsundervisning i det stora hela sällan nyanserad, men det vet ju de flesta redan.

Rent generellt finns det två saker som gör frågan om vad som kan hända efter valet för de nationella minoriteterna klurig att besvara. För det första är det svårt att spekulera i den nära framtiden. Jag tror inte att det går att säga vad som kommer att hända inom de närmaste fyra åren. I det korta perspektivet är saker och ting alltid mer kaotiska och oförutsägbara. Men det är inte det jag tänker på just nu.

Mellan 2000 och 2020 har Sverige haft regeringar ledda av Socialdemokraterna och Moderaterna. På riksdagsnivå har inte särskilt mycket negativt hänt kring den nationella minoritetspolitiken. Lagarna om de nationella minoriteterna har utvidgats och stärkts oavsett om det varit Socialdemokraterna eller Moderaterna som haft en regering. Men problemet som blivit synligt kring den nationella minoritetspolitiken ligger inte på riksdagsnivå.

Det andra problemet, om vi för enkelhetens skull ska ta just rätten till modersmålsundervisning för de fem nationella minoriteterna, är att det varierar stort bland kommunerna i landet huruvida man följer lagen. Även då vi pratar om kommuner som är förvaltningsområden. Problemen framgår mycket väl om man läser igenom Länsstyrelsen i Stockholm och Sametingets rapporter om minoritetspolitiken från perioden 2010–2020.

Jag har egentligen inte avsikt att gå igenom alla punkter eftersom det ser ju även olika ut beroende på om vi pratar om läget för samer, judar, sverigefinnar, tornedalingar och romer. Rent generellt kan jag ändå konstatera att det finns fortfarande stora brister som politiker måste ta itu med.

Ett val i Sverige handlar samtidigt inte särskilt mycket om vad som händer i kommunerna även om merparten av makten kring många viktiga frågor ligger i kommunernas händer. Bland dessa frågor har vi nationella minoriteter och minoritetspolitiken. Kommunerna ska följa lagen och verkställa den. Såvida man inte sovit under en sten de senaste 5–10 åren kan man konstatera att så inte riktigt är fallet. Ändå står vi här med ett val om vem ska regera, bilda regering, vara statsminister och så vidare. Visst är det i det stora hela viktigt, men låt oss fundera på vad som är viktiga frågor för de fem nationella minoriteterna.

Då jag vill vara lite övergripande tänker jag ta upp två viktiga frågor som rör samtliga fem nationella minoriteter och kommunernas arbete med minoritetslagen: Uppföljning och sanktioner. Den första är rätt enkel. De rapporter som Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget har producerat har varit otroligt viktiga för alla som likt mig vill få en översikt kring hur arbetet med nationella minoriteter fortskrider i Sverige. Hur används pengarna? Vad saknas enligt representanter från de fem nationella minoriteterna? Vad kan förbättras? Sådana frågor är viktiga att ställa år efter år. Men är det tillräckligt? Även om det finns riktigt bra översikter från Länsstyrelsen och Sametinget tillsammans med rekommendationer kring vad som bör åtgärdas verkar väldigt lite hända.

Till frågan om sanktioner: Vad blir konsekvensen för att en kommun inte följer minoritetslagen? I nuläget blir det aldrig några konsekvenser. Även om Sverige får kritik från europarådets återkommande granskning, som främst pekar på brister i kommunernas arbete, händer det i princip ingenting. Detta är en fråga som kan lösas på riksdagsnivå. Finns det en vilja hos politikerna? Den biten är det svårare att få en uppfattning om.

Att behovet av möjliga sanktioner som riktas till de kommuner som inte efterlever minoritetslagen är dock en fråga som jag hade velat se diskuteras mer i det politiska samtalet.

Nu kanske någon tycker att jag låter negativ. Ja, jag tillåter mig att vara negativ i det här fallet. Jag tror ändå att oavsett vem som får makten efter årets val så kommer de nationella minoriteterna fortsätta att behöva kämpa vidare med att försöka få kommunpolitiker att förstå vikten av att man följer minoritetslagen till punkt och pricka. Så har det ändå varit sedan man erkände de fem nationella minoriteterna i Sverige och väldigt lite pekar på att det kommer att sluta vara så framöver.

Varför kan språk inte vara en diskrimineringsgrund i svensk lagstiftning?

Under 2021 skrev jag om hur Europarådets senaste granskning av Sveriges arbete med de fem nationella minoriteterna lyfte frånan av språk som diskrimineringsgrund i diskrimineringslagen. Då verkade regeringen rätt tillmötesgående. Sommaren 2021 gick man dock ut med att man inte har för avsikt att utreda frånan. Det hela kändes som ett stort bakslag.

December 2021 publicerades ett slutbetänkande av utredningen om vissa frågor i diskrimineringslagen: SOU 2021:94 Ett utökat skydd mot diskriminering. Utredningen tillsattes 2018 och när jag nu läser betänkandet ser jag att "nationella minoriteter" och "minoritetsspråk" endast nämns en gång vardera i dokumentet. Något som skulle peka på att språk skulle kunna räknas som en diskrimineringsgrund i framtiden finns inte.

Den 22 Maj i år intervjuade SVT nyheter Aleksandra Oszmiańska-Pagett. Hon är en av de ansvariga för granskningen av Sverige och uppges ha reagerat starkt på utformningen av den svenska diskrimineringslagen.

"Jag blev chockad när jag upptäckte att Sverige inte inkluderar språk som en diskrimineringsgrund i diskrimineringslagen", säger hon till SVT Nyheter. Och det är svårt att inte hålla med.

SVT Uutiset från 22 juni i år rapporterade om att Sverige ska revidera diskrimineringslagen. I Finland håller man också på att omarbete sin diskrimineringslagstiftning. Där väljer man att inkludera språk som diskrimineringsgrund, tillsammans med andra så som ålder eller religion.

"I [Sverige och Finland] handlar diskrimineringslagen om att implementera Europarådets och EU:s direktiv samt EU-rätten", säger juristen Johanna Parikka Altenstedt till Uutiset, "det är intressant att de här två länderna nu hamnat i ett läge där det ena landet ägnar frånan en omfattande behandling medan vi här i Sverige visat den ett begränsat intresse."

Även professor Jarmo Lainio intervjuades om det hela:

”Det finns en konflikt i lagstiftningen. Dels i grundlagen, där det står att språklig tillhörighet är en diskrimineringsgrund. Men går vi till paragrafen där grunderna beskrivs närmare så nämns språk inte längre. Däremot nämns etnicitet. Och i diskrimineringslagstiftningen finns språk överhuvudtaget inte med. Det känns lite som om språk befinner sig i ett slags märklig dimension vilket hindrar att det automatiskt tas upp i den nationella lagstiftningen.”

När Uutiset bad att få intervjua bostads- och biträdande arbetsmarknadsminister Johan Danielsson, som är ansvarig minister för arbetet mot diskriminering, avböjde han men valde att svara skriftligt till Uutiset.

Enligt Johan Danielsson har en utredning om språk som diskrimineringsgrund inte tillsatts. Han menar att det finns ”andra frågor på diskrimineringsområdet” som man sett behov av att utreda. Bland dem nämner han ”ett så heltäckande skydd mot diskriminering som möjligt utifrån de samhällsområden som lagen omfattar.” Samtidigt så nämner han att man möjligen kan komma att överväga frågan om språk som diskrimineringsgrund framöver.

När jag skrev om regeringens vändning förra sommaren frågade jag vad som krävs för att man ska förstå betydelsen av att inkludera språk som diskrimineringsgrund i diskrimineringslagstiftningen. Det verkar inte räcka med att europarådet lyfter frågan för att det ska ske. Om inte europarådet, som trots allt har till uppdrag att följa upp en nationalstats arbete med sina nationella minoriteter, kan få Sverige att göra något åt saken, vem ska då kunna det?

Sverigefinska aktivister har länge efterfrågat att språk ska inkluderas som diskrimineringsgrund. Det verkar trots allt vara oerhört svårt att få en anmälan till DO att bli mer än bara ett tillsynsärende. De exemplen från de senaste åren har ofta lett till att DO konstaterat att det inte går att driva fallet vidare

eftersom man inte kan konstatera att någon diskriminering har skett.

Diskrimineringslagen verkar inte vara tillräcklig för att skydda den sverigefinska minoritetens språkliga rättigheter. Samma sak kan man säga om minoritetslagen som många kommuner, däribland flera förvaltningsområden, väljer att bortse från.

Jag undrar helt enkelt: Vad krävs? Vad måste vi göra? Hela situationen verkar så otroligt löjlig.

Förvaltningsrätten gav sverigefinnar i Södertälje rätt

Vanligtvis när jag skriver om sverigefinska frågor handlar det om negativa saker. Men det är tyvärr så verkligheten ser ut. Högen med negativa exempel på hur kommuner runt om i Sverige kringgår minoritetslagen eller rent allmänt bortser sverigefinnars behov växer för varje år som går.

Nu har dock något ovanligt hänt i den annars så bistra utvecklingen. Sverigefinnar fick rätt mot en kommun!

Det handlar specifikt om Södertälje kommun som 2021 tog beslut om att först dra ner på de finska klasserna i Stålhamraskolan för att till slut satsa på att avveckla verksamheten helt. Slut med finska klasser i grundskolan helt enkelt.

Första gången som de finska klasserna i Stålhamraskolan hotades av nedläggning skedde vid ett tidigare tillfälle 2012. Kommunen beslöt att lägga ner de finska klasserna och informerade de drabbade familjerna först i efterhand. Som tur var lade man ner beslutet efter att föräldrarna till barnen i de finska klasserna protesterat.

Beslutet att lägga ner de finska klasserna 2021 är, likt 2012, grundat i att antalet elever är för få. Det är samtidigt ett dåligt argument. Enligt Skolverket har elever som tillhör någon av de nationella minoriteterna en starkare rätt till modersmålsundervisning än andra elever. Det finns exempelvis inga krav på att språket ska vara elevens dagliga umgängesspråk eller att eleven ska ha några kunskaper i språket. Huvudmannen är skyldig att anordna modersmålsundervisning i dessa språk om så endast en elev vill få undervisning och det finns en lämplig lärare.

Men nu har då förvaltningsrätten gett de sverigefinska föräldrarna som protesterat rätt. Främst handlar det om att man anser att kommunen inte hanterat samråd med

minoriteten korrekt. Samråd är till för att ge nationella minoriteter möjlighet till inflytande i frågor som berör dem. Ett förvaltningsområde ska så långt det är möjligt samråda med minoriteterna i sådana frågor. Det står skrivet i minoritetslagen 5 §.

Enligt förvaltningsrättens dom höll kommunen samråd 24 maj 2021, men när beslutet om de finska klasserna togs 17 juni var det först under samrådet som hölls 28 juni som minoriteten gavs möjlighet att gå igenom beslutet. Förvaltningsrätten anser att dessa samråd inte inneburit att minoriteten fått "reell möjlighet till inflytande och delaktighet" i lagens mening. Inte heller har minoriteten fått möjlighet till att påverka beslutet på andra sätt.

Förvaltningsrätten anser alltså att beslutet ska upphävas. Det är smått otroligt att det svenska rättssystemet för en gång skull ger den sverigefinska minoriteten rätt. Kommunernas självstyre verkar ju för det mesta gå före allt annat. Inte minst när det gäller minoritetslagen. Domen är alltså välkommen i den minst sagt negativa utvecklingen som pågått så länge. Den visar att det faktiskt går att få rätt och det får bli ett exempel på att det alltid är värt att överklaga när kommuner inte följer minoritetslagen.

Vad kan politiker om modersmålsundervisning?

Tätt inpå nyår, när alla var upptagna med att vila upp sig inför 2023, kom det en nyhet om att regeringspartierna vill tillsätta en utredning om modersmålsundervisningens vara eller inte vara. Förhoppningen hos partierna verkar vara att modersmålsundervisningen ska upphöra helt. Den politiker som intervjuas i artiklar om den föreslagna utredning är Patrick Reslow (SD) som är kommittéordförande i utbildningsutskottet.

Sist modersmålsundervisningen utreddes var 2019. Det är en stor SOU som genomgående hänvisar till forskning och rapporter från statliga myndigheter som Skolverket. I den rapporten framgår att de ansvariga för utredningen ser positivt på att modersmålsundervisning finns. Det är också vad forskning om två- och flerspråkighet har sagt väldigt länge.

Döm då till min förvåning när Reslow påstår att det inte finns särskilt mycket forskning om modersmålsundervisning och att försvaret för densamme står på skakig grund. Det kan vara så att politiker inte har tid att förkovra sig i all forskning. Jag hinner inte heller med att hålla mig uppdaterad om allting. Men en statlig offentlig utredning, som dessutom kom ut 2019, det borde man väl ändå ha läst?

I samma statliga utredning finns det också flera sidor med källhänvisningar. Den som vill veta vad författarna till utredningen grundar sina resonemang på kan ju kanske ta ett halvår och gå igenom allt som finns där.

Som tur är har det inte varit helt tyst från majoritetssvenskt håll. Jag har sett att ledartexter och insändare publicerats sedan nyheten om utredningen publicerades och de är alla för att modersmålsundervisning ska vara kvar. Alltså kan man undra varför det är så viktigt att modersmålsundervisning ska utredas med syftet att det ska läggas ner.

Egentligen är det inte så förvånande att regeringspartierna är emot modersmålsundervisning.

Det har på sina håll och kanter sedan 2010 kommit diverse uttalanden från främst Moderater, Kristdemokrater och Sverigedemokrater som misstänkliggör allt som har med modersmålsundervisning att göra. Trots att det årligen publiceras forskningsresultat i form av avhandlingar, monografier, bokkapitel i antologier eller artiklar i vetenskapliga tidskrifter är det som om inget av detta har existerat.

I en debattartikel i Expressen (17/1–23) hävdar återigen Patrick Reslow (SD) att modersmålsundervisningen borde upphöra. Visserligen hänvisar man till en rapport från Skolverket daterad 2008, men fortfarande lyser SOU:n från 2019 med sin frånvaro. Då är det frågan om hur mycket av resonemangen som är ideologi och vad som är baserat på vetenskap.

Sen kommer det ständiga trolleriet med siffror som så många gånger förr. Visst, modersmålsundervisningen kostade 2,4 miljarder läsåret 2020/2021. Låt oss säga att det gäller även för 2023. Sist jag tittade låg svenska statens budget på över 1 000 miljarder. Med de siffrorna är kostnaden för modersmålsundervisningen i hela Sverige en droppe i havet.

Och vad mer? Jo, 30% av Sveriges grundskolelever är berättigade till modersmålsundervisning. Det är såklart sant. Det är en stor andel elever som är berättigade till modersmålsundervisning, men det betyder inte att alla går till modersmålsundervisning. I den statliga utredningen från 2019 framgår att under läsåret 2017/18 var 283 000 elever berättigade modersmålsundervisning. Av dem deltog cirka 168 000 i sådan undervisning.

Notera även att de här siffrorna inte gör skillnad på de fem nationella minoritetsspråken och andra minoritetsspråk. En siffra som 30% innefattar alltså samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. Även där vet vi att skillnaden i behörighet och faktiskt deltagande i modersmålsundervisningen är rätt stor.

Enligt Tidöavtalet ska man inte lägga ner modersmålsundervisning för de fem nationella minoriteterna. Varför ska man då ta med de elever som läser något av de nationella minoritetsspråken i sin argumentation? Det framstår som väldigt inkonsekvent.

Vad ska man då tro om politikers kunskaper kring modersmålsundervisning? Den verkar inte särskilt hög om jag får säga vad jag tycker. Som tur är finns det personer där ute som kan bidra till att politiker och beslutsfattare i största allmänhet kan hitta den forskning som de inte sett efter alla dessa år. Då kan de också förkovra sig och få en mer korrekt uppfattning. Svårare än så är det inte.

Men låt oss säga att politiker trots generösa tips från forskare, journalister och berörda föräldrar ignorerar forskning och tidigare statliga utredningar. Vad ska man göra då? Ja, då kan man inte säga annat än att politiker är ointresserade av att lära om och göra rätt. Bollen ligger här hos Moderater, Kristdemokrater och Sverigedemokrater som genom åren kommit med falska påståenden om modersmålsundervisningen.

Kommer regeringen lyssna på lärarna om modersmålsundervisning?

Året inleddes med ett förslag om att modersmålsundervisningen skulle utredas, med syftet att läggas ner helt. Förslaget har sedan det uppmärksammades i media blivit ifrågasatt i ledartexter, debattartiklar och insändare. Nu har det även kommit svar från forskare och lärarkåren om förslaget.

Det är i fackförbundet Sveriges lärares tidning Vi Lärare ett antal artiklar publicerats rätt nyligen och som på ett eller annat sätt anknyter till diskussionen om att utreda modersmålsundervisningens vara eller inte vara.

Den 29 maj publicerades en artikel om vad forskningen säger om modersmålsundervisning. Enligt Kenneth Hyldenstam, professor emeritus i tvåspråkighetsforskning vid Stockholms universitet, tyder svensk forskning som gjorts sedan 2008 att de elever som haft modersmålsundervisning i flera år uppnår signifikant bättre studieresultat än de elever som valt bort modersmålsundervisningen. Det gäller även ämnet svenska.

Resultaten i den här forskningen ligger, enligt Hyldenstam, i linje med internationell forskning. Ändå finns det mycket kvar att göra. Bland annat finns det inte tillräckligt många större studier av den typ som gjorts i USA. Dessutom är det även svårt att göra studier eftersom elevgruppen som läser modersmålsundervisning är så heterogen. Elevgruppen innefattar i stora drag allt från barn som precis kommit till Sverige och knappt gått i skola till de barn som är födda här med perfekt svenska.

I en artikel som publicerades 2 juni framgår det att 9 av 10 lärare är positiva till modersmålsundervisning. Sveriges Lärares ordförande Johanna Jaara Åstrand intervjuas i artikeln och enligt henne skulle en sådan utredning vara överflödig och i strid med befintlig forskning på området. I stället anser hon att regeringen borde utveckla och stärka

modersmålsundervisningen.

I riksdagen hölls det debatt om frågan den 14 mars i år. Där framgår det att det fortfarande finns politiker, främst i oppositionen, som är positivt inställda till modersmålsundervisningen. Men det är samtidigt lustigt att den sittande regeringen verkar vara inställd på att gå igenom med en ny utredning om modersmålsundervisningen trots att den senaste utredningen gjordes 2019.

Det är glädjande att fler höjer rösten om en planerad utredning som både är överflödigt och dessutom går in med intentionen att lägga ner modersmålsundervisningen. Samtidigt kunde jag tycka att fler borde höja rösten. Efter den inledande debatten i år har det varit rätt tyst. Men vem vet, det här med modersmålsundervisning kanske inte ligger högt på agendan?

Jag hade självönskat att fler ifrågasatte det anmärkningsvärda bruket av siffror i den här debatten. Exempelvis verkar inte de som är för den här utredningen förstå skillnaden i andelen som har rätt till modersmålsundervisning och vilka som faktiskt går modersmålsundervisning. Enligt utredningen från 2019 var andelen som gick modersmålsundervisning totalt två tredjedelar av de som är berättigade. Siffran blir ännu mindre om vi ser till andelen elever som tillhör nationella minoriteter. Men då skulle det påhittade problemet vara mycket mindre än vad det framställs som.

Sen är det ju frågan om kostnaden. I början av året menade förespråkare för utredningen att modersmålsundervisningen kostar 2,4 miljarder. Inkluderar detta även kostnaden för modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk? I riksdagsdebatten 14 mars i år var siffran för kostnaden i stället 1,5 miljarder. Om alla berättigade skulle nyttja rätten till modersmålsundervisning skulle kostnaden bli 2 miljarder. Så, vad stämmer? Är det någon politiker som faktiskt vet?

Debatten om skolan har under flera år handlat om privatisering, vinster som gått före elevernas behov,

nedskärningar och ökad segregering. Samtidigt verkar alla skolans problem nu läggas på modersmålsundervisningen. Kanske är syftet att få alla att rikta blickarna mot något annat än de egentliga problemen? För jag kan tycka att privatisering av svenska skolan och nedskärningar är ett större problem än modersmålsundervisningen. Men tyvärr sitter jag inte och bestämmer hur samhällsdebatten ska se ut eller vilka utredningar som ska tillsättas.

Vad kan Markoolios mamma Irma säga om sverigefinnar?

Jag sitter på jobbet tillsammans med mina två kollegor. De har dragit på tv-programmet Marko och Irma som handlar om Markoolio och hur han bygger nytt hus åt sin mamma. Jag hade några dagar innan läst att Irma fått arga brev på posten om att hon ger en dålig bild av finnar. Avsnittet på TV tar också upp den händelsen.

Mina kollegor, som en tid innan tittat på första avsnittet av programmet, älskar Irma. De tycker hon är gullig. Relationen mellan henne och Marko skapar många skratt. När avsnittet kommer fram till det arga brevet blir mina kollegor förbannade. De förstår inte hur någon kan skicka ett sådant brev till Irma. Jag brukar inte säga så mycket om svenskers syn på finnar, men den här gången ger jag en förklaring. Att det finns många sverigefinnar som helst vill glömma att andra haft alkoholproblem och levt i misär. Att det är en stereotyp om oss sverigefinnar sedan lång tid tillbaka.

Samtidigt flyter mina tankar bort till liknande händelser. Jag minns när dokumentärserien Hårt arbete sändes på SVT. Första säsongen fick ganska lite uppmärksamhet när den gick. Men andra säsongen ledde till arga kommentarer på sociala medier och en och annan insändare om att SVT reproducerar stereotypen om den supande finnen. Då verkar man ha glömt att den första delen av samma dokumentärserie inte alls gjort det.

Jag minns inte riktigt hur länge jag samlat stereotyper om finnar och sverigefinnar. Men jag vet att mappen på datorn blir bara större och större för varje år som går. Där ryms även mycket som handlar om sverigefinnars reaktioner och kommentarer om samma stereotyper. Insändare i tidningar och debatter på sociala medier eller liknande åker ner tillsammans med allt annat. Det ger en inblick i vad som fångar sverigefinnars intresse och vad som skapar debatt. Någonstans säger det en del om vår egen självbild.

För vad kan en enstaka person säga om sverigefinnar som grupp? Vi har visserligen stereotyperna i svensk media som säger en sak. Sen har vi all statistik på socioekonomiska situationer som säger en annan. Eller för den delen all statistik som får uppmärksamhet av sverigefinnar.

Som någon som samlar på statistik om sverigefinnar i väldigt bred mening ser jag lite av ett mönster. Om sverigefinnar jämförs med majoritetssvenskar så ser vår situation rätt dålig ut. Det är också vad som reproduceras i sociala medier eller sverigefinska nyhetsmedier. Jämför vi däremot med andra minoriteter i Sverige ser bilden helt annorlunda ut.

Sverigefinnars boendekvalité var mycket bättre på 90-talet än exempelvis för alla som kommit från Iran, Irak eller Turkiet till Sverige. Inkomstskillnaderna var också större mellan sverigefinnar och andra minoriteter än jämfört med sverigefinnar och majoritetssvenskar. Men det beror, som sagt, på vad man jämför med. Och jag tror att sverigefinnar i första och andra generation har det bättre än andra minoriteter, främst de med bakgrund utanför Europa.

Samma sak kan sägas om andra minoriteter som kommit till Sverige från något europeiskt land eller kanske Nordamerika. De har det också bättre än minoriteter från icke-europeiska länder. Jag nämner det för att inte reproducera myten om sverigefinnar som "välintegrerade invandrare". För det handlar inte om det. Snarare handlar det här om vem som får delge sin berättelse och vad som får plats i den sverigefinska gemenskapen. Det är inte alltid självklart kan jag tycka.

Vi kan även tala om en skillnad mellan sverigefinska män och kvinnor. I den forskning jag läst där man jämför skillnader i hur sverigefinska män och kvinnor lyckats etablera sig i Sverige så framgår att kvinnor gjort det i högre grad. De som valde att flytta tillbaka till Finland var i oftast män. Inte heller detta är särskilt typiskt för sverigefinnar. Kvinnor tenderar att med större lätthet än män att anpassa sig till ett nytt samhälle och därmed etablera sig.

Nej, språkstatistik är inte ett register

SVT:s programserie *15 minuter från uutiset* fångade för en tid sedan mitt intresse med sitt avsnitt om hur många som pratar finska i Sverige. Jag utgick ifrån att det skulle handla om avsaknaden av statistik över språk i Sverige, en fråga som jag länge följt och även argumenterat för en hel del. Döm till min förvåning över hur perspektivet inte kändes särskilt givande.

Låt mig inledningsvis säga att det var bra att Laura Kovanen från Sverigefinska riksförbundet förklarade att statistik över språk är viktigt då det annars är svårt att ta fram och utveckla service på finska när man inte vet hur många som behöver den. Men sen blev jag lite konfunderad.

I programmet används begreppet ”språkregistrering” flera gånger för att beskriva vad man är ute efter. Detta är ju långt ifrån vad jag och andra som förespråkar språkstatistik, eller jämlikhetsstatistik, vill införa. I samma veva tar programmet upp Institutet för språk och folkminnes förslag om att genomföra enkätstudier på frivillig basis för att kartlägga de finstalande i Sverige. Det senare är ett exempel på hur språkstatistik kan, och bör, samlas in.

Sen fortsätter programmet att prata om språkregistrering, som om personers språkkunskaper skulle föras in i något slags register över människor, vilket jag inte riktigt förstår. Med tanke på att europarådet har kritiserat Sverige sedan mitten av 00-talet för avsaknaden av tillförlitlig statistik över antalet talare av de fem nationella minoritetsspråken känns det som diskussionen är tillbaka på ruta ett.

För att klargöra vad språkstatistik skulle innebära kan vi gå till offentliga dokument som rör minoritetspolitiken. Vi kan börja med utredningen *Nästa steg del 2 förslag på en starkt minoritetspolitik*. Där konstaterar man tidigt att det finns behov av jämlikhetsdata, särskilt jämlikhetsstatistik, på nationell nivå. Men varför? Jo, för att kunna bedöma om Sverige lever upp till sitt åtagande, var det finns brister i minoritetspolitiken och om utvecklingen går åt rätt håll.

Som exempel tar utredningen vara på EU-kommissionens handbok om jämlikhetsdata. Där lyfter man fram olika exempel på jämlikhetsdata: offentliga enkätundersökningar, folkräkningar och administrativa register. En annan källa kan vara anmälningar, beslut och domar från de myndigheter som på ett eller annat sätt har till uppgift att hantera rapportering om diskriminering.

Insamlingen av sådana data är till för att både skapa underlag för att bedöma vilka samhällsområden som det är mest angeläget att genomföra insatser. Men det är också ett sätt att utfärda och följa upp den politik och de insatser som gjorts för att kunna veta om de faktiskt har gett någon effekt.

Då Sverige inte använder sig av någon insamling av jämlikhetsdata utifrån språk vet vi tyvärr inte i vilket tillstånd som de nationella minoritetsspråken befinner sig i. Det går inte säkert att säga om språkbytesprocessen har accelererat, stannat upp eller vänts. Inte heller går det att bedöma om det sker någon förändring, och på vilket sätt, när det gäller de domäner som språket används.

Om utredningens slutsatser inte övertygar någon så finns det liknande resonemang i Nationella minoriteters rättigheter En handbok för kommuner och regioner som senast uppdaterades 2019. Där kan den som vill läsa att de kommuner som mottar statsbidrag i samband med minoritetslagens tillkomst har kartläggning som krav. Varje kommun ska tillsammans med de nationella minoriteterna kartlägga de behov som finns av åtgärder till stöd för användningen av finska, meänkieli respektive samiska. Det rekommenderas även för de kommuner och regioner som inte ingår i förvaltningsområden.

En sådan kartläggning ska enligt handboken ge svar på vilka behov som finns för användningen av minoritetsspråken och vilka språkkunskaper som finns inom kommunens eller regionens olika personalgrupper, handläggare, förskolepersonal, äldreomsorgspersonalen och så vidare.

Men hur fungerar det med integriteten? Jo, det måste finnas ett syfte med kartläggningen, och den måste vara mycket tydlig. Dessutom så ska en sådan kartläggning vara frivillig. Mig veterligen finns det ingen där ute som säger något annat.

Med en sådan mängd exempel på vad språkstatistik skulle kunna vara, och hur det skulle samlas in, är det märkligt att påståendet om något register fortsätter att florera i debatten.

Visst är det bra att programmet tar upp hur man gör med språkstatistik i Finland, men det är inte bara Finland som samlar in data om språk. Estland, Danmark, Spanien, Bulgarien, Irland och Österrike gör det också.

Jag tycker det är bra att diskussionen om språkstatistik fortsätter. Vad jag däremot inte tror på är att fortsätta kalla det för något slags register. Det gör det omöjligt för diskussionen att gå vidare och utveckla metoder för insamlandet av språkstatistik. Efter 23 år av minoritetspolitik utan någon språkstatistik är det kanske dags att gå vidare med frågan. Hur ska vi annars veta om minoritetspolitiken och minoritetslagen ger någon effekt?

Har finska språket en framtid i Sverige?

Den 24 februari är det Sverigefinnarnas dag. Jag ser evenemang dyka upp på sociala medier. Ibland får jag en inbjudan av någon vän. Det är bra att det finns en dag för Sverigefinnar där vi uppmärksammas, men i skuggan av hur våra rättigheter till det finska språket behandlas lämnar det en bitter eftersmak.

I en äldre artikel från Sveriges Radio Finska från 2021 framgår det att de kommunala finskspråkiga klasserna i Sverige tynar bort. 1981 fanns det 468 klasser runtom i Sverige med cirka 7 000 och 9 000 elever som deltog. År 2021 handlade det om 63 elever på fyra kommunala skolor.

Man skulle kunna tro att detta handlar om att intresset för finska språket minskar hos Sverigefinnar. Kanske på grund av man inte vet om sina rättigheter, vilket inte är ovanligt, eller att man fortfarande skäms för sin finska bakgrund. Men det är inte så enkelt.

Bara sedan december 2022 har jag nåtts av oroväckande nyheter om hur kommuner går emot minoritetslagen och på ett eller annat sätt inte ger sverigefinska barn den fullständiga rätten till sitt eget språk.

I Vällingby fick föräldrar vars barn stått i kö till den finskspråkiga förskoleavdelningen beskedet att deras barn inte får plats. När Sveriges Radio Finska frågar Birgitta Thulén, ansvarig för förskoleverksamheten i Hässelby-Vällingbys stadsdelsförvaltning om detta svarade hon att man "följer de riktlinjer som förvaltningen har". Enligt Thulén är minoritetslagen självklart viktig men man har de "andra riktlinjerna och minoritetslagen är inte överordnad".

I Oxelösund har sverigefinska föräldrar blivit besvikna över det faktum att man inte erbjuder tillräcklig mycket finska i skolan. En del som Sveriges Radio Finska (1/2-2023) talat med flyttade till kommunen med förhoppningen att deras barn

ska kunna gå i en finskspråkig förskola.

Enligt Eva Svensson, förvaltningschef för utbildning i Oxelösund, så har kommunen delar av dagen i språkstöd, inte en hel dag i veckan. Dock är det positivt att Svensson anser att "om det inte är rätt, så får vi ompröva våra beslut".

Den 18 februari kunde Sverige Radio Finska rapportera om att sex föräldrar överklagat Sigtuna kommuns besluts om finskspråkig förskola till förvaltningsrätten i Uppsala. Enligt en av föräldrarna som intervjuas, framgår det att kommunen bryter mot skollagen. Varför? Kommunen tog ett beslut där barnen flyttades från den finskspråkiga avdelningen till två svenskspråkiga avdelningar.

Gunilla Bränn, verksamhetschef för förskolorna i Sigtuna, menar att "båda avdelningarna har en finskspråkig förskollärare" och med den nya organisationen kan de "använda mer finska med barnen, eftersom det är lättare att planera undervisningen".

Det är värt att komma ihåg att minoritetslagen stärktes från och med 1 januari 2019. Men som Lennart Rohdin kunde konstatera i sin skuggrapport Svensk skola — Bara bromskloss eller minoritetspolitikens huvudmotståndare? från 2022 så återstår många brister i svenska kommuners efterlevnad av minoritetslagen. Han menar att

"Alldeles för många barn inom de nationella minoriteterna förvägras rätt till sitt språk. Även där stöd och undervisning ges sker det ofta i så begränsad omfattning, att målet om att kunna tillägna sitt språk omöjliggörs."

Det här är något som har uppmärksamrats i skuggrapporter, uppföljningar, SOU:er och europarådets granskningar under lång tid. Men ändå verkar saker och ting gå åt fel håll.

I Sverige vet vi inte hur många som talar, eller i någon grad förstår, finska. Det finns bara uppskattningar. Alltså är det svårt att kartlägga vilken effekt som den

nationella minoritetspolitiken har haft sedan år 2000. Om nyheterna om svenska kommuners agerande i frågor som rör sverigefinnars språkliga rättigheter skvallrar om någonting, så är det att utvecklingen är negativ.

Med allt detta i åtanke känns inte Sverigefinnarnas dag som en dag att fira. Att man gett oss flaggdagar och kulturevenemang väger tunt i förhållande till den faktiska språkpolitiken som förs i landet. Hur ska det hjälpa språket att leva vidare?

Varför vill sverigefinska familjer flytta från Södertälje kommun?

Häromåret blev det en nyhet att Södertälje kommun skulle lägga ner de finskspråkiga klasserna i Stålhamraskolan. Beslutet stoppades till slut, men det finska språkets fortlevnad i kommunen säkrades inte tack vare det.

Nu visar det sig att den sverigefinska förskolan i Södertälje kommer att lägga ner då de inte har ekonomiska förutsättningar för att fortsätta driva sin verksamhet. De föräldrar som har barn på förskolan har blivit erbjudna en plats på den intilliggande förskolan Björken, men det verkar som om erbjudandet inte når upp till förväntningarna.

I en artikel från LT 25 april 2023 intervjuar man Jessica Eerikkilä, en av många föräldrar som har ett barn på den sverigefinska förskolan, om detta. Hon berättar att intrycket från kommunens erbjudande var till en början positivt för att sen bli något helt annat.

- De sa att det skulle vara en helfinsk grupp med finstalande pedagoger och den finstalande verksamheten skulle pågå mellan klockan 8–15. Men sedan svängde de och sa att barnen skulle ingå i en helsvensk grupp med en finstalande pedagog, säger hon till LT.

Exakt hur detta ska möjliggöra att barnen får prata finska är ju oklart, men det kan nog misstänkas vara minimal. I LT:s artikel berättar Eerikkilä att hon planerar att flytta till en annan kommun, även om det inte finns någon finskspråkig förskola där. Det är hon inte ensam om. Det verkar som om flera sverigefinska föräldrar i Södertälje funderar på att lämna kommunen.

Situationen är minst sagt katastrofal. Det är trots allt ett förvaltningsområde för det finska språket som vi talar om. För dessa förvaltningsområden finns det mycket pengar. I den senaste uppföljningsrapporten om minoritetspolitikens utveckling framgår det att Södertälje kommun som ag varje år.

förvaltningsområde får 1 980 000 SEK i statsbidrag varje år. Med så mycket pengar borde det inte vara omöjligt att lösa problemet.

En närmare titt på fördelningen av statsbidraget visar samtidigt att kommunen bara lägger 180 000 SEK på förskolan. Så av nästan 2 miljoner i statsbidrag får finskspråkig förskoleverksamhet knappt en tiondel av pengarna.

Det är inte ovanligt att förvaltningsområden i Sverige lägger sina pengar på annat än förskola eller äldreomsorg. Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget har trots allt påpekat i tidigare uppföljningsrapporter att förvaltningsområden tenderar att lägga statsbidraget på främst personalkostnader.

Men hur förklarar ansvariga i kommunen den här situationen? I LT:s rapportering lyfter Gunilla Karlsson, enhetschef i Ronna förskoleområde, och Elof Hansjons (S), ordförande i utbildningsnämnden, enbart fram den eviga förklaringen att det handlar om det låga elevunderlaget.

Enligt Gunilla Karlsson så är lösningen kommunen erbjuder tillräcklig.

- Med tanke på att den fristående skolan tvingades lägga ner tycker jag att vi på bästa möjliga sätt har ordnat så att det ska kännas bra för alla, säger hon till LT.

Och Elof Hansjons verkar stämma in i detta. På frågan från LT:s reporter om han anser att kommunen sköter sitt uppdrag som finskt förvaltningsområde i dag svarar han:

- Då vi kan erbjuda finskspråkig verksamhet både i förskola och i grundskola så tycker jag det, det är inte många kommuner i Sverige som har det i dag. Så utifrån de kriterierna som finns tycker jag att vi gör det.

Men om lösningen vore tillräcklig borde ju inte sverigefinska familjer känna att de behöver flytta till en annan kommun. Och erbjudandet som kommunen kom med innan var ju faktiskt bättre än det som blev verklighet.

Problemet är att förvaltningsområden kan göra så här utan konsekvenser. I skollagen (2010:800) står det att ett förvaltningsområde ska erbjuda "plats i förskola där hela eller en väsentlig del av utbildningen bedrivs på finska, meänkieli respektive samiska".

Det har länge riktats kritik gentemot formuleringen "hela eller en väsentlig del". Med en sådan formulering kan det ju innebära i princip vad som helst, inklusive något som inte är tillräckligt för att kunna bevara ett minoritetsspråk.

När ribban är satt så lågt är det inte konstigt att ansvariga i Södertälje kommun tycker att de gör tillräckligt. Men om sverigefinska föräldrar känner att de vill flytta till en annan kommun borde man kanske fundera på om man gör tillräckligt som förvaltningsområde.

Nordiska museet bör återlämna hårproverna från Finland

På Nordiska museet finns det 64 hårprover. Det kanske inte låter underligt. Ett museum kan ju tänkas ha både det ena och det andra. Vad som är intressant med dessa hårprover är att de lämnades till museet av Gustaf Retzius.

Retzius är en person som inte behöver få särskilt mycket presentation vid det här laget. Som en av medlemmarna i kommittén för återlämnande av finska kvarlevor har jag ofta behövt nämna hans namn oftare än jag velat. Om ingen minns det så är de kvarlevor jag och mina vänner i kommittén har krävt att Karolinska institutet ska lämna tillbaka från Retzius resa i Finland 1873.

Retzius gjorde sin resa till Finland för att bevisa att finnarna var en främmande ras. För att göra det mätte han skallar, grävde upp mänskliga kvarlevor och gjorde etnografiska undersökningar på landsbygden. Mycket av detta resulterade i diverse artiklar och böcker av Retzius. Kvarlevorna hamnade på Karolinska.

Men några saker lämnade Retzius över till Nordiska museet. Det framgår i en skrift av Gustaf Retzius vid namn Finland i Nordiska museet från 1881. I den skriften finns det en förteckning av föremål "tillhörande den finska befolkningen". Särskilt kategorin "folkets utseende" innefattar några intressanta föremål.

Bland de föremål som Retzius bidragit med finns ett antal fotografier av ansiktstyp "företrädesvis från Tavastland och Karelen" och "ett antal avbildningar av kranier". Men det är inte allt.

Här finns också ett "kranium från pälkänä gamla kyrka i Tavastland, uppgrävda ur jorden inom dess murar och hemförde af professor Christian. Lovén, professor G. Retzius och doktor E. Nordenson 1873".

Sen har vi också ”64 st hårprof af tavastlänningar och karelare (32 tavastländska och 32 karelska), samlade af professor G. Retzius och doktor E. Nordenson under deras resa i Finland 1873”.

Eftersom vi i kommittén drivit frågan om kvarlevorna hos Karolinska sedan en längre tid, så är jag lite konfunderad över varför inte Nordiska museet har öppnat upp om detta. Hela processen med Karolinska har ju trots allt synts väl i medierna.

En av kommitténs medlemmar skickade ett mejl till Nordiska museet om de föremål och kvarlevor i samlingarna som museet fått från Retzius. Vår medlem informerade museet om kommitténs verksamhet sedan 2018 och att föremålen som Retzius lämnat på museet har kommit till kommitténs kännedom. Vi begärde att museet återlämnar föremålen, fotona och kvarlevorna.

Någon vecka senare fick kommittén ett svar från Nordiska museet. ”Vi håller med om att det är en viktig fråga och noterar de synpunkter som ni för fram”, skriver museet i sitt svar.

”Vi behöver själva titta närmare på det här”, fortsätter museets mejl, ”och återkommer med mera besked när vi haft möjlighet att göra det.”

Men vad är det museet behöver titta närmare på? Är det inte allvarligt nog att det finns 64 hårprover, ett antal avbildningar av kranier, möjligtvis ett kranium från Pälkänä kyrka och ett antal fotografier av ”ansiktstyper” som Retzius gett till museet? Som dessutom kategoriseras under ”folkets utseende”!

Visst, utifrån den skrift som Retzius gav ut i samband med att föremålen överlämnades till Nordiska museet återfinns också fler föremål: kläder, armborst, knivar, lås, koppar, mortlar, elddon, mangelbräden, korgar, tobakspipor och musikinstrument. Antagligen kommer föremålen från Retzius resa i Finland.

Den stora frågan är hur museet kommer att reagera på kommitténs krav på att återlämna de föremål som jag valt att nämna här. Historien bakom deras tillkomst tillhör ett jobbigt kapitel i den svenska historien. Det blir tydligt när man tittar på hur Karolinska reagerat på våra krav att de ska återlämna kvarlevorna som de har i sitt förvar. Därför måste vi också ställa krav på Nordiska museet.

Det enda som ska grävas upp framöver är historien. Inte människor.

Vad hände med namnbytet av Retzius-salen?

På Karolinska institutets campus i Solna finns det flera platser som fått sitt namn från Gustaf Retzius. Retziuslaboratoriet, Retzius Väg och en föreläsningssal. Att de här platserna ska bära namnet på en kontroversiell anatom, som även bidrog mycket till rasbiologins utveckling, ifrågasattes redan när de nya platserna stod klara i början av 00-talet samt 2014 och 2015. Men det var först i och med att STRÄVA (Studenter för en rättvis vård & akademi) aktivt började driva frågan om ett namnbyte år 2020 som KI började göra något.

Den 1 oktober 2020 beslutade dåvarande rektor att tillsätta en arbetsgrupp som skulle ta fram riktlinjer hur KI skulle hantera historiska minnesmärken och namngivning av platser framöver. I en debattartikel för Dagens ETC (20/7–21) skriver dåvarande rektor Ole Petter Ottersen, Eva Åhrén, chef för medicinens historia och kulturarv, och Gert Helgesson, professor i medicinsk etik, att det inte är

”så enkelt som att lösningen är att omedelbart införa nya regler eller att verkställa genom att radera, gömma och glömma. Vi kan inte försona oss med vår historia genom att radera de delar vi inte är stolta över. Vi måste därför föra en mycket noggrann, reflekterande och öppen diskussion först, även om det innebär att processen tar tid.”

Dåvarande rektor Ole Petter Ottersen uppgav även i intervjuer från 2021 att KI inte ska agera ”aktivistiskt” och med det menades då att man ska fatta beslut baserade på evidens, analys och debatt. Han ställer som motsats till detta att omedelbart ta bort alla Retzius-namnen.

När arbetsgruppen publicerade sin första rapport 27 september samma år verkade det som om saker och ting började röra på sig. Exempelvis kunde SVT Nyheter (2/11–21) rapportera att KI döper om gata, laboratorium och sal som är uppkallade efter Retzius.

Det framgår att dåvarande rektor Ole Petter Ottersen anser att namnbytet sker för att namnen och det rasbiologiska arbetet som kommer med namnen, inte delar samma värdegrund som Karolinska institutet, vilket är att alla människor är av lika värde. Men samtidigt ska man temporärt låta namnen vara kvar tills man beslutat vad de nya namnen ska bli.

I arbetsgruppens rapport från samma år framgår det även att KI aktivt bör

”sträva efter att försöka få ett brett engagemang i dessa namngivningsfrågor och gärna låta medarbetare och studenter få inflytande över vilka nya namn det blir. De bör ju bli populära nog att fastna i vardagsbruket. Vägar, liksom byggnader och namn på större föreläsningssalar, bör benämnas på enhetligt sätt på respektive campusområde, för tydlighets skull. Inom byggnader och mellan institutioner är sådan enhetlighet av mindre betydelse.”

Men vad har då hänt nu sommaren 2023? Inte mycket verkar det som. I januari i år tillsattes ett beredningsråd för namngivningsfrågor vid KI men utifrån de källor jag haft kontakt med har man inte behandlat frågan och därmed inte heller lämnat några namnförslag till Solna Stad eller Akademiska hus och inte heller tagit ställning till inkomna förslag.

Den grupp som ska arbeta med förslag om namngivning verkar samtidigt vara en väldigt liten grupp. Med tanke på att arbetsgruppen skriver i sin rapport att man vill sträva efter ett ”brett engagemang” är ju frågan om berörda parter som inte har någon direkt koppling till KI är inbjudna. Här tänker jag på minoriteter och urfolk som på ett eller annat sätt påverkats av den rasbiologiska forskning som Gustaf Retzius bidragit till.

Av källorna framgår det att en representant från Sametinget blev inbjuden till beredningsrådets första möte för i år. Tidigare har man även bjudit in två representanter från Tornedalingarnas riksförbund i relaterade processer.

Här kan man undra varför exempelvis inte representanter från sverigefinska, romska eller judiska organisationer bjudits in. Rasbiologin har trots allt drabbat dem också. Eller varför inte representanter från afrosvenskarnas riksförbund, Stop Asian Hate Sweden, eller organisationer och riksförbund som representerar andra minoriteter och urfolk som drabbats av rasbiologins historiska framfart bjudits in.

Som det ser ut nu är representationen i beredningsrådet övervägande majoritetssvensk. Det behöver ju inte vara den främsta anledningen till att arbetet går så långsamt, men vem vet, det hade säkert gått fortare om representationen i beredningsrådet var bredare.

En annan fråga som jag tror är aktuell är bristen på transparens. Åtminstone skulle jag inte säga att det är tillräckligt att KI lägger ut en och annan rapport på sin webbsida, tillsammans med ett och annat informationsmaterial, för att det ska bidra till ett "brett engagemang". Uppenbarligen krävs det ett mer aktivt arbete från KI:s sida för att det ska bli verklighet.

Om det är aktivistiskt att omedelbart ta bort namnen utan ersättning, vore det ju ändå förenligt med praktiken att utgå ifrån evidens, analys och debatt att bjuda in så många representanter som möjligt i arbetet. Utan att det skulle ses som "aktivism" enligt dåvarande rektor Ole Petter Ottersens definition.

Om KI verkar tro att de har mycket att jobba med när det kommer till att hitta nya namn på laboratorium, vägar och salar så har de desto mer att jobba på när det kommer till att inkludera berörda parter i processen.

En utökad rätt till minoritetsspråk, men sen då?

Det blev en nyhet att den sittande regeringen gör det möjligt för ungdomar som tillhör en nationell minoritet att läsa sitt modersmål på gymnasiet utan krav på förkunskaper. Med andra ord får man samma möjligheter som det funnits i grundskolan sedan en tid tillbaka. Dock var det inte många som försökte titta närmare på lagändringen.

När en regering kommer med en förändring av det här slaget är det förmodligen i syfte att visa att man bryr sig om de nationella minoriteterna. Och det är ju bra i sig om det nu redan fanns en fungerande minoritetspolitik i det här landet.

Den 15 november 2017 överlämnades utredningen Förbättrade möjligheter för elever att utveckla sitt nationella minoritetsspråk till dåvarande utbildningsminister Gustav Fridolin. Då var det Jarmo Lainio, professor i finska vid Stockholms universitet och minoritetsspråksexpert som blev utsedd till regeringens utredare. Bland annat skulle han föreslå åtgärder för att öka tillgången till undervisning i de nationella minoritetsspråken.

Lainio kom med många förslag. Att de nationella minoritetsspråken skulle bli ett eget skolämne, undervisningen skulle bli en del av timplanen, att undervisningen bör vara minst 3 timmar i veckan och gälla i hela landet. Han betonade även i en intervju i Sveriges radio finska 15 november 2017 att det måste finnas en obruten utbildningskedja, alltså att det bör vara möjligt att läsa ett språk hela vägen från förskolan tills att man nått högskolenivå.

Hur har det gått med den saken? Dagens Nyheter kunde den 22 augusti 2022 rapportera om en utredning som utförts av Lennart Rohdin, på uppdrag av sverigefinländarnas delegation, som lyfte fram flera brister i minoritetspolitiken.

Särskilt skolan var något som Rohdin riktade kritik mot.

Enligt honom hade dåvarande regeringen inte kunnat leverera en sammanhållen utbildningskedja på minoritetsspråken som gick hela vägen från förskola till högskola.

Dessutom saknades det en varaktig lärarutbildning för de fem minoritetsspråken och ett utökat utbud av tvåspråkig undervisning. Enligt Rohdin har dessa brister varit kända i sedan tjugo år tillbaka, men ändå har det inte hänt någonting.

Ett annat problem, som Skolinspektionen ofta tagit upp i sina rapporter om de nationella minoritetsspråken i svenska skolan, är att huvudmännen brister i sina åtagande. I en rapport från 2020 framgår det att hos ”merparten av de tillsynade verksamheterna saknas, helt eller delvis, information om de utökade rättigheter som gäller för de fem nationella minoritetsspråken.” Och i flera fall ger huvudmännen inkorrekt information om dessa rättigheter.

Bland de felaktigheter kring informationsarbetet som Skolinspektionen tar upp ”handlar det om att information ges om att språket måste vara ett dagligt umgängesspråk i hemmet, vilket strider mot skollagens bestämmelser som inte ställer krav på det för undervisning i nationella minoritetsspråk som modersmål.” Och i andra fall framgår det ”felaktigt av huvudmannens information att en undervisningsgrupp behöver bestå av fem elever för att undervisning ska komma till stånd, en bestämmelse som inte gäller för nationella minoritetsspråk.”

Ibland fanns det även huvudmän som lagt ansvaret på att informera på någon annan, och då hade de ”liten eller ingen kännedom om vilken information som dessa utförare ger till eleverna och vårdnadshavarna.” Bland de exempel som Skolinspektionen lyfter fram fanns en huvudman som hänvisade till en länk på kommunens hemsida som inte fungerade. En annan hänvisade eleverna och vårdnadshavarna till en kommuns information, som i sin tur inte var korrekt.

De här bristerna är inte unika för Skolinspektionens rapport från 2020 utan något som har tagits upp i tidigare rapporter. Vi talar alltså om problem som varit kända länge men inte åtgärdats. Oavsett om bristerna kommit från svenska utredningar, svenska institutioners rapporter eller från europarådets expertkommittés återkommande granskningar så handlar det om samma problem och tillkortakommanden.

Med det i bakhuvudet kan jag undra om det verkligen spelar roll med en lagändring. Den lär nog spela roll för vissa men i det stora hela kommer det nog inte att göra en större skillnad för någon av de fem nationella minoritetsspråkens överlevnad.

På promenad i en flerspråkig stad

Det är första sommaren sedan pandemin som jag känt att det är möjligt att bara gå ut och gå bland folk. Psykologiskt har restriktionerna suttit djupt i mig. Det är väl som det är. Så den här sommaren har jag verkligen tagit tillfället i akt att röra mig utomhus i min hemstad.

Mycket kan sägas om min hemstad. Den är vacker eller ful beroende på vem du frågar. Det är en stad man flyttar ifrån. Eller så flyttar man hit. Kanske stämmer allt eller inget. Städer väcker nog alla möjliga känslor för sina invånare på en och samma dag.

Min hemstad är en flerspråkig stad. Exakt hur många språk det talas och av hur många vet nog ingen. Det förs ju ingen statistik. Att promenera genom min hemstad, gå och handla i butiker eller sitta på ett kafé och njuta av solen innebär att du förr eller senare kommer att höra ett eller flera av alla språk som talas i den här staden. En del känner jag igen. Andra är helt nya språkupplevelser.

Min hemkommun är också ett finskt förvaltningsområde. Och trots att alla minoritetsspråk inte har samma stöd som finskan har på papper så finns det nog många språk i den här staden som kommer att överleva flera generationer till. Eller så kommer de inte att göra det. Bara framtiden vet.

För en etnolog som mig är det spännande att fundera på vad minoritetsspråk får symbolisera för andra människor. De som talar ett minoritetsspråk kanske ser det som en markör för någon man känner. För någon utomstående kanske det markerar något främmande. Trots att den som talar ett minoritetsspråk kanske är född här av föräldrar som i sin tur är födda här.

Och hur många i den här staden är inte flerspråkiga individer? Förutom svenska och engelska, som anses självklara att kunna i vårt avlånga land, talar de flesta säkert ett eller flera språk utöver dem.

Ibland undrar jag var alla språkforskare är någonstans. Borde de inte intressera sig för min hemkommun och min hemstad när det är en så flerspråkig miljö? Eller kanske någon sitter och skriver på en avhandling? Vem vet!

Vad jag däremot vet med säkerhet är att det finns människor där ute, i denna vackra flerspråkiga stad, som mer än gärna skulle vilja få allt det här att försvinna. I deras ögon kanske språket är den främsta markören för gemenskap. De ser flerspråkighet som ett problem som leder till samhällets förfall.

Men jag vet inte hur enbart språket skulle kunna vara en markör för det vi har gemensamt. I min hemstad handlar vi alla på samma butiker, vi går alla längs kanalen och vattnet, vi köper kaffe och fikor på samma kaféer, vi går till de lokala festivalerna som arrangeras av kommunen. Samtidigt bor vi i olika områden och jobbar med olika saker och har olika intressen. Att språket skulle vara den enda gemensamma nämnaren har jag svårt att tro.

I den här staden bor det över 100 000 människor med olika liv, utbildning, jobb och ambitioner. Att språket skulle få oss att komma närmare varandra känns inte särskilt troligt. De flesta av mina vänner bor inte ens i samma stad som mig. Hur skulle då känslan av samhörighet och gemenskap infinna sig om vi alla pratade samma språk och var lika enspråkiga?

Nej, det är något annat som för oss samman. Kanske staden i sig. Och med det känner jag att det är på sin plats att ta ännu en promenad genom min hemstad. Vem vet vad för språk jag kommer att höra den här gången?

Göteborg stads agerande mot sverigefinska rådet lyfter några frågor

I Göteborg har man ett särskilt råd för sverigefinnar. Enligt stadens egen hemsida har rådet som uppgift att "bevaka den sverigefinska minoritetens rätt till kommunal service, språk och kultur" utifrån minoritetslagen. Ledamöterna och suppleanterna i rådet "har utsetts av den sverigefinska minoriteten och fastställts av kommunstyrelsen". En beskrivning som låter väldigt bra och positiv. Det är något mer än de vanligt förekommande samråden kan man säga.

Men bara för att allting är frid och fröjd enligt en kommuns egen beskrivning av situationen betyder det inte att det är så. Och när det gäller det sverigefinska rådet i Göteborg fick jag en bunt dokument skickade till mig i början av sommaren som skvallrar om en märklig utveckling.

Det handlar främst om stadsledningskontoret (SLK) omarbetade förslag för sverigefinska rådets reglemente. Under 2021 och 2022 omarbetades reglementet, vilket också framgår i protokollen från rådets samtliga möten. Men detaljerna kring arbetet om reglementet finns inte att läsa i dokumentationen. Representanter från kommunen informerar bara de närvarande att man fortsatt arbetar med reglementets nya utformning.

Under 2022 händer samtidigt något märkligt. Som en av de före detta ledamöterna i rådet beskriver för mig i ett mejl valde SLK att avsluta samråd med rådet i maj 2022. Ett beslut som varade fram till slutet av januari 2023. Det var samtidigt som förslaget på nytt reglemente skulle ut på remiss.

I ett protestbrev från några ledamöter i sverigefinska rådet daterat 14 december 2022 tar man upp bristen på inflytande i utformningen av själva reglementet: "I sitt grundligt motiverade utlåtande avslag sverigefinska rådet enhälligt de föreslagna revideringsförslagen." Men det verkade inte ha gett resultat, för det framgår att ingen "strukturell, fördjupad dialog om revideringen av reglementet har förts med den nationella minoriteten. Ingen har återkopplat om

varför rådets synpunkter och förslag inte kan beaktas.” Man menar att den sverigefinska minoriteten inte fått möjlighet att påverka innehållet och därmed ”återfinns inte sakfrågorna som berör dem i det [...] nu högst aktuella beslutsunderlaget.”

Ändringarna kring reglementet omfattar rätt många punkter, men den som verkar mest pockande gäller just nomineringsprocessen för rådet. Nomineringen skulle påbörjas under våren 2023. Men samrådet var ju pausat innan dess och någon information om att nomineringsprocessen skulle starta fick man inte. Det kom långt i efterhand. Då var det redan för sent att nominera.

Flera skrivelser från sverigefinska ledamöter i rådet riktade till kommunfullmäktige följer, varav en daterad 23 mars 2023 som menar att ändringarna i rutinerna för nominering av ledamöter förberetts ”utan minoritetens delaktighet och samtycke, under både förberedningsprocessen och utformningen av nomineringsrutinerna.”

I samma skrivelse lyfter man det faktum att i andra rättighetsbaserade råd i Göteborg får målgruppen själv välja sina representanter. Men när det kommer till det sverigefinska rådet kommer ändringarna i nomineringsprocessen att leda till att SLK själva får välja representanterna. Detta ser man som en brist på insyn och transparens:

”Detta kommer dessutom att ske helt utan insyn, offentliga kriterier och någon som helst [av] minoritetens delaktighet och deltagande. Det strider rakt mot alla demokratiska principer gällande delaktighet och egenmakt som fastställts som kommunens minoritetspolitiska mål och som framhåvs i [Göteborg] Stads styrdokument. Det motsvarar inte heller [Göteborg] Stads värdegrund som bygger på demokratins värdegrund, såsom FN:s Allmänna förklaring om mänskliga rättigheter, Europarådets konventioner och EU-rätten.”

Något vidare svar på den skrivelsen verkar man inte direkt ha fått, trots att det ändå kan ses som en väldigt relevant fråga ur både minoritetspolitisk och demokratisk synpunkt.

I en skrivelse från före detta ledamöter i sverigefinska rådet till kommunen daterat 5 juni 2023 framgår det att SLK meddelat att det skulle genomföras ett demokratiskt val i slutet av maj varpå man skulle kunna rösta på anmälda kandidater. Men det framgår i skrivelsen att SLK beslöt att ställa in valet och att man dessutom hemligstämplat vilka de intresserade kandidaterna är. När man begärt ut handlingar om detta har SLK hänvisat till sekretessen.

När jag sitter och går igenom dokumenten som jag fått skickade till mig, och de protokoll som finns från sverigefinska rådet för år 2022 slås jag av att det är omöjligt för någon utomstående att se processen genom att enbart gå igenom de senare. Detta är något som jag även fått till mig från min mejlutväxling med en före detta ledamot i sverigefinska rådet. Protokoll förs enligt en mall som utelämnar ordväxlingar och synpunkter.

Hur ska man kunna påverka om transparensen som finns där i form av digitaliserade dokument på en hemsida är så ytlig? Det blir ett fåtal som har insyn i den minst sagt röriga situationen och man undrar om det kan vara demokrati.

Vad jag är säker på är att det inte är enligt minoritetslagen. Det är tydligt för vem som helst som läser den att en nationell minoritet ska ha möjlighet att påverka i frågor som rör den. Och här kan jag inte säga att så har varit fallet. Snarare det motsatta.

Minoritetspolitiken, och minoritetslagen, är inte bara menat som en slags kosmetika för kommuner att skylta med i tron att det ska få dem att framstå som mångkulturella och duktiga. Det är menat för att ge nationella minoriteter inflytande. Om nu Göteborg inte vet vad det innebär och om det nu är så att kommuner lyckas hitta sätt att kringgå lagen är ju frågan varför kommunen ville bli ett förvaltningsområde från första början.

Det behövs en sanningskommission för sverigefinnar också

Under våren har frågan om en sanningskommission för sverigefinnar lyfts. Det är då Sverigeфинländarnas delegation som kommit med förslaget. Man vill att Sverige ska utreda hur sverigefinnar har behandlats historiskt och idag.

I Uutisets sändning från 28 april intervjuade man Markus Marttila, ordförande för sverigeфинländarnas delegation om saken:

”Man har inrättat sanningskommissioner i världen, i Norden och även i Sverige. Varför inte för sverigefinnar och det finska språket? Vi har ju sett att vi har blivit förtryckta under historiens gång. Språkdiskriminering sker än idag, men diskrimineringslagen omfattar inte språk. Vi måste undersöka ur ett historiskt perspektiv hur det gått till och hur det kunnat ske. Det kräver en sanningskommission.”

Ett liknande krav går att hitta i Sverigeфинnska ungdomsförbundets politiska program.

Vad kan man då säga om detta? Jag tycker själv att det är välkommet som förslag. Som Uutiset visat i inslaget från 28 april och även i efterföljande program som lyft frågan har Sverige trots allt inrättat sanningskommissioner för tornedalingar, kväner och lantalaiset samt för samer.

Frågan är bara vad som ska räknas in i begreppet Sverigeфинne och hur långt perspektiv man ska ha. Begreppet sverigefinnar rymmer trots allt mer än bara de som kom till Sverige efter andra världskriget. Även finska krigsbarn och skogsfinnar kan sägas ingå i begreppet. Dessutom skulle vi kunna ta med många fler perioder i historien där finstalande slagit sig ner i vad vi idag kallar för Sverige.

Men vad skulle en sanningskommission kunna svara på? Jag har några saker som själv intresserar mig och som är lite av ett frågetecken även med dagens tillgängliga kunskaper.

Ett exempel är ju frågan vad som hände med de skogsfinska bygderna under försvenskningprocessen. Vi vet rätt väl vad som hände i Tornedalen och hur försvenskningen drabbade meänkielitalande där. De skogsfinska bygdernas öde vet vi inte särskilt mycket om, trots att det är mycket som tyder på att finska språket levde kvar i exempelvis Värmland och Dalarna till tidigt 1900-tal för att sedan dö ut. Varför blev det så?

En annan sak som behöver ett svar är vad som faktiskt hände de finska krigsbarnen som kom till Sverige under andra världskriget. Ett stort antal uppskattas ha adopterats av de svenska familjerna som de kom till. Men i vilken utsträckning? Det finns bara uppskattningar om hur många de var. Men vad var omständigheterna? Jag har själv hittat en berättelse om en ung finsk pojke som kom till Sverige som krigsbarn för att sedan bli adopterad av sina svenska föräldrar i utbyte mot kaffe och cigaretter.

Sen vore det intressant att veta vad som hände under 80-talet då många finska modersmålsklasser startades upp, bara för att försvinna vid årtiondets slut. Det var många skolstrejker vid 80-talets början. Främst på grund av lokala politikers ovilja att faktiskt ge sverigefinska barn den rätt till språket de då hade. Så vad hände med resten? Jag har svårt att tro att det enbart skulle handla om att barnen vuxit upp och sedan lämnat en tyande modersmålsundervisning bakom sig.

Men ja, det finns så många andra saker som kanske behöver sina svar. Och vad vore bättre än att besvara dem med en sanningskommission? Jag tror att det är ett behövligt initiativ som kunde starta upp redan imorgon. Förhoppningsvis blir den här frågan inte bara ett förslag som rinner ut i sanden.

Ska vi leka svensk tiger?

Under sommaren publicerade tidningen Vi en artikel av historikern Henrik Arnstad. Den handlar om den svenska självbilden och andra världskriget. Arnstad verkar mena att det i Sverige vuxit fram en självbild av Sverige under andra världskriget som är långt ifrån verkligheten, ett Sverige som skäms över den här tiden. Som exempel tar han tv-serien Någonstans i Sverige som förmedlade en bild av Sverige som "principlöshetens, ryggradslöshetens och hyckleriets rike". Budskapet i tv-serien kom att förändra hur svenskarna såg på krigsåren.

Sen tar Arnstad fram ett annat exempel, i form av Pia-Maria Boëthius bok Heder och Samvete. Han menar att boken kom vid rätt tidpunkt, i samband med EU-debatten:

"Ickedeltagandet i kriget 1939–1945 gjorde det omöjligt att skapa en svensk nationell hjälteroll, särskilt efter omvärderingen av krigspolitiken. Det som återstod var skurkrollen. Boëthius levererade exakt vad som behövdes."

Själv vet jag inte riktigt varför just dessa exempel tas upp. Det var bara häromåret som jag faktiskt läste Boëthius bok. Tv-serien som Arnstad hänvisar till fick jag först veta om när jag läste hans artikel. Så, vad minns jag från historiektionerna i skolan? Det är ju faktiskt där man formar sin bild av Sverige. Jag minns att vi pratade om kungar, inte despoter. Fälttåg, inte krig och plundring. Man kallar Sverige för Stormakt, inte kolonialmakt. Inte mycket att skämmas för där inte.

I sitt svar till Arnstad skriver Boëthius att boken kom till på 1970-talet när hon reste runt i USA, på ett amerikanskt stipendium: "Till min häpnad ville nästan alla tala med mig om Sveriges handlande under andra världskriget. De var skitförbannade. Varför? Jag hade A i studentbetyg i historia och hade aldrig hört talas om vad de anklagade Sverige för." Boëthius hade alltså vuxit upp med en världsbild förmedlad av våra kära institutioner för utbildning men blev ändå förvånad över ilskan på andra sidan atlanten.

Men Arnstad verkar främst vara fokuserad på den här idén om att man känner skam och skuld över den egna historien i Sverige. Särskilt andra världskriget. "Javisst förekom vidrigheter, tyskvänlighet och moraliskt förkastliga beslut i svensk politik under mellankrigstiden och kriget", skriver Arnstad, "men det existerade även mäktiga svenska kämpande demokrater, antinazister och ministrar som modigt trotsade Adolf Hitler."

Själv har jag aldrig träffat någon svensk som verkar skämmas för sin historia. Den verkar helt oproblematiske.

Arnstads resonemang påminner lite om författaren Ola Larsmo som i *10 lektioner i historia* från 2021 skriver att han "blir matt när någon talar om hur 'Sverige' agerade. Man menar då oftast maktcentra som samlingsregeringen, utrikesdepartementet eller tunga spelare i näringslivet, som genom en olycklig metonymi får stå för hela landet" Larsmo menar att vi "har idag nästan helt och hållet suddat ut dem som ville hjälpa flyktingar eller berätta vad som pågick ute i Europa." Men återigen har jag svårt att se det. Kanske vissa historiker gör så, men om det ser så ut i svenska skolan och gymnasiet vet jag inte.

För det finns ett annat problem här som jag tror är relevant. Den svenska historien skrivs utifrån ett majoritetsperspektiv. Minoriteter som sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar är i det mesta frånvarande. Vad blir perspektivet på Sverige under andra världskriget utifrån deras perspektiv? Eller varför inte samerna? Ett urfolksperspektiv på svensk historia är ju också relevant. Men det är sällan som det lyfts fram.

Låt mig ta ett exempel på hur man plockar ur den egna historien för att skapa en mer oproblematiske bild. 2015 blev de finska krigsbarnen som kom till Sverige ett politiskt slagträ när dåvarande utrikesminister Margot Wallström riktade kritik mot Finlands flyktingpolitiska linje. Och det är ju sant att Sverige tog emot 70 000 finska krigsbarn under andra världskriget. Finlands sak var ju Sveriges. Men för romerna var ju gränserna stängda från 1914 till 1954.

Om vi enbart fokuserar på berättelsen om att Finlands sak var Sveriges och de finska krigsbarnen så var Sveriges roll under andra världskriget en hjälteroll. Men om vi ser till det faktum att gränserna var stängda för romer under samma period, utan någon större diskussion huruvida det var rätt eller fel, då var Sveriges roll under andra världskriget en skurkroll.

Arnstad önskar i sin artikel att "svunna tiders glorifiering" skulle sammansmälta med den mer skamfyllda berättelsen av Sverige och bilda en syntes. För då skulle "verklighetens historiska komplexitet" få plats. Och visst, det kan man väl göra. Men glöm inte minoritetsperspektivet eller urfolksperspektivet. Jag tror att det är utifrån historierna i marginalen, som sverigefinnars, tornedalingars, samers, romers och judarnas historia, en annan bild av Sverige kan komma fram.

Ja, jag tror det är ytterst relevant att man faktiskt för in dessa historier i den svenska skolundervisningen. Så som lagen föreskriver. Annars sitter vi bara här och leker svensk tiger. Det hjälper ingen.

Botkyrka kommun förargar sverigefinnar igen

Ibland dyker saker upp i ens flöde eller bland meddelanden som handlar om större saker. Jag satte mig en dag vid datorn och såg att bland alla meddelanden fanns en uppmaning att mejla någon ansvarig i Botkyrka kommun. Det gällde Sverigefinnar. Meddelandet skulle vara kort och det sades att den ansvarige i fråga skulle förstå.

Själv har jag svårt för mejlkampanjer. De väcker inte uppmärksamhet bland medier och de kan med lätthet ignoreras av politiker och byråkrater på samma sätt som möten och samråd. Men jag ville veta mera om vad som hade hänt.

Botkyrkas sverigefinska förening, Botkyrkan Suomiseura, hade skrivit ett inlägg om vad som hänt. Botkyrkas utvecklingschef Charlotta Brask ska ha anställt en demokratiutvecklare för nationella minoriteter i Botkyrka kommun. Sverigefinnar i kommunen har ställt krav på att den som blir anställd ska kunna finska, ha kulturkompetens, ska kunna minoritetslagen och kunna utbilda förvaltningspersonal i nationella minoritetsfrågor.

Nu verkar det som om man fått en demokratiutvecklare för nationella minoriteter i Botkyrka kommun, men enligt uppgifter ska det då vara någon som inte har de kunskaper som eftersökts av sverigefinnar i kommunen. Och man kan såklart fråga sig varför krav som sverigefinnar, som har rätt enligt minoritetslagen att bestämma och påverka frågor som rör dem själva, ignorerats.

Och just den delen av minoritetslagen står redan på Botkyrka kommuns hemsida. Så man kan verkligen undra vad problemet är. Inte nog med det. I annonsen för tjänsten står det att den som söker ska ha kunskaper om minoritetspolitiken och minoritetslagstiftningen.

Händelsen har även uppmärksammats
av Ruotsinsuomalainen ajatushautomo,
sverigefinsk tankesmedja, på deras facebook-sida.

Med hänvisning till annonsen för tjänsten skriver tankesmedjan att kommunen anställt en högt meriterad person som dessvärre saknar kvalifikationer angående nationella minoriteter och språkkunskaper i finska.

”Kommunikationen på alla nivåer med målgruppen”, skriver tankesmedjan, ”blir högst bristfällig och haltande om det behövs tolk eller om de finstalandes lagstadgade rättighet att använda sitt språk förbises.”

Jag kan bara hålla med. Om demokratiutvecklingen för finskt förvaltningsområde inte kan finska, för att ta ett exempel, ska kommunen då låta en tolk gå med varenda gång? Vad är tanken?

Frågorna har hopat sig för mig sedan jag läste inläggen på Facebook. Jag funderade på att mejla till de ansvariga, ställa några frågor. Kanske kontakta den som fick tjänsten. Samtidigt ser jag att en del redan pratat med ansvariga. Utan att man fått några vettiga svar. Alltså känns det som ett slöseri med tid att fråga direkt.

Det är inte första gången som Botkyrka sätter sig över den sverigefinska minoriteten. 2018 skulle utbildningsnämnden i Botkyrka spara drygt 48 miljoner kronor. Tre miljoner kunde sparas in genom att ta bort modersmålsstödet i förskolan. Föräldrar protesterade.

Detta skedde alltså i ett förvaltningsområde som får pengar av svenska staten för att kunna bedriva sin verksamhet riktad mot sverigefinnar. Med detta i åtanke kanske man inte ska ha särskilt höga förväntningar. Inte ens när kommunen varit förvaltningsområde under många år.

Sverigefinnar väljer bort hemkommunens modersmålsundervisning

Göteborg och Södertälje är två förvaltningsområden för finska språket som dragit in på den finska skolundervisningen. Trots protester från föräldrar har kommunerna valt att erbjuda alternativ som föräldrarna tycker är sämre. Nu står man där utan några barn som sökt sig till verksamheterna.

I våras kom det fram att Södertälje kommun skulle lägga ner den finska förskoleverksamheten i Södertälje. Det var efter att man redan lagt ner de finska klasserna på Stålhamraskolan häromåret. Till hösten har man erbjudit ett alternativ i form av finskspråkig verksamhet på en annars helt svenskspråkig förskola i kommunen. Men sverigefinska föräldrar i kommunen har valt att inte söka platser för sina barn.

I ett reportage från 23 augusti intervjuade Svt Utiset Södertälje kommuns utbildningsdirektör Ingela Hamlin om saken.

— Det är inga barn, eller rättare sagt ingen vårdnadshavare, som har sökt den finskspråkiga verksamheten på Björken såhär långt.

Och det är ju inte konstigt. I reportaget får vi höra att sverigefinska föräldrar gjort valet att inte söka de platser som kommunen erbjuder eftersom kommunen var otydlig med upplägget. Till SVT Utiset ger Ingela Hamlin ett rätt intressant svar:

— Nej men jag vet ju att det för några av föräldrarna var det väldigt viktigt att det var finskspråkig förskola hela dagarna. Och det kan vi ju inte erbjuda om vi inte har tillräckligt många barn så att de bildar en egen grupp. Då var ju vårt alternativ en integrerad del av en annan avdelning och det var det väldigt många föräldrar som inte tyckte var gynnsamt helt enkelt.

— Man kan alltid göra informationsinsatser bättre. Så är det ju. Det måste man ju sträva efter. Men jag tror att efterfrågan är för låg, säger Hamlin till SVT Uutiset.

Faktum är att flera föräldrar valt att ta sina barn till Botkyrka kommun. Där finns en helt finskspråkig förskola och kommunen hade plats för barnen. Där visste föräldrarna exakt hur verksamheten var upplagd.

I Göteborg är man i samma sits. Där lade man för några år sedan ner en skola som var helt finskspråkig, utan att erbjuda något alternativ.

Den 5 september sände SVT Uutiset ett reportage om läget i Göteborg. Då intervjuade man en förälder, Laura Joensuu, om vilka alternativ sverigefinska föräldrar övervägt efter kommunens nedläggning av den finskspråkiga skolan.

— Jag tror det största problemet är de ständiga motstridiga beskederna: "Det blir av, det blir inte av... Det blir så här, inte så här..."

— Jag känner många föräldrar som säger att de inte orkar längre. De har skjutsat barnen, och de har tappat motivationen. De orkar inte efter skoldagen. När de får yngre syskon har föräldrar redan beslutet att de har fått nog och ordnar själva undervisning i finska i hemmet, säger Joensuu till SVT Uutiset.

Och när SVT Uutiset intervjuar Anders Andrén, avdelningschef på grundskoleförvaltningen i Göteborg stad, om saken ger han ett svar som inte är långt ifrån Ingela Hamlins.

— Vi har ju gått genom våra ordinarie kanaler, göteborg.se där alla anvisningar som finns då både för att ansöka om skolplats och modersmålsundervisningen. Vi har informerat våra chefer såväl som rektorer. Vi har informerat om detta precis som vi informerar om allt annat kan man säga.

Och när SVT Uutisets reporter frågar om han tror att informationen har nått vårdnadshavarna svarar han:

— Vi har inte undersökt det men utifrån att vi har så lågt intresse och så få ansökningar så är det klart att vi får försöka titta på om man kan utvärdera om man kan nå föräldragruppen och höra sig för om information verkligen gått fram.

Visst är det intressant att det låga antalet ansökningar till kommunernas finskspråkiga verksamheter i båda fallen besvaras med att det skulle handla om informationsbrist? Här skulle jag säga att det är ett standardsvar som inte alls stämmer.

Om sverigefinska föräldrar tröttnar på att hemkommunen inte ger klara besked, eller helt enkelt lämnar dem i sticket genom att lägga ner en tvåspråkig verksamhet utan något bra alternativ, så är inte problemet informationsbrist. Det är snarare kommunernas ovilja att leva upp till minoritetslagen och värna om sverigefinnars rättigheter som är problemet.

Skolinspektionen granskar Oxelösund kommuns finskspråkiga verksamhet igen

Oxelösund kommun är ett finskt förvaltningsområde. På deras hemsida går det att läsa att ”kommuninvånare har lagstadgade rättigheter att använda finska vid muntliga och skriftliga kontakter med kommunen samt att få viss service, som förskola och äldreomsorg, på finska”. Men nu granskas kommunen av Skolinspektionen efter att brister i kommunens finskspråkiga förskoleavdelning uppmärksammats.

Det var tänkt att kommunen skulle öppna en finskspråkig förskoleavdelning till hösten 2023. Sveriges radio finska rapporterade 10 oktober 2023 att föräldrar blivit erbjudna plats på den finskspråkiga avdelningen, men när Merja Mackenzie, en av dessa föräldrar, frågade anställda vid skolan så fanns det inte någon finskspråkig personal.

När jag tittar runt efter fler nyheter om situationen i Oxelösund framgår det att Skolinspektionen tidigare granskat kommunens finskspråkiga verksamhet. Den 1 februari 2023 rapporterade Sveriges radio finska att erbjudandet om finskspråkig förskola lockat en familj att flytta till kommunen. Men sen visade det sig att det inte fanns någon form av finskspråkig förskola.

— Vi flyttade till Oxelösund bland annat för att vi tänkte att barnen här skulle få finskspråkig förskola. Jag är jättebesviken och ledsen, sa fyrabarnsmamman Tiia Häkkinen till Sveriges radio finska då.

Skolinspektionen hade redan inlett ett tillsynsärende den 6 december 2022 av ”huvudmannens ansvarstagande för att arbetet att erbjuda förskola där hela/väsentlig del av utbildningen bedrivs på finska i Oxelösunds kommun utifrån inkommen uppgift”. Den 10 februari 2023 tog man ett beslut där det framgår att:

”Oxelösunds kommun har yttrat sig över uppgiften och inkommit med efterfrågad dokumentation.

Det som har framkommit ger inte anledning till någon ytterligare åtgärd från Skolinspektionens sida.

Ärendet avskrivs.”

När Sveriges radio rapporterade om Skolinspektionens beslut den 2 mars 2023 framgick det att Skolinspektionen anser att kommunen gett en förklaring till hur man lever upp till skollagens krav om att erbjuda förskola helt eller till väsentlig del på finska.

Samtidigt kunde minoritet.se rapportera den 9 mars 2023 att kommunens utbildningschef var an en annan åsikt och ”menar att det saknas en finsk förskoleavdelning med finspråkig personal”. Efter påtryckningar från sverigefinnar i kommunen hade man då påbörjat arbetet för att få till en sådan avdelning.

Nu är vi där vi är med ett finskt förvaltningsområde som erbjuder plats på finskspråkig förskoleavdelning utan att det finns finskspråkig personal. Ansvariga menar att man inte visste att det skulle vara så svårt att få tag på personal med rätt kompetens. Ändå har man valt att erbjuda platser till finskspråkiga barn i en verksamhet som inte finns.

Mycket finns att säga om hela situationen. Beslutet från Skolinspektionen lär nog dröja. Under tiden kan vi fråga oss hur det kommer sig att Skolinspektionen tidigare kom fram till att Oxelösund inte bryter mot skollagen i förhållande till finskspråkig undervisning. Om den övriga rapporteringen skvallrar om någonting så är det att brister fanns redan när senaste tillsynen skedde.

Exakt vad Skolinspektionen grundar sitt beslut på är svårt att avgöra enbart genom att läsa själva beslutet. Där framgår det att kommunen yttrat sig och inkommit med ”efterfrågad dokumentation”. Det låter mer som att myndigheten och kommunen skickat papper till varandra och om det är så man väljer att gå till väga i det nya ärendet ska man nog inte ha

särskilt höga förhoppningar på Skolinspektionens framtida beslut.

Det behövs mer sverigefinsk kulturhistoria

I år publicerade jag en bok som handlar om sverigefinsk kulturhistoria i Södertälje. Från början var det aldrig tänkt att bli en bok utan bara en utställning. Det var 2019 som jag kom i kontakt med Kulturhistoriska föreningen i Södertälje och idén tog form. Vi började planera insamling av material genom att fråga runt på sociala medier. Vi satt tillgängliga i entrén till Södertälje stadshus några kvällar så att intresserade kunde lämna material. Jag letade efter källor på bibliotek och arkiv.

Intresset för att låna ut material till oss för den här utställningen var svalt. På sociala medier uttryckte några ett intresse men ingen tog kontakt med mig eller föreningen. Det här var i slutet av 2019 och vi funderade på hur vi skulle göra efter årsskiftet. Hösten 2020 skulle vi ha en utställning.

Så kom pandemin och det blev ingen utställning. Jag bestämde mig för att göra en bok. I början visste jag inte hur mycket arbete det skulle bli för en så liten bok. Arbetet påverkades av att pandemin gjorde det svårt att träffa folk, särskilt äldre. Bibliotek och arkiv gick inte heller att besöka. Jag fick helt enkelt hitta material på annan väg tills man lättade på restriktionerna.

Vad som slog mig under insamlingsarbetet var att det är många saker som sverigefinnar i Södertälje gjort genom åren. Ändå är det ont om böcker, TV- eller radiodokumentärer det sverigefinska föreningslivet i Södertälje.

Ta det faktum att det funnits en sverigefinsk närvaro kring Södertälje-trakten sedan 1500-talet. Det var torpare, borgare, arbetare och soldater som antingen haft tillfälligt arbete eller slagit sig ner permanent i staden. Att hitta de här spåren från den sverigefinska historien i Södertälje har varit minst lika viktig för mig som att skriva om arbetskraftsinvandringen efter andra världskriget.

Det svåraste har varit att hitta källor. Länstidningen i Södertäljes äldre årgångar är inte digitaliserade av Kungliga

biblioteket. Att leta genom alla mikrofilmer manuellt är ett tidskrävande jobb som kan få de flesta på fall. Inklusivt mig. Så jag gav snart upp den delen av materialinsamlingen.

Många källor är utspridda i andra arkiv än det lokala stadsarkivet. Från vad jag hört så finns i princip ingenting om sverigefinnar förvarat där. Att mötas av ett sådant tomrum i arbetet sänker lusten att fortsätta.

Det var svårt att hitta personer som ville bli intervjuade. Jag mejlade runt och skrev på sociala medier. Några svarade på en liten frågelista jag hade gjort. Sen gav jag upp. Jag insåg att arbetet jag behövde lägga ner att påminna informanter att svara tog så otroligt mycket mer energi än det gav.

Dessa utmaningar till trots lyckades jag ändå sammanställa en bok. Jag hoppas att den väcker ett intresse för den sverigefinska historien i Södertälje. Inte bara hos unga sverigefinnar utan även hos allmänheten. Kanske kommer forskare och andra att gräva djupare och hitta saker jag inte tagit med i boken. Kanske kommer någon göra en dokumentär. Mina förhoppningar ligger i det.

Nationella minoriteter brukar beskrivas som en del av Sveriges historia. Men vad innebär det? Att börja nysta i mellanrummet där lokalhistoria, kulturhistoria och minoritetshistoria möts är att engagera sig i den frågan.

Det innebär också att vi tar plats i skapandet av kulturhistoria. Oftast verkar kulturhistoria handla om majoritetssamhällets kulturhistoria. Även på lokal nivå. Det innebär att många historier förblir glömda. Det är en anledning till att jag skrev den här boken. Lokal kulturhistoria borde innefatta minoriteter och urfolk.

Hur blir det med våra språkcentrum?

Vi har nu haft den sittande regeringen i mer än ett år. Mycket finns att säga om deras minoritetspolitik. Den har inte varit den bästa. En tilltänkt utredning om modersmålsundervisningens vara eller inte vara handlar visserligen inte om nationella minoriteter men man kan ana en ökad polarisering. Förvaltningsområdenas tillkortakommande kring uppdraget att erbjuda modersmålsundervisning ligger också obesvarad.

Utöver detta finns det såklart andra problem som medlemmar av andra nationella minoriteter känner till bättre än jag själv. Jag tänker här gå in på frågan om de språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romska som startades 2021. Anledningen till detta är att budgeten för dessa språkcentrum går ut i år. Frågan om att permanenta dessa språkcentrum är alltså en viktig minoritetspolitisk fråga.

Inför valet 2022 undersökte Sveriges radio finska vilka partier som kunde tänka sig permanenta dessa språkcentrum. C, L, MP och V var tydligt för att permanenta. M, S och SD var delvis för. KD var helt emot. Framtiden såg med andra ord oklar ut.

Den 18 januari i år hölls en interpellation i riksdagen om dessa språkcentrum. Det var riksdagsledamoten Mirja Räihä (S) som lämnade frågan till kulturminister Parisa Liljestrand (M) om ministern och regeringen är beredda att ta steget att permanenta de ekonomiska resurser som tilldelas språkcentrum för nationella minoritetsspråk.

Kulturministern lyfter i sitt anförande fram att hon haft förmånen att träffa "flera företrädare för de nationella minoriteterna i enskilda möten, på verksamhetsbesök och i särskilda samråd". De hon har träffat har lyft fram vikten av och "glädjen i att få tala sitt minoritetsspråk och att språket är en bärare av kultur, kunskap och minnen". Att det också finns "en enorm sorg hos de människor som har tappat sitt språk och hos dem där språket inte förs över till nästa generation".

Hon säger även att ”de nationella minoritetsspråken är en del av vårt gemensamma kulturarv” och ”det allmänna har därför ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken”.

Ja, allt det där låter ju bra på papper. Genom möten med de nationella minoriteterna har kanske kulturministern fått en god förståelse över vad som står på spel. Hon säger också att förstärkningen av minoritetspolitiken ”ligger fast”. Regeringen vill ”fortsätta att prioritera språkcentrum inom ramen för den nationella minoritetspolitiken under 2024”. Jaha? Alltså kanske vi kan få några säkra svar om framtiden. Då fortsätter kulturministern så här: ”Som ledamoten säkert förstår kan jag inte föregripa kommande budgetprocesser, men regeringen är angelägen om att fortsätta arbeta för det minoritetspolitiska målet och att bevara och främja de nationella minoritetsspråken.”

Inte mycket till raka svar, och i ett senare svar under interpellationen säger kulturministern att ”regeringen även har gjort andra satsningar”. Språkcentrum är enligt henne ”en viktig pusselbit” men det finns andra satsningar för att främja de nationella minoritetsspråken. Som exempel lyfter hon ”ett särskilt handlingsprogram” och att man ”förstärkt bidragen till språkrevitalisering”.

I ett annat svar nämner kulturministern att Äldreomsorgslyftet ”ska kunna användas för att utbilda i våra nationella minoritetsspråk”. Förhoppningen finns att det kan skapa en ”utbildningskedja” då ett problem är svårigheten att hitta personal som kan tala de nationella minoritetsspråken till förskolor och äldreboenden. Denna kunskapskedja ska byggas ihop ”hela vägen” och ska även gälla medarbetare som ska jobba inom förskola, skola och äldreomsorg.

Det här är inte stora nyheter. Att det finns pengar och bidrag att söka är någonting som gällt tidigare regeringar. Problematiken har legat i att få kommuner att följa lagen till punkt och pricka. Att då gå runt och vifta med ett handlingsprogram och extra bidragspengar är inte mycket

att komma med. Inte heller är det säkert att äldreomsorgslyftet leder till fler talare av de fem nationella minoritetsspråken inom äldreomsorgen. Svårigheten att hitta personal med rätt kompetens går tillbaka många år.

I sitt sista anförande nämner äntligen kulturministern någonting om kommunerna:

”Kommunerna, speciellt förvaltningskommunerna, bär ett stort ansvar. Och jag vet att kommunerna sliter med den här uppgiften. Jag är helt säker på att kommunerna vill uppfylla sina åtaganden när det kommer till nationella minoriteter och språken. Men de sliter med frågan om rekrytering, och de sliter med frågan om hur vi ska kunna se till att få ihop en utbildningskedja där vi också får ut medarbetare, personal, lärare och undersköterskor som får med sig denna kompetens.”

Det är bra att problematiken hos kommunerna nämns, men stämmer det verkligen att kommunerna vill genomföra sina uppdrag? Det är inte den bilden jag har fått under alla år som jag följt utvecklingen i olika förvaltningsområden. Jag tror inte heller att jag är ensam om att tycka det. Jag har läst många debattinlägg på sociala medier och i etablerade nyhetsmedier genom åren. Det svåra är att få förvaltningsområden att följa lagen som de ska.

Den sittande regeringen har mycket att leva upp till. Om de kommer att göra det är en bra fråga. Jag har personligen inga höga förhoppningar. Den stora frågan som ingen regering verkar ha velat ta tag i ordentligt handlar om förvaltningsområdena.

Då är det minsta som den sittande regeringen kan göra att permanenta det ekonomiska stödet till alla språkcentrum för nationella minoritetsspråk.

Ska finlandsinstitutets bibliotek behöva stänga?

Jag hinner knappt lämna januarimörkret bakom mig innan jag nås av nyheten att Finlandsinstitutets bibliotek är hotat av nedläggning. Det är en namninsamling som sprids i grupper på Facebook för nationella minoriteter där jag läser om situationen.

Kortfattat så har Stockholm stad inte beviljat biblioteket stöd för 2024. Tidigare har man fått stöd för sin lokala biblioteksverksamhet.

Biblioteket grundades redan 1894 och har en enorm samling finskspråkig litteratur tillgänglig för allmänheten. Och så är det ett av Stockholms äldsta bibliotek.

Redan 2005 var biblioteket i kris och då handlade det återigen om att man inte fick pengar för att kunna bedriva sin verksamhet. Det var nära att biblioteket fick stänga för gott.

Historien upprepar sig verkar det som.

Finlandsinstitutets bibliotek har sedan 2021 haft ett nationellt uppdrag som resursbibliotek för det finska språket, kan man läsa via namninsamlingens länk. För detta får man pengar från Kungliga Biblioteket. De kan dessvärre inte användas för en lokal biblioteksverksamhet.

Alltså är det egna bibliotekets verksamhet begränsad. Bidraget från Stockholms stad har varit avgörande för att biblioteket ska kunna ha öppet.

Det verkar enklare att få pengar för en programverksamhet än ett bibliotek nu för tiden. Åtminstone var det så för Finlandsinstitutets bibliotek år 2005. Då fick man pengar från statens kulturråd för det ändamålet. Och nu verkar det vara samma sak igen. Men de pengarna kan inte hålla ett bibliotek öppet.

Redan 2005 var Sverigefinnar en erkänd nationell minoritet. Men att det ska finnas pengar för ett bibliotek som har brett utbud på finska? Nä, det var ingen större möjlighet då.

Nu talas det om att arbetet med nationella minoriteter har stärkts och ska stärkas ännu mer. Det finns lagar och handlingsprogram och uppdrag till bibliotek.

Finlandsinstitutets bibliotek ligger också i Stockholm stad. Ett förvaltningsområde för finska, samiska och meänkieli. På Stockholms stad hemsida skriver de att man bedriver ett särskilt arbete som främjar dessa språk.

Om Stockholms stad är seriösa med att vara ett förvaltningsområde bör man fundera på om inte stödet till Finlandsinstitutets biblioteket borde permanentas. Sverigefinnar i stockholmsområdet har rätt till en sådan resurs.

Blandade känslor inför Sverigefinnarnas dag

Sverigefinnarnas dag närmar sig med stormsteg. Den firades första gången 2011 och sedan 2013 är det en officiell dag i den svenska almanackan.

I mitt flöde på sociala medier ser jag annonser för evenemang som ska hållas dagen till ära i olika kommuner.

Filmvisning, bastubad, utställningar, sång och dans står på agendan. Och så ska den sverigefinska flaggan hissas såklart.

En viktig dag att samlas kring för sverigefinnar i alla åldrar runtom i landet. En dag på året kan man få känslan av att minoriteten finns.

Ändå är det någonting som skaver varje gång som alla evenemang dyker upp i mitt flöde år efter år.

Trots att sverigefinnarnas dag firas årligen står frågan om det finska språkets fortlevnad i Sverige som en mörk skugga över alla dessa evenemang. Den som följt vad jag skrivit sedan en tid tillbaka vet att det alltid finns mer än ett förvaltningsområde som årligen ertappas med att dra in på modersmålsundervisning för sverigefinnar. Eller så gör de andra saker som gör att jag tar mig för pannan.

Då är frågan om sverigefinnarnas dag kan bli något lustfyllt.

Det är trots allt en dag för kulturevenemang. Och kulturevenemang verkar vara det som förvaltningsområden kan engagera sig med. Kanske någon flaggdag.

När det kommer till rättigheter som står skrivna i den svenska lagen är det helt annorlunda.

Då verkar det alltid vara brist på resurser. Det verkar aldrig finnas tillräckligt många sverigefinska barn för att ha kvar en förskola eller finska klass. Eller så kan man inte få tag på finskspråkig personal eller behöriga lärare. Alltid är det något.

Egentligen borde jag inte vara så negativ.

Dagen ska vara en dag för att glädjas att minoriteten fått ett erkännande.

Men jag har svårt att koppla bort tanken att det inte räcker med att fira och uppmärksamma sverigefinnar och det finska språket en dag om året. Det räcker inte för ett språks överlevnad.

Mycket finns kvar att göra på den minoritetspolitiska horisonten. Och innan det arbetet är fulländat kan jag inte slappna av. Inte ens på sverigefinnarnas dag.

Jag tänker inte vara nöjd med vad vi får just nu. Det borde ingen vara.

Däremot tänker jag ta dagen som den kommer. Kanske kolla upp några evenemang som händer i min närhet.

Jag ser det som ett tillfälle att ta paus i det återkommande arbetet med att hålla koll på hur Sverige och dess kommuner sköter sitt minoritetspolitiska arbete för sverigefinnar.

Ja, ibland behöver till och med någon som jag en dag fylld av glädje och vila.

Äter jag memma för att känna mig sverigeфинск?

Påskan är på ingång. Under påsk äter jag och många andra sverigeфиннар memma. När jag var liten tyckte jag inte om memma men nu köper jag hela kartonger till mig själv.

Högtider brukar får mig att fundera på det här med sverigeфинскhet. Åtminstone har jag gjort det den senaste tiden.

Mellan jul och påsk är det mer vanligt att jag äter mat som anses vara финск eller sverigeфинск. Kålrotslåda har alltid stått på julbordet. Karelska piroger likaså. Julstjärnor och andra bakverk. Mormor gjorde en riktigt god fruktkaka som jag tyckte om.

Julen 2023 orkade jag inte hålla med något julstök. Det blev inget brödbak eller någon kålrotslåda. Jag lät dagarna passera som vilka andra dagar. Jag behövde lugnet.

Då kommer frågan om frånvaron av sverigeфинска maträtter gör mig mindre sverigeфинск? Det är många maträtter som sverigeфиннар äter som jag själv aldrig har ätit. Morotslåda, leverlåda, potatislåda och en mängd andra saker.

När det kommer till matvanor är jag inte särskilt sverigeфинск. Det är mycket kött och animaliska produkter i sverigeфинск mat. Jag är vegan. Så det blir att antingen avstå eller göra veganska varianter.

Så tillbaka till det här med memma. Äter jag det bara för att känna mig sverigeфинск? Jag hade nog svarat ja för ett antal år sedan. Nu är det annorlunda.

Jag sitter trots allt och skriver regelbundet om sverigeфинска frågor. Det går nog ingen dag utan att jag för anteckningar eller läser något som handlar om sverigeфиннар.

Ändå kan jag inte komma undan dessa tankar som handlar om äkthet. Att få känna sig äkta. Vara en riktig sverigefinne.

Det finns föreställningar om gruppstillhörighet. Den bygger både på vad majoritetssamhället anser är äkta för en minoritet och vad minoriteten själv anser. Ibland påverkas minoritetens bild om vad som är en äkta tillhörighet till gruppen av majoritetssamhället.

När man ifrågasätter någons tillhörighet till en grupp, deras äkthet, så agerar man grindvakt. Man stänger en dörr eller två för att någon ska bli en del av gemenskapen.

Det är inget unikt för sverigefinnar eller andra minoriteter att göra så. Jag tror att det är rätt vanligt. Beteendet kan få andra att känna sig otillräckliga eller kanske hålla sig undan gemenskapen. De känner sig inte tillräckligt äkta för att få vara med.

Jag känner själv att jag är förbi den där tanken.

Att skriva om sverigefinskhet. Att rota i sverigefinska frågor. Att ta mig an dessa frågor på mina villkor. Allt det är en del av min sverigefinskhet.

Då blir det inte lika viktigt att äta memma, kålrotslåda eller karelska piroger vid högtider.

Memma blir bara någonting jag tycker är gott. Som jag köper hem i lagom stora mängder för mig själv och som jag äter för att jag ätit det sedan jag var liten.

Om det gör mig mer eller mindre sverigefinsk kvittar.

EU-valet kommer att påverka nationella minoriteter

I juni är det EU-val. Många pratar om att det här EU-valet kommer att bli en rysare. Auktoritära partier gör framsteg i opinionssiffrorna. Det kan komma att rita om den politiska kartan i EU.

Exakt hur det kommer att bli är svårt att veta. Nya politiska koalitioner kommer förmodligen att uppstå. Men det ser mörkt ut på många sätt.

Men vad kan det betyda för nationella minoriteter?

Den nationella minoritetspolitiken i Sverige är beroende av EU. De flesta kanske inte tänker på eller känner till det men det är ett resultat av beslut som togs under 90-talet.

Men varför blev 90-talet den tidpunkt som EU valde att fokusera på den etniska och språkliga mångfalden inom EU:s gränser?

Väldigt lite har skrivits om framväxten av Ramkonventionen till skydd för nationella minoriteter och Europeisk stadga för landsdels- eller minoritetsspråk. De trädde båda i kraft 1998.

Bakgrunden, så vitt jag förstått det, kommer från sovjets sammanbrott, Tjeckoslovakiens delning och kriget i forna Jugoslavien. Plötsligt såg man nationalismens mörka sidor titta fram igen. Resultatet blev att man började arbeta fram en ny syn på minoriteter och mångfald för sina EU-medlemmar.

Sedan konventionen och stadgan trädde i kraft är det ett kriterium för medlemsländer i EU att ha nationella minoriteter. Det är alltså inte bara Sverige som har nationella minoriteter och en del länder har erkänt fler minoriteter än Sverige.

På sätt och vis har tanken om nationella minoriteter bidragit till att justera den nationella självbilden. I Sverige har man alltid haft bilden av att nationen funnits sedan urminnes tider.

Historiska tv-program kallar landsbiten som uppstod efter istiden för Sverige och de första människor som bebodde denna landsbit för svenskar. Om dessa människor såg sig som svenskar eller landsbiten som Sverige vet vi ju inte. Men alla nationalistiska tankar gör anspråk på en lång tillhörighet, en rätt, till en landsbit.

Nationella minoriteter är nationella minoriteter på grund av historisk hävd. Alltså kan man säga att detta också bekräftar berättelser om att Sverige existerat så som det alltid har gjort under lång tid. Långt innan Gustav Vasa blev kung och grundade det som på sätt och vis kan sägas vara grunden i det svenska statsbygget. Långt innan Sverige förlorade Finland till Ryssland 1809 och behövde söka en ny historia och en ny identitet. Långt innan Norge blev självständigt från Sverige 1905.

I svenska skolans historieundervisning finns det inte heller mycket spår av samer, sverigefinnar, tornedalingar, judar och romer. Alltså kan man undra hur mycket erkännandet av nationella minoriteter i Sverige faktiskt påverkat historieskrivningen annat än där det var till fördel för den svenska självbilden.

Med det i åtanke är det inte konstigt om ramkonventionen och stadgan inte kunnat säkra framtiden för etnisk och språklig mångfald.

Vad kommer att hända om mer auktoritära och nationalistiska partier vinner mark i EU-valen i juni? Risken är stor att arbetet med nationella minoriteter i hela EU, och även i Sverige, kommer att påverkas negativt.

Och om det inte sker efter det här EU-valen kan det nog ske i framtida EU-val.

Mitt i allt detta ska vi nationella minoriteter i Sverige och andra EU-länder stå och se på. Det kan hända att vi står helt utan något stöd från EU eller europarådet i framtiden.

Jag hoppas att jag har fel i detta men risken finns ändå där.

Vad gör vi då?

Ska vi återta språket?

Statistiskt sett är jag sverigefinne. Den svenska statens definition är att du ska minst ha en mor eller farförälder för att kunna identifiera dig som en sverigefinne. SCB räknar visserligen inte de som, likt mig, har en mor- eller farförälder med rötter i Finland. I andra sammanhang räknas jag med, som när Sveriges radio finska publicerar statistik.

Vad innebär det då att återta ett språk som man utifrån vissa kriterier anses ha rätt till men som man inte vuxit upp med?

Jag frågar mig detta eftersom jag försökt leta efter berättelser om att förlora ett språk utifrån någon med en liknande situation som mig. I familjen var det mormor som talade finska. Hon lärde aldrig min morbror eller mamma språket. Det har inte förts vidare till mig, mina syskon eller kusiner.

Det mesta som jag kommit över genom åren handlar om personer som vuxit upp med föräldrar som haft ett annat modersmål än svenska. De beskriver hur de till en början lärde sig sin förälders eller föräldrars språk för att under tonåren göra revolt och prata majoritetssamhällets språk. När de senare blivit vuxna känner de en sorg över att inte behållit modersmålet och försöker att reparera relationen till sina föräldrar och språket på samma gång.

På sätt och vis kan jag inte komma ifrån att historien om det finska språkets status i Sverige. Samhällets institutioner och den juridiska förhållandena har förändrats sedan min mormor kom till Sverige 1950. Men det har oftast skett när det varit omöjligt för min mamma och morbror att tillägna det sig via den svenska skolan.

Under 1970-talets början inleddes med modersmålsundervisning på prov i vissa delar av Sverige. 1975 blev det formellt en möjlighet i hela landet. Under 1980-talet försvann mycket av modersmålsundervisningen på finska runtom i landet. Exakt varför vet jag inte men det är inte poängen.

När jag själv började i skolan 1995 var inte sverigefinnar erkända som en nationell minoritet. Det finska språket var inte heller levande i hemmet. Så möjligheten att kunna lära mig finska hade varit lika med noll oavsett vad jag definierat mig som. När sverigefinnar blev en nationell minoritet 2000 var det bara några få kommuner i norra Sverige som blev förvaltningsområden. Först 2009 blev det en möjlighet för andra kommuner att ansöka om att vara förvaltningsområden.

Jag hade redan gått ut gymnasiet 2007. Jag började inte identifiera mig som sverigefinne förrän början av 2010-talet. Då var det redan försent att försöka återta det finska språket via svenska skolan eller gymnasiet. Häromåret utökades rätten att läsa finska språket i gymnasiet.

Det är positivt att saker och ting går framåt. Men min erfarenhet säger att det ändå missat och ännu missar en hel del sverigefinnar därute. Jag tror inte att jag är ensam om att ha denna erfarenhet. Ändå verkar den saknas i diskussionen om språkliga rättigheter i det förflutna, samtiden och framtiden.

För kanske två år sedan laddade jag ner appen duolingo. Den har en kurs i finska. Men det räcker inte riktigt. Jag försöker att följa finskspråkiga medier som produceras i Sverige. Därför är det tråkigt att se de nedskärningar som pågår inom public service. Hösten 2023 bestämde jag mig för att göra det till rutin att lyssna på Popula regelbundet. Sen nåddes jag av nyheten att programmet skulle läggas ner.

Ett radioprogram som Popula, där man blandade finska och svenska, var som en möjlig väg in till att våga lära mig finska i en takt som fungerar för mig. Visst kan jag lyssna på program som enbart talar finska men det blir lätt att jag lyssnar med halvt öra eftersom jag inte vet vad diskussionen handlar om.

Så här sitter jag och måste tänka om mina planer att lära mig finska. Jag tror inte att alla förstår vilken tröskel det är att komma över när man inte vuxit upp med språket. En del kanske inte känner att de har en tröskel men jag känner det definitivt.

Och nu har tröskeln blivit högre på grund av nedskärningar i public service.

Jag antar att vissa av oss får försöka återta språket med en hel del motvind. Den kommer dels från oss själva och vår osäkerhet kring språket. Dels kommer den också från majoritetssamhället.

Så vad innebär det då att förlora ett språk om man inte vuxit upp med det? Kan jag ens påstå att jag förlorat ett språk som jag har rätt till men aldrig lärt mig? Och vad innebär det då att revitalisera och återta ett språk?

Det är frågor jag inte har svar på just nu. Vad jag däremot kan säga är att det finns många berättelser där ute om att förhålla sig till det finska språket som sverigefinne som kanske påminner om vad jag beskrivit här. Dessa berättelser måste också få utrymme i diskussionen och forskningen. Då kanske fler skulle våga att återta språket och känna sig välkomna i den sverigefinska gemenskapen.

Vad blir kvar av det finska utbudet hos public service?

Betänkandet om Public service är en tegelsten på 613 sidor som snart kommer att få ett gäng remisser av olika slag. Vad som redan skrivits om betänkandet på opinionssidorna är splittrat. En del verkar positiva och andra skeptiska. Det kan man såklart alltid vara. Mycket finns att säga om public service, mycket sägs redan om public service och betänkandets innehåll har en del intressant som borde synas lite närmare.

När det gäller nationella minoriteters representation i public service-utbudet skriver man på sidan 236 att public service-företagens samlade utbud av program på finska, meänkieli, romani chib och samiska ”varje år ska uppgå till minst samma nivå som 2025”. Detta kan vid en första anblick ses som positivt. Den finska representationen hos public service är säkrad.

Det beror på hur man ser på saken. Minoriteters redaktioner har dessvärre kantats av nedskärningar sedan långt innan de fem nationella minoriteterna blev erkända i Sverige. Och vad innebär egentligen att ha ”samma nivå som 2025”? Ja, det är faktiskt en bra fråga.

Redan 12 september 2023 kunde Svt rapportera att Sveriges Radio behövde göra stora nedskärningar där personal måste sägas upp. Nu hade ju inte detta behövt innebära ett hot gentemot den finskspråkiga redaktionen, men det kom att visa sig några månader senare att så var fallet. I en insändare för Journalisten (6/2-2024) framgår det att ett tiotal tjänster försvinner på Sveriges Radio finska och ett antal program läggs ner tack vare det nedskärningspaket som planerats för SR.

För den finska redaktionen blir dessa besparingar en nedskärning på 25 procent av personalstyrkan. Undertecknarna till insändaren i Journalisten frågar sig om en personalstyrka på knappt 30 anställda kan säkerställa en trovärdig daglig nyhetsverksamhet och annat programutbud på finska.

I deras mening innebär det att Sverige radio ”i praktiken avsäger sig uppdraget att erbjuda en seriös och täckande service på finska” och som står i bjärt kontrast mot sändningstillståndets krav på utvecklad service på finska.

Sverige Radio Finska ska också satsa mer på poddar, vilket ju drabbar den dagliga bevakningen på finska så pass att den reduceras dramatiskt och den journalistiska ambitionsnivån kommer att urholkas.

Insändaren publicerades även i en annan version i Dagens Nyheter 6 februari 2024 och fick ett svar av Sofia Wadensjö Karén, programdirektör, Sveriges Radio och Olov Carlsson, områdeschef i norr med ansvar för minoritetsspråk i samma tidning följande dag. De skriver:

”Låt oss först av allt vara tydliga med att vi även framgent kommer uppfylla alla de krav som ställs på oss i sändningstillståndet. Det finska innehållet är viktigt för oss för att det är vårt uppdrag, men också för att vi vet att vi spelar en viktig roll för våra sverigefinska lyssnare. Att påstå att vi inte tar den rollen på största allvar är fel.”

Lite längre fram skriver de att Sveriges Radios effektiviseringar redan pågått under flera års tid och att vägledande i alla besparingar har varit att värna programverksamheten. ”Men”, skriver de sen, ”vi har kommit till en punkt där det inte längre är möjligt att undanta den del av verksamheten där Sveriges Radio Finska ingår”. Exakt vad detta innebär är oklart. Wadensjö Karén och Carlsson lyfter fram att de kommer göra nya satsningar där programutbudet är anpassat efter någon lyssnarundersökning som ligger till grunden för beslutet.

Nå, det är väl så. Samtidigt kan man undra var sverigefinnar får möjlighet att påverka i själva processen. Detta är, som allt annat som rör Sverigefinnar, en fråga som vi borde få något mer att säga till om. Dessvärre har jag sett många exempel på när denna del av minoritetslagen förbises i beslut som rör sverigefinska frågor. Kanske ska man inte vara förvånad här heller.

Dessutom blir det märkligt med tanke på att besparingarna sker redan innan betänkandet om public service publicerades. Själva formuleringen som jag citerade inledningsvis, att utbudet ska uppgå till minst samma nivå som 2025 säger inte så mycket. Det kan i mångt och mycket betyda vad som helst. Betänkandet har inte direkt gett någon statistik över vad för program som sänds för finska eller andra minoritetsspråk. Borde man inte göra det för att verkligen ge allmänheten och minoriteterna möjlighet att få en rättvis bild av utbudet hos public service de senaste 24 åren?

En sak är dock säker. Sveriges Radio finska hade en gång i tiden 80 anställda. Efter de planerade besparingarna kommer man att ha knappt 30 anställda. Bara det säger mycket om ambitionsnivån.

Lasse Åbergs äventyr i finnskogen

Under sommaren lyste mitt Facebook-flöde upp om Lasse Åbergs sommarprat. Anledningen var att han berättat om sin släktforskning där han kommit fram till att det fanns skogsfinnar i släkten hela vägen från Savolax. Han beskriver själv att han hoppats på att vara vallon och att skogsfinnar i släkten inte är det första man skryter om på cocktailpartyt.

Kommentarer på Facebook var såklart upprörda över Åbergs tankar om sina skogsfinska släktband. Flera undrar varför han inte anser att det kan vara något man pratar om på cocktailpartyn. När jag själv lyssnade på Åbergs sommarprat var jag inte så förvånad över hans tankegångar. Det går att förstå genom att ta sig tillbaka i historien och ta reda på synen om vallon och finnar.

Lasse Åberg föddes 1940. Han gick alltså i grundskolan när svenska skolböcker ännu beskrev finsktalande som en främmande ras. Det fortsatte in på slutet av 60-talet innan man fasade ut ras-begreppet till förmån för nationalitet och kultur. Att någon som vuxit upp med en sådan världsbild skulle reagera annorlunda om finska släktingar långt bak i tiden är i min mening föga förvånande.

Jag träffar ibland personer som upptäckt att de har finska släktingar långt bak i tiden. En del utbrister förtvivlan och andra ett visst intresse. Oftast säger de detta till just mig eftersom de kanske vet att jag skriver om sverigefinska frågor. De verkar tro att den enskilda släktingen långt bak i tiden gör att de har något samröre med mig. Så funkar det ju egentligen inte om man frågar antropologer och etnologer. I Sverige verkar man samtidigt inte ha något problem att dra en koppling mellan dessa blodsband, etnicitet, kultur och samhörighet.

Exakt varför det är så är svårt att förklara. Dessa tankegångar verkar ha funnits längre tillbaka i tiden än rasbiologins glansdagar i Sverige. Enligt släktforskaren Peter Sjölund, som skrivit boken *Alla är vi vallon: om sanna och osanna släkthistorier i Sverige* (Norstedts 2023),

var släktforskning en viktig verksamhet för kungar och adel för att både säkerställa sin ställning i samhället och anspråk på det territorium som vi idag kallar för Sverige. Det må vara långsökt att dra en så stark koppling mellan vad Gustaf Vasa försökte göra med sin släktforskning, där han till och med hävdade att han härstammade från Adam och Eva i rakt nedstigande led, och den stora folkrörelsen som släktforskning är idag.

Intressant nog har Peter Sjölund också undersökt varför valloner har en sådan särställning bland svenskar som släktforskar. Det är inte bara så att det är fint och speciellt att ha valloner i slakten. Det finns också många myter om valloner om deras utseende. Särskilt att man har lite mer "mörka" drag, så som jag själv, med mörkt hår (och skägg) och lätt blir brun i solen som återkommande tema.

Fast mörkt hår och att lätt bli brun i solen känns ju inte som ett ideal som förespråkades av rasbiologer under 1900-talets första hälft. Enligt Peter Sjölund var det så att valloner ansågs vara ett främmande raselement, men ett välkommet sådant. Vallonerna hade integrerat sig, blivit en del av samhället, jobbat upp sig och bidragit med sina kunskaper. Alltså, visserligen var de en främmande rastyp i de otaliga utställningar som rasbiologer använde för att lära svenskar om vad som var ett sant svenskt utseende. Ändå var det något positivt med dem.

Dessa myter har verkligen hängt med länge och verkar svåra att skaka av sig. I skuggan av den här historien är det inte svårt att förstå Lasse Åbergs resonemang. Hans tankar är mer eller mindre typiska för en viss generation svenskar och säger kanske mycket om vad som överlevt från 1900-talets första hälft som vi så gärna vi tro att vi gjort upp med.

Tänk ändå att Sverige officiellt ser sig som ett färgblint land där vi inte längre talar om biologiska raser. Ändå ligger mycket av vår förståelse kring tillhörighet kvar i något slags biologistiskt tankesätt som suddar ut gränsen mellan natur och kultur. Släktforskare idag hittar många spår i sina släktträd som ställer tanken om ett homogent förflutet

förflutet på ända. Det kan antingen utmana eller förstärka det här sättet att tänka.

När jag läser vad släktforskare skriver på sociala medier och tidningar om sina egna släktforskaräventyr märker jag att man läser in väldigt mycket i sina släktband. Likaså gör man det i DNA-resultat och kartor trots att både DNA-forskare och släktforskare har lämnat mycket rum för skepsis till de slutsatser många drar. Jag finner det fascinerande att läsa vad andra läser in i dessa saker och vi borde lägga mer tid att försöka förstå dessa samband för att nå fram till andra sätt att tänka kring tillhörighet i vårt avlånga land. Det behövs kanske mer än någonsin.

Vad kan riksrevisionen hitta?

I slutet av maj gick Riksrevisionen ut på sin hemsida att man skulle granska statens främjande av de nationella minoritetsspråken. En granskning är välkommen då minoritetspolitiken inte har gett särskilt märkbara resultat efter 24 år och för att det finns många frågetecken kring hur statsbidraget till förvaltningsområden används.

Beslutet har också publicerats offentligt och kan läsas av vem som helst. Där framgår det att riksrevisionen kan komma att begära in uppgifter om verksamheten, styrning, samverkan och uppföljning från Institutet för språk och folkminnen, Länsstyrelsen i Stockholms Län, Lunds universitet, Sametinget, Socialstyrelsen, Statens skolverk, Stockholms universitet, Södertörns högskola, universitets- och högskolerådet, och Regeringskansliet.

Där kan man också läsa om skälet till riksrevisionens beslut:

”Riksrevisionen ser [...] flera indikationer på att statens insatser på området är bristfälliga. Trots statens insatser når exempelvis inte modersmålsundervisningen i nationella minoritetsspråk fler elever, och många kommuner tillgodoser inte rätten till äldreomsorg och förskola på minoritetsspråk i tillräcklig utsträckning. Riksrevisionens granskning fokuserar på ett antal myndigheter som har centrala uppgifter på området.”

Och på minoritet.se publicerade man ett längre reportage 29 augusti 2024 om detta. Där intervjuar man även Matilda Loborg, från riksrevisionen.

– Vi bedriver omvärldsbevakning och har sett att det finns en risk att staten inte använder sina medel tillräckligt effektivt, eller att man inte når målen. Att främja och bevara minoritetsspråken är en väsentlig del av statens minoritetspolitik, men samtidigt ett mål som varit svårt att nå. Därför startar vi nu granskningen, säger Loborg till minoritet.se.

– Antalet elever inom modersmålsundervisningen har inte ökat tillräckligt mycket under de senaste åren, åtminstone inte inom alla minoritetsspråken. Vi ser att det saknas lärare och vi ser att flera kommuner som har svårt att bedriva förskola på minoritetsspråk.

När jag läste om detta i slutet av maj var jag upptagen med andra saker och kunde inte sätta mig in i beslutet. Nu när jag läser närmare är jag lite fundersam kring vad riksrevisionen kan göra.

Jag är rätt säker att riksrevisionen kommer att hitta tillkortakommanden i sin granskning. Samtidigt är det väl känt för alla oss som följt minoritetspolitiken under lång tid vad som är fel. Om man inte vet vad som är bristfälligt kan man med fördel läsa länsstyrelsen i stockholm och sametingets årliga rapporter om minoritetspolitikens utveckling.

Det finns mycket i dessa rapporter som kan diskuteras och åtgärdas, men det mest allvarliga är hur förvaltningsområden använder sitt statsbidrag. Alla förvaltningsområden får en summa pengar i egenskap att de är förvaltningsområden. Pengarna ska användas för att revitalisera minoritetsspråken och ska gå till bland annat skolor och äldreomsorg.

Dessvärre är detta inte så det går till. Om man läser Länsstyrelsen i Stockholm och Sametingets rapporter framgår att förvaltningsområden använder runt 80% av det statliga bidraget man får till administrativa kostnader och löner. Trots att kommuner ska stå för dessa kostnader själva.

Matilda Loborg får också frågan om varför de granskar statliga myndigheter när förskolor och äldreomsorg ägs av kommunerna. Där svarar Matilda Loborg att det finns statliga myndigheter, däribland Skolverket och Länsstyrelsen, som har ansvar att stötta kommuner. "Riksrevisionen granskar hur väl staten stöttar i deras arbete", säger Matilda Loborg till minoritet.se.

Nå, det är bra att riksrevisionen gör den här granskningen. Men mycket är redan känt via europarådets expertkommitté,

SOU:er, minoritetsorganisationers skuggrapporter och journalistiska reportage.

Det intressanta blir att se om granskningen leder till att majoritetssvenska nyheter kommer att ägna sig åt frågan. Eller om det faktiskt kan ge politiker en motivation att göra något åt problemen. När vi nu haft en bristfällig minoritetspolitik under 24 år vore det ju bra om någonting kunde gå åt ett bättre håll.

En lättnadens suck för våra språkcentrum

Under året som gått har frågan om språkcentrum för finska, meänkieli, jiddisch och romani chib legat och gnagt i bakgrunden. Det var oklart om deras verksamhet skulle permanentas efter att de startat upp sin verksamhet år 2022.

I delrapporten för dessa språkcentrum, som Institutet för språk och folkminnen publicerade december 2023, skriver man att uppdraget bör permanentas för ”att skapa långsiktighet och kontinuitet att arbeta vidare utifrån det förtroende och de förväntningar som Isof bedömer finns hos de nationella minoriteterna”.

18 januari i år hölls en interpellation i riksdagen om dessa språkcentrum, vilket jag skrivit om tidigare. Riksdagsledamot Mirja Räihä (S) frågar ut kulturminister Parisa Liljestrand (M) om regeringen kommer att permanenta de ekonomiska resurserna för språkcentrum. Kulturministerns svar kan sammanfattas som att hon inte vill föregå budgetförhandlingarna men anser samtidigt att språkcentrum är en viktig resurs.

När jag träffade en anställd från språkcentrum finska under sverigefinnarnas dag 24 februari i Södertälje frågade jag henne om man hört något om vad som skulle hända med alla språkcentrum. Jag minns inte svaret jag fick ordagrant, men jag minns att det inte lät särskilt optimistiskt. Personal hade redan börjat se sig om efter nya arbetsplatser då man inte fått klara besked.

30 april i år publicerade Magasin K en artikel som beskrev det som att de nya språkcentrumen kan behöva läggas ner. Man intervjuar Martin Sundin, generaldirektör på Isof, om det hela. Han ser verksamheten som nödvändig för att de nationella minoritetsspråken ska leva vidare i Sverige och att man framfört att verksamheten måste permanentas.

Fast problemet var då, enligt Martin Sundin, att man fått besked att man får vänta till regeringens höstbudget med vad som kommer att hända. Alltså hade man inlett förhandlingar

om personalförändringar.

– Ett besked i september är för sent för oss för att kunna vidta åtgärder för att klara en ekonomi i balans om vi har anställd personal som vi inte har medel för efter årsskiftet, säger han till magasin K.

Vidare säger Martin Sundin till Magasin K att om man inte får besked om något annat så kommer språkcentrum att upphöra vid årsskiftet.

I samma artikel frågar man Kulturminister Parisa Liljestrand om att Isof inlett förhandlingar om varsel på grund av situationen.

– Jag är väl medveten om situationen på Isof och att frågan om språkcentrums framtid kan väcka oro och frågor hos personalen. Jag är därför mån om en nära dialog mellan Regeringskansliet och Isof i frågan, skriver Kulturministern i ett mejl.

Och återigen svarar hon med att hon inte kan säga något innan budgetprocessen är klar och budgeten beslutad.

18 juni i år lämnade Mirja Räihä (S) en skriftlig fråga till Kulturministern. Hon skriver att

”De språkcentrum som stöds av staten har visat sig vara centrala aktörer i att bevara och utveckla språken och kulturarvet hos dessa minoriteter. Genom att ge dem möjlighet att arbeta långsiktigt och stabilt kan vi säkerställa att deras värdefulla arbete kan fortsätta. Därför skulle det vara en viktig insats att permanenta deras finansiering.”

Och lite längre ner skriver Räihä såhär:

”Statsrådet har angett att regeringen prioriterar de nationella minoriteterna, men nu har det oönskade hänt. Alla språkcentrum, förutom det samiska, har nu varslat de anställda om uppsägning på grund av arbetsbrist och sagt

upp lokalerna. Och skälet är förstås att regeringen inte har meddelat om fortsättningen.”

2 juli fick Mirja Räihä (S) ett svar från kulturminister Parisa Liljestrand (M) som meddelar att

”Insatserna för att främja och bevara de nationella minoritetsspråken och minoriteternas kultur är betydelsefulla. Språkcentrums verksamhet är en viktig del i detta och verksamheten har bidragit till att öka kunskapen om, samt bevara och främja de nationella minoritetsspråken.”

Sen följer ett välkänt svar:

”Jag kan inte föregripa kommande budgetprocess, men regeringen är angelägen om att fortsätta arbeta för det minoritetspolitiska målet och att bevara och främja de nationella minoritetsspråken.”

Samma dag som kulturministern tillkännagav sitt svar på frågan om framtiden för de nya språkcentrumen för finska, meänkieli, jiddisch och romani chib kunde man läsa om det hela i Isofs nyhetsbrev. Där står följande:

”I omställningsarbetet av eventuell avveckling av språkcentrum har det under maj och juni hållits fackliga förhandlingar om verksamhetsförändring, omplaceringar samt kretsningar och en risk- och konsekvensanalys har genomförts. I denna process har vi även behövt beakta att den tillfälliga höjningen av medel till språkvård för nationella minoritetsspråk upphör vid årsskiftet.”

Sen står det att man avslutade fackliga förhandlingar 11 juni och vidtagit ett antal försiktighetsåtgärder: Språkcentrums lokaler i Kiruna, Övertorneå och Uppsala sägs upp från och med januari 2025 och enheten språkcentrum läggs ned från och med den 1 januari 2025. Man avslutar den här delen av nyhetsbrevet med att klargöra att om ”Isof får besked om att bedriva språkcentrum vidare i någon form kommer

myndigheten utifrån de nya förutsättningarna, att fatta nya beslut om verksamhetsförändring, bemanning och lokaler”.

Efter allt detta är det inte så konstigt att det var nervöst inför höstbudgeten. Vissa satsningar och poster fick uttalande och presskonferenser. För våra språkcentrum fick vi vänta på svar tills samma dag som budgeten publicerades.

I regeringens budget kan man läsa att man ”föreslår att medel avsätts i syfte att säkerställa att verksamheten vid språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romani chib kan fortgå samt i syfte att stärka verksamheten vid språkcentrum för samiska.” En lättnadens suck, med andra ord?

Det är en definitionsfråga. Att kulturministern och sittande regering dragit sig med klara besked under så lång tid att Isof blivit tvungna att varsla personal och planera för att avveckla verksamheten helt innebär i min mening att resurser som kunde gått till något bättre har fått gå till att hänga i ovisshet.

Jag tycker att det liknar lite vid en cirkus, men inte den sort som man skrattar av glädje.

Alla frågetecken är inte heller lösta med att budgeten blivit offentlig. Vi kan glädja oss att regeringen bekräftar det kulturministern sagt om verksamheten. Att den är viktigt. Samma dag som budgeten presenterades kunde SVT Sápmi rapportera att samiskt språkcentrum får fem miljoner mindre än tidigare år.

Regeringen har alltså avsatt 8,5 miljoner kronor årligen som ska delas mellan samiskt språkcentrum samt språkcentrum för finska, meänkieli, jiddisch och romani chib.

I SVT Sápmis reportage intervjuar man Anita Kitok, Sametingets språkförordnande.

– Vi vet alltså inte hur stor del av de 8,5 miljonerna som kommer att tillfalla Samiskt språkcentrum. Det kommer vi att

veta först när regleringsbrevet kommer i december, säger hon till SVT Sápmi.

Även kulturminister Parisa Liljestrand blir intervjuad och hon menar att språkcentrumen har en enormt viktig verksamhet som drivs och att regeringen slår fast det i och med den nya budgeten. Samtidigt lägger hon till att "ramen för den sammanlagda investeringen för språkcentrum får vi återkomma till".

Frågan om språkcentrum kommer att permanentas har alltså besvarats, men frågan om hur pengarna kommer att fördelas låter nu vänta på sig.

Inte mycket att hurra för om du frågar mig. Bara en lättnadens suck.

Därför fick sverigefinska skolan i Örebro stänga

Örebro kommun fick uppmärksamhet i Svt Uutiset för en tid sedan. Anledningen var att det gått tio år sedan den sverigefinska språkskolan gick i konkurs. I inslaget intervjuas Sara Tärnqvist, enhetschef för Enheten för flerspråkighet, Örebro kommun. Hon menar att det inte finns något elevunderlag för att starta upp någon liknande verksamhet som tidigare.

Men vad var det som fick den sverigefinska språkskolan i Örebro att lägga ner? Jag valde att leta fram vad som gick att hitta på google. Och det var en intressant historia som uppenbarade sig.

22 mars 2007 rapporterade P4 Örebro att den sverigefinska språkskolan JO-anmält Örebro kommun. Anledningen var att skolan ansåg att de fått en miljon kronor för lite i bidrag från kommunen. Skolan hade tidigare anmält och kammarrätten hade dömt i skolans favör. Trots det hade inte skolan fått bidraget kommunen var skyldig.

18 september 2008 rapporterar P4 Örebro att JO nu yttrat sig i ärendet. JO ska ha gått på samma linje som kammarrätten tidigare gått på och kräver att Örebro ska bereda ärendet klart och komma med ett beslut.

Men även om JO och kammarrätten gett tydliga signaler till Örebro kommun att sverigefinska språkskolan ska få bidragen de kräver verkar det som om ingenting hände. SVT Örebro kunde rapportera 1 juni 2012 att det då gått tio år (!) sedan tvisten mellan sverigefinska språkskolan och Örebro kommun inleddes. Nu var det inte heller bara en fråga om att rätt ska vara rätt. April 2012 hade Skatteverket begärt skolan i konkurs. Eftersom skolan inte fått några pengar från kommunen hade man ordnat med att sverigefinska föreningar samlat in pengar till skulden.

2 augusti 2013 rapporterade Sveriges radio finska att tvisten nu skulle lösas i tingsrätten. Det handlade om en summa

på två miljoner kronor som man ansåg att kommunen var skyldiga att betala ut. Örebro hävdade däremot att de betalat ut bidraget till skolan.

För skolan var nu försatt i en svår ekonomisk situation på grund av att kommunen inte betalat bidraget. I syfte att hålla igång verksamheten fick man ta privata lån.

- Vid ett tag tänkte jag att vi borde starta upp en tiggerikampanj på facebook för att rädda sverigefinska språkskolan i Örebro. Där skulle vi be om pengar från privatpersoner för att kunna fortsätta skolans verksamhet, meddelade skolans rektor Matti Lautkoski till SVT.

Enligt en artikel i Nerikes Allehanda 8 oktober 2014 gav kammarrätten skolan rätt mot Örebro. Tvisten ska ha gällt ett gammalt bidrag som riktats till 10–12-åringar. Det var vid tiden för utbetalningen för lågt och varför det var så kunde kommunen inte svara på enligt kammarrätten. Skolan hade redan försatts i konkurs augusti samma år. Om man fått rätt bidragssumma från början hade verksamheten kunnat fortsätta.

I artikeln framgår det även att skolan vid tiden för konkursen hade 12 elever. Men om tvisten inte pågått så länge hade kanske fler elever gått där.

- Många föräldrar satte ju sina barn på andra skolor när hotet om konkurs kom upp, uppgav rektor Lautkoski till Nerikes Allehanda.

När jag läser igenom materialet jag samlat ihop om sverigefinska språkskolan i Örebro kommer jag att tänka på liknande situationer. Det finns andra sverigefinska förskolor och skolor som i Södertälje och Göteborg där kommunen förstört en fungerande verksamhet. Resultatet har blivit att sverigefinska familjer flyttat till Finland eller en annan kommun. Allt för att deras barn ska få det finska språket med sig när de växer upp.

Man kan såklart vara rättvis och spekulera fritt om varför kommuner gör på det här sättet. Jag har gjort det på andra ställen redan och tänker inte fortsätta med det här. Dock kan jag ändå konstatera att det där sjunkande elevunderlaget som Sara Tärnqvist nämner i Uutisets reportage är orsakad av Örebro kommun själva.

Om det inte finns en fungerande finskspråkig verksamhet i en kommun är det inte konstigt att framtida elevunderlag tynar bort. Hade jag själv varit förälder med en önskan att mina barn gick i finskspråkig skola hade jag sökt mig till en kommun där det redan finns en verksamhet som fungerar och frodas. Inte skulle jag vänta på att hemkommunens politiker skulle fatta vilket ansvar de har.

Förståelig kritik mot en svensk kulturkanon

När det uppdagade sig att regeringen skulle utreda en svensk kulturkanon kände jag mig rätt ointresserad. En kanon brukar ofta landa i en slags IKEA-katalog för kulturintresserade. Inom musik-, konst- och litteraturvärlden brukar det skapas listor med jämna rum vad som ska läsas, vilka musiker som är viktigast just nu och bla bla bla.

Tanken på en kanon har också väckt en del frågor sedan dag ett. Vad kommer det att bli av den? Vem ska få utreda en svensk kanon? I direktivet kan man läsa att utredningen ska "skapa en öppen och inkluderande process vid framtagandet av en svensk kulturkanon där allmänheten ges möjlighet att komma med förslag".

Samma direktiv säger också att kommittén ska "ha en dialog med urfolket samerna och de andra nationella minoriteternas organisationer". Men häromveckan visade det sig att Lars Trägårdh, som bär själva huvudansvaret för att ta fram denna kanon, inte känner att det är så viktigt med nationella minoriteter.

Det har skrivits lite överallt att Lars Trägårdh kallat till ett möte med nationella minoriteter enbart för att kunna bocka av det. Någon dialog var tydligen inte aktuellt. Inte heller skulle de få inflytande på processen eller få plats i utredningens expertgrupper.

I samband med mötet uttrycker sig också Trägårdh på ett väldigt okänsligt vis. Bland annat framgår det av rapporteringen att han ska sagt rakt ut att han är intresserad av intellektuella personer mer än sårintressen. Det har också framgått att Trägårdh sedan tidigare tycker att "det här med nationella minoriteter borde läggas ner på en gång" och att det är "vansinne".

Andelen ledarsidor som gått ut och kommenterat händelsen har antingen varit kritiska gentemot Trägårdhs uttalande, eller så har de varit mer positivt inställda till vad han sagt

”i sak”. Det ska nu sägas att majoriteten av de ledartexter jag tittat på är kritiska, men två sticker ut i att de går i försvar för Trägårdh. Den ena är Alex Vårstrand i Göteborgsposten 24 oktober och NWTs ledarredaktion 26 oktober 2024. Nu när jag tar en extra titt på dessa två inser jag också att de är typ, ord för ord, identiska med varandra sånär som på smärre ändringar. Jag kommer alltså att behandla dem som en och samma text.

Det första argumentet jag reagerar på är att ”reaktionen från vänstern i bred bemärkelse har varit förutsägbar”. De ledarsidor som jag läst kritiska röster från innefattar följande tidningar: Arbetarbladet, Hallandsposten, Hallands nyheter, Aftonbladet, Dagens Nyheter, Dagens Arena, Svenska Dagbladet, Göteborgsposten, Sydsvenskan, Piteå-tidningen. Är alla dem vänster? Eller vill man få kritiken till att vara en vänsterfråga?

Det andra argumentet är att man liknar nationella minoriteter vid identitetspolitik. Något jag inte riktigt förstår. Upphovspersonerna bakom texterna i Göteborgsposten och NWT borde veta vad som står i direktiven. Är det inte märkligt att en ansvarig utredare frångår direktiven för en utredning? Eller är det okej i just detta fall? Många frågetecken som lyfts om utredningen av en svensk kulturkanon handlar ju om att Trägårdh inte verkar bry sig som direktiven särskilt mycket.

Bland de kritiska röster som gått hårt mot Trägårdh och utredningen han leder publicerades också en del i självaste Göteborgsposten. Vilket får ledarsidans påstående om att just vänstern skulle vara kritisk mot Trägårdh att se lite märkligt ut. I Hallandsposten 22 oktober skrev också Malin Lernfelt om Trägårdhs behandling av nationella minoriteter att

”Inställningen är uppseendeväckande givet att minoritetsgruppernas kulturella uttryck är en del av det svenska arvet och således borde få genomslag i en kanon. Det är som att Lars Trägårdh inte förstår det uppdrag han har.”

Och i UNT 24 oktober gick Jonathan Törnstrand ännu

hårdare fram och skrev att

”Hela idén med en kulturkanon borde skrotas, och Lars Trägårdh borde få hitta ett annat jobb. Han är säkert kompetent nog att göra någonting av faktiskt värde, i stället för att hjälpa till i avsmalnandet av kulturen.”

Värt att nämna är då att både Hallandsposten och UNT är liberala tidningar.

Mitt i alltsammans skrev också Institutet för språk och folkminnen, ISOF, om Trägårdhs inställning gentemot nationella minoriteter:

”Om en kanon ska vara representativ för hela Sveriges kulturella arv behöver de nationella minoriteternas röster och erfarenheter beaktas. Det är en förutsättning för att skapa en kulturkanon som inte bara representerar majoritetens kultur utan speglar bredden och mångfalden i vår kultur och våra kulturarv. Att inkludera minoriteterna i processen är alltså inte bara en rättslig skyldighet – det är en fråga om rättvisa och erkännande av Sveriges kulturhistoria i sin helhet.”

Jag kan inte annat än hålla med ISOFs resonemang.

Att en och annan skribent försöker få nationella minoriteters kritik av Lars Trägårdh till någon identitetspolitik känns rätt långsökt. Likaså är det långsökt att påstå att de som främst kritiserar Trägårdh och utredningen om en svensk kulturkanon är vänster.

Nationella minoriteter representerar inget särintresse i svensk historia eller kultur. Om man tycker det så vet man ingenting om nationella minoriteter. Dessutom står det i direktiven att det ska finnas en dialog med nationella minoriteter under arbetet att ta fram en svensk kulturkanon. Det som skedde i mötet mellan representanter för Sveriges nationella minoriteter och Lars Trägårdh var allt annat än en dialog. Enbart bristen på dialog är tillräckligt för att väcka kritik.

Kulturministerns bristande svar om framtiden för minoriteternas språkcentrum

Under större delen av 2024 har frågan om de nationella minoriteternas språkcentrum och deras framtida finansiering varit på tapeten. Oron var stor om huruvida man skulle få fortsatt finansiering i höstbudgeten 2024. Medarbetare på språkcentrum uttryckte i media sin oro och kulturminister Parisa Liljestrand (M) svarade återkommande under året att hon inte kunde säga någonting förrän budgeten var klar.

När budgeten väl var klar visade det sig att samtliga språkcentrum fick fortsatt finansiering. Problemet är bara att det var 8,5 miljoner kronor som ska delas mellan språkcentrum för samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch.

Språkcentrum för samiska hade länge haft ett extra stort anslag som möjliggjort att man kunnat utöka sin verksamhet. Med höstbudgeten 2024 innebar det att man förlorade fem miljoner och tvingas skära ner i sin verksamhet. Exakt hur pengarna skulle fördelas var inte heller klart utan det ska stå i regleringsbrevet som kommer vid ett annat tillfälle.

Totalt är de 8,5 miljoner som regeringen avsatt i sin budget en tredjedel av den finansiering som språkcentrumen haft tidigare år. Institutet för språk och folkminnen, ISOF, som har ansvaret för språkcentrum finska, meänkieli, romani chib och jiddisch meddelade redan i våras att det skulle bli aktuellt att varsla personal.

23 oktober kunde sveriges radio finska rapportera att ISOF sagt upp samtliga anställda på språkcentrumen. Först i december kommer man veta om några tjänster kan tas i bruk.

I riksdagen har ledamot Mirja Räihä (S) ställt en skriftlig fråga till kulturminister Parisa Liljestrand om språkcentrumen. Räihä tar i det mesta upp vad jag gjort här och frågar kulturministern följande fråga:

: ”Hurskaministernagera för att arbetet med minoritetsspråken ska kunna fortsätta nu när språkcentrumen riskerar att läggas ned och värdefullt arbete riskerar att gå till spillo?”

Kulturministerns svar kom 30 oktober. Om man nu kan kalla det för ett svar. Inledningsvis skriver Kulturministern detta:

”Insatserna för att främja och bevara de nationella minoritetsspråken och minoriteternas kultur är viktiga och bidrar till minoritetspolitikens mål om att stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. De nationella minoritetsspråken behöver aktivt synliggöras och stödjas så att språken hålls levande och utvecklas. I förlängningen är revitalisering av minoritetsspråken avgörande för Sveriges efterlevnad av de internationella åtagandena om de nationella minoriteterna.”

Okej, det är ju bra att Kulturministern tycker att de nationella minoriteternas språk är viktiga. Det har hon också sagt upprepade gånger under året som har gått då någon ställt frågan om språkcentrumens fortlevnad. Det är väl känt var hon står som minister.

Så här låter det i sista stycket av kulturministerns svar:

”Det är angeläget att den verksamhet som Institutet för språk och folkminnen (Isof) har byggt upp gällande språkcentrum kan fortsätta och att Sametingets språkcentrum får en fortsatt förstärkning. Regeringen tillför därför 8,5 miljoner kronor till språkcentrum i budgetpropositionen. Som frågeställaren noterat kommer regeringen att återkomma med hur anslaget som finansierar språkcentrum ska fördelas i regleringsbrevet för 2025 när riksdagen fattat beslut om statens budget. Jag kan inte föregå den processen.”

Hon kan inte föregå den processen? Det är en typ av svar som jag läst under hela året som har gått.

Kulturministern säger att språkcentrum är viktiga men hon kan inte föregå budgetprocessen. Nu har hon bara bytt ut budgetprocessen mot regleringsbrevet.

Hela situationen med nationella minoriteters språkcentrum har blivit en lektion i förhållandet mellan vad som sägs och vad som görs. Hittills har inte den sittande regeringen visat sig vara särskilt mån om de nationella minoriteternas språk eller ambitionen att revitalisera dem. När det ser ut så spelar det ingen roll att kulturministern upprepar att revitalisering av minoritetsspråken är viktig.

Inte mycket till raka svar om svensk kulturkanon

Frågan om den svenska kulturkanons arbetsprocess och Lars Trägårdhs uttalande om nationella minoriteter har varit ett samtalsämne den senaste tiden. Jag kan tänka mig att samtalet inte är helt slut. Det lär nog fortsätta långt efter att utredningen är klar.

Under tiden kan man fråga sig vad regeringen och dess ministrar tycker om att en utredare frångår uppdraget för kulturkanon där det ingår att föra dialog med sveriges nationella minoriteter? Något vidare svar på den frågan har vi inte fått den senaste tiden. Men det fanns lite hopp om att få raka svar när frågan skulle tas upp i två olika interpellationsdebatter i riksdagen 7 och 15 november. Den första initierades av riksdagsledamot Mirja Räihä (S) och den andra av riksdagsledamot Lawen Redar (S). Båda riktade sig till kulturminister Parisa Liljestrand (M).

Interpellationsdebatten mellan Mirja Räihä och Parisa Liljestrand är den som främst fokuserar på relationen mellan kommittén som tar fram en kulturkanon och sveriges nationella minoriteter. Det handlar också om det bemötande som representanter för nationella minoriteter fick av Lars Trägårdh. Något som innebär att han struntar i ett av direktiven för arbetet. På detta svarar kulturministern såhär:

”Av direktiven framgår uttryckligen att kommittén ska ha en dialog med urfolket samerna och de andra nationella minoriteternas organisationer. Jag utgår ifrån att kommittén arbetar i enlighet med de direktiv som regeringen beslutat om.

De nationella minoriteternas historia och kultur är en självklar del av vårt gemensamma kulturarv. Inflytande och delaktighet är centralt i minoritetspolitiken, och jag ser en möjlighet att diskutera frågan vidare på de samråd jag har med minoritetsorganisationerna nu under hösten.”

Räihä svarar bland annat att problemet också ligger i att utredaren tillsats av regeringen och då innebär det också att utredaren representerar regeringen i sig. ”Det sätt som minoritetsgrupperna nu blev bemötta på”, säger Räihä, ”får många att tro att det är regeringens syn på minoriteterna som genomsyrar utredningen och att det är den synen som framkommer i intervjun [i Dagens nyheter]”. Räihä undrar också om kulturministern kommer att vidta några åtgärder med tanke på utredarens uttalande i medier.

Kulturministern menar att det som står i direktiven är regeringens uppfattning om vad en kulturkanon ska vara. Det ska vara ett levande och användbart verktyg för bildning, gemenskap och inkludering. Hon fortsätter: ”Syftet är att göra svensk kultur tillgänglig för fler. Det har jag sagt ända sedan dag ett, och det kommer jag att fortsätta säga.” Samtidigt menar kulturministern att man inte ska gå in och peta i utredningen eftersom det vore en politisk styrning. Något senare säger hon att:

”Med det sagt framgår det av direktiven att kommittén ska skapa en öppen och inkluderande process vid framtagandet av en svensk kulturkanon och ha en dialog med såväl urfolket samerna som andra av våra nationella minoriteters organisationer. Det är alldeles uppenbart utifrån reaktionerna från de representanter som var med på mötet att de upplevde att så inte var fallet och att kommitténs ordförande har uttryckt sig olämpligt i kontakt med delar av de nationella minoriteterna.

Vad gäller direktiven är det oerhört viktigt och centralt för regeringen att säkerställa att direktiven följs i alla utredningar som tillsätts och som pågår. Därför har också ett möte ägt rum mellan min statssekreterare och kommitténs ordförande, där man har diskuterat tolkningen av direktiven. Uppfattningen nu är att det råder samsyn och att vi är överens om premisserna för arbetet framåt.”

Kulturministern får sedan frågan om hur man ska kunna återbygga tilliten mellan nationella minoriteter och arbetet med en kulturkanon. Kulturministern svarar såhär:

”Det är klart att jag tar allvarligt på den kritik som har framkommit kring kommitténs efterlevnad av direktiven. Det är därför vi från departementets håll har valt att ha ett möte för att säkerställa att kommittén även fortsatt arbetar efter de direktiv som regeringen har satt upp, att vi är överens och att det finns en samsyn kring vad direktiven innebär. Så har också skett, och därför känner jag mig just nu trygg i att kommittén fortsatt kommer att arbeta utifrån de direktiv som regeringen har gett för arbetet med framtagandet av en kulturkanon.”

Och sedan kan man väl säga att kulturministern upprepar sina positioner som hon för fram i interpellationsdebatten. Att det var tråkigt att mötet mellan utredaren och nationella minoriteter inte gick bra. Det står i direktiven att en dialog ska finnas mellan nationella minoriteter och utredningen. Det är viktigt med nationella minoriteter och deras historia. Och så vidare.

Men blev jag klokare på det här? Jag vet inte, så jag går över till den andra interpellationsdebatten mellan Lawen Redar och kulturministern. Där handlar diskussionen lite bredare om kulturkanon. Några frågor dök ändå upp om mötet mellan utredaren och nationella minoriteter och var minoriteterna har en plats i en kulturkanon. Kulturministern svarar såhär:

”Vad gäller ledamotens fråga om ordföranden och den kritik som framkommit i mötena med minoritetsorganisationerna kan jag bara konstatera att det är olyckligt att minoriteterna inte kände sig omhändertagna och att synpunkterna och insikterna man hade inte kom till sin rätt på mötet. När minoriteterna uppfattade det på det viset är det alldeles uppenbart att ordföranden har uttalat sig olämpligt. Det kan jag bara beklaga.”

Kort därefter framgår det att man bland annat tog kontakt med utredningen då en ledamot valt att kliva av och riktat kritik mot att arbetet inte sköts enligt direktiven. Då är också följdfrågan om regeringen tog kontakt med utredningen på grund av hur representanter för nationella minoriteter bemöttes eller för att en ledamot valde att avgå. Den frågan ställs aldrig i interpellationen så det lär nog ta ett tag innan vi får vetskap om detta.

I övrigt sägs inte mycket i interpellationen mellan Lawen Redar och kulturministern som har med kulturkanon och nationella minoriteter att göra. I ett svar säger kulturministern att hon och Redar är överens om vikten av att nationella minoriteters möjlighet att ha en dialog. Så var det med den saken.

Blev jag klokare av att ha läst igenom de båda interpellationsdebatterna? Det sägs ju i det mesta samma sak. Regeringen är medveten om kritiken mot utredningen. Man har pratat med utredaren för att försäkra sig att direktiven följs.

Jag antar att de personer som likt mig är intresserade av att veta mer vad som sker bakom kulisserna kring en kulturkanon i förhållande till de nationella minoriteterna får vänta tills utredningen är klar. Frågar man folkvalda i regeringen får man inte mycket till svar.

Regeringens ändringar i statsbidraget till nationella minoriteter säger en hel del

Veckan innan julafton har det framgått att grundbeloppet för statsbidraget som går till förvaltningsområden sänks från och med 1 januari 2025. Likaså sker en sänkning av statsbidraget till organisationer som företräder nationella minoriteter.

För kommuner sänker man bidraget från 660 000 kronor per år i grundbelopp till 565 000 kronor. För regioner sänker man bidraget från 250 000 kronor per år till 215 000 kronor. Statsbidraget för organisationer som representerar nationella minoriteter sänks från 13,3 miljoner till 6,676 miljoner.

Beslutet legitimeras med att medlen ska omfördelas till språkcentrum för finska, jiddisch, meänkieli och romani chib vid institutionen för språk och folkminnen.

Det finns såklart mycket att säga om statsbidraget som delas ut till kommuner och regioner. När jag läst om ändringarna i statsbidraget har jag funderat på om det har att göra med hur förvaltningsområden använder statsbidraget.

Sedan andelen förvaltningsområden har ökat har kritik riktats från länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget, som granskat förvaltningsområdenas verksamhet, att medlen inte går till vad de främst ska gå till. Förvaltningsområden har lagt mer av statsbidraget på samordning som i detta fall innebär att anställa en minoritetssamordnare.

Under mandatperioden 2018–2021 fick 66 förvaltningsområden för finska 281 miljoner kronor i statsbidrag. Nästan 111 miljoner gick till att samordna insatserna. Bara 31 miljoner hade gått till förskola och 34 miljoner till äldreomsorg under samma period.

Men om regeringen avsett att sätta press på förvaltningsområden finns det ju bättre sätt att göra det.

Faktum är att det inte verkar vara något särskilt intresse hos den här regeringen att göra något åt att förvaltningsområden kan använda pengarna på ett felaktigt sätt. Repressalier ingår ju inte i tanken bakom kommunalt självstyre.

Att sänka bidraget är i sig inte en lösning. Det kommer att leda till att andra delar som statsbidraget gått till hittills kanske läggs ner. Jag tror inte att kommunerna kommer att börja betala samordnare helt ur egen ficka. Det borde dem ha gjort för längesedan.

Det enda som är positivt här är att språkcentrum från mer medel för sin verksamhet. De behöver också få igång sin verksamhet igen efter att sittande regeringen fumlat under ett helt år med deras framtid. Det kan också vara så att samtliga språkcentrum kan bidra mer till revitalisering av minoritetsspråken än förvaltningsområden gjort hittills. Det återstår att se.

Vad jag däremot inte förstår är att man väljer att sänka stödet till organisationer som representerar nationella minoriteter. Organisationerna fyller en viktig funktion på många sätt. Det behövs starka organisationer som kan kritisera och debattera när exempelvis regeringen gör någonting som är till nackdel för de nationella minoriteternas rättigheter. De har också en viktig funktion för att bistå vid revitalisering av minoritetsspråken.

Ja, jag vet faktiskt inte vad jag ska säga. Utvecklingen är inte smickrande för Sverige som land eller för den sittande regeringen. Faktiskt så skulle jag tro att den sittande regeringen verkligen är totalt ointresserade av nationella minoriteters fortlevnad i det här landet. Behandlingen av organisationer som representerar nationella minoriteter säger ju det mesta.

En oroväckande retorik riktad mot nationella minoriteter

Det senaste året har jag märkt av ett hårdare tonläge om minoritetspolitiken och nationella minoriteter. Det gäller inte alla fem nationella minoriteter. Främst har jag sett ett oroväckande tonläge om samer och romer.

Men vad är det som har hänt? Det senaste året har etablerade journalister på svenska tidningar ifrågasatt samers rättigheter. Det är visserligen inget nytt att många majoritetssvenskar har något emot samer som ursprungsfolk och deras rättigheter.

Jag har sett en och annan insändare i tidningar för jägare och fiskare. Fast det är småpotatis jämfört med debatten om "samisk adel" som drog igång för ett år sedan. Eller för den delen det ökända seminariet på svenska bokmässan som anordnades av tankesmedjorna Katalys och Timbro.

I kölvattnet av vad som hänt på bokmässan visade väletablerade journalister att de ansåg av samer hade för stor plats i svenskt kulturliv. Här anar jag att de också lär tycka att samer har för stor plats även när det gäller vad som ska hända på deras marker. Helst skulle vi bara gräva upp alla mineraler och etablera gruvor överallt. Att samer faktiskt har något att säga till om sticker nog många majoritetssvenskar i ögat.

Eller så kan vi ta diskussionen om romani kris. Jag har inget emot att man tar upp saken i sig. Jag kan inget om den. Men som jag skrev i en annan text var det som om svensk minoritetspolitik riktad mot nationella minoriteter var att beskylla för sakernas tillstånd.

Och hur skulle det fungera om jag får fråga? Fanns det ingen romani kris innan romer fick sina rättigheter de har idag? Nej, så funkar det ju inte. Men att man ens väljer att antyda en sådan sak får mig att undra hur skribenter som gjort det tänker.

Så har vi också den svenska kulturkanon där ansvarig utredare Lars Trägårdh verkar tycka att nationella minoriteter är trams och att det inte borde finnas överhuvudtaget. Visst, det kan vara hans egen åsikt men det ska ju inte påverka hur han utför sitt uppdrag som utredare kan jag tycka. Om inte annat så sänker Lars Trägårdh sin egen trovärdighet och den vi ska ha gentemot projektet med en svensk kulturkanon.

Jag har funderat länge på hur jag ska förstå de här sakerna. Är det en del av en större trend eller bara enstaka händelser? Jag minns debatterna om mångfald, rasism och svenskhet under 2010-talet. Då var det högt i tak. Plötsligt svängde samtalet 2018 till fördel för den syn på minoriteter som den sittande regeringen står för.

De som på 2010-talet spenderade mycket tid på att framställa mångfald och minoriteters rättigheter som identitetspolitik och politisk korrekthet måste idag se sig om efter andra måltavlor. Vad passar då bättre än att ge sig på nationella minoriteter? Mer specifikt romer och samer? De har ju trots allt historiskt varit ett problem för svenska staten. De har alltid velat hålla sig på sin kant.

Här ser vi också hyckleriet. Det som jag ser skrivas om romer och samer skulle jag aldrig se skrivas om sverigefinnar. Sverigefinnar är ju så välintegrerade. Vi är ju så nära svenskarna kulturellt. Ja, majoritetssvenskar har bara positivt att säga om oss.

Men om man påstår att minoritetspolitiken och minoritetslagen är identitetspolitik när man pratar om samer och romer har man glömt de andra tre nationella minoriteterna. Om man inte kan säga detsamma om samtliga fem nationella minoriteter, särskilt i förhållande till minoritetslagen och minoritetspolitiken, då kanske man ska fundera varför man vill säga det överhuvudtaget.

Förlag DIKKO syftar till att uppmuntra till att skriva och
publicera minoritetsfokuserad litteratur.
Redaktörer för förlaget är Britt-Inger Hedström Lundqvist,
Linda Lundqvist och Johanna Olsson

I *Har finska språket en framtid i Sverige?* återfinns flertalet artiklar den sverigefinska etnologen Stellan Beckman skrivit om minoritetspolitiken fram tills nu. De har samlats i den här volymen för att fler ska kunna få ta del av vad som hänt inom minoritetspolitiken de senaste 5-6 åren. Texterna kan ses som både ett försök till folkbildning och ett vittnesmål för samtiden.

Stellan Beckman har tidigare gett ut *Det Sverigefinska Södertälje* (2023) och *Bilden av det finska* (2024).

